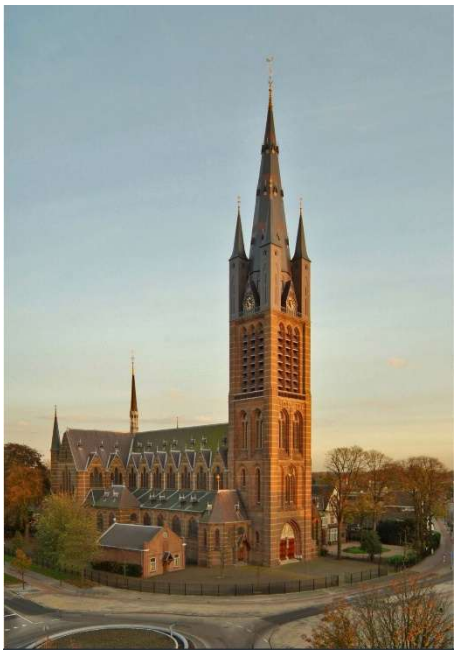
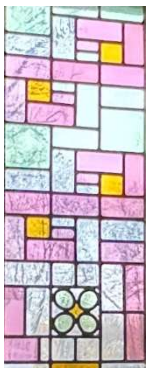
Routekaart Religieus Erfgoed Hilversum

Waardering, behoud en (mede)bestemming van Hilversumse gebedshuizen

Inhoud

Inleiding	p. 3
1. Inventarisatie	p. 6
2. Sterkte-zwakteanalyse, aandachtspunten en kansen	p. 26
3. Visie – Behoud van gebedshuis als buurtbaken	p. 29
4. Beleidsuitgangspunten en vervolgstappen	p. 38
Bijlage I - Historie religies in Hilversum	p. 43
Bijlage II - Gebedshuisportretten	p. 52
Bijlage III - Potentiële monumenten	p. 150
Colofon	p. 152

Glas-in-loodraam in De Waaier

Inleiding

Voor u ligt de Routekaart Religieus Erfgoed Hilversum. De Routekaart is een visie over alle gebedshuizen (kerken, moskeeën en andere gebouwen voor religieus gebruik) in Hilversum. De raad heeft gevraagd om deze visie op te stellen, mede naar aanleiding van de oproep van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) uit 2018 om een kerkenvisie op te stellen, zodat gemeenten in staat gesteld worden om tijdig na te denken over kerken en hun toekomst. De Routekaart geeft verder uitwerking aan de Omgevingsvisie Hilversum. Hierin is het opstellen van een Routekaart Religieus Erfgoed als doel benoemd, waarbij oog is voor het behoud van de maatschappelijke functie. Volgens de Omgevingsvisie kan de Routekaart worden gebruikt als input voor het bredere onderzoek naar voorzieningen in wijken en buurten. Tot slot voorziet de Routekaart in het amendement A23-188 “maatschappelijke ondersteuning door religieuze voorzieningen onderkennen” van 2023.

Doelstellingen gebedshuizenvisie

Het doel van deze gebedshuizenvisie is een duurzaam toekomstperspectief voor de Hilversumse gebedshuizen. Het bevat een inventarisatie van alle 48 gebedshuizen op geloofsrichting, bouwjaar, monumentale status, cultuurhistorische waarde en toekomstperspectief. Bekeken is hoe het religieus erfgoed bewaard kan blijven en hoe de gebedshuizen hun religieuze en maatschappelijke functie als ruimte voor ontmoeting en samenkomst voor de buurt en Hilversum kunnen behouden.

De gebedshuizenvisie biedt een basis om structureel in gesprek te zijn, de gebedshuizen (in hun primaire functie) en hun cultuurhistorische waarden te kunnen behouden en tijdig mee te kunnen denken over mede- en herbestemming. De Routekaart wijst de weg voor verbinding met ontwikkelthema’s en kansen voor sterke buurten en wijken.

Waarom een Routekaart Religieus Erfgoed?

De Hilversumse gebedshuizen liggen vaak op beeldbepalende plekken in de wijk. Ze vormen een baken in de buurt voor gelovigen en voor niet gelovigen. De gebouwen zijn een oriëntatiepunt en bieden een plek van samenkomst. In veel gebedshuizen kunnen mensen langskomen voor een kop koffie en een luisterend oor, eenzamen kunnen er een maaltijd nuttigen. Vanwege die brede functie zijn de gebedshuizen van belang.

Ook Hilversum heeft te maken met de landelijke trend van afnemend kerkbezoek. Soms kan dit leiden tot sluiting van de deuren. Dit zorgt voor een verlies, niet alleen voor de religieuze gemeenschap, maar ook voor de wijk, waarvoor het gebedshuis een vertrouwd baken vormt.

De Routekaart Religieus Erfgoed Hilversum is een hulpmiddel om tijdig mee te kunnen denken over behoud, medebestemming en herbestemming van een gebedshuis. Met als insteek het behoud van het gebedshuis, als baken voor de buurt, als cultuurhistorisch waardevol gebouw en als ruimte voor ontmoeting en samenkomst.

Wat ging er aan vooraf?

Eind 2018 startte het Ministerie van OCW met de nationale kerkenaanpak. Het doel hiervan was het ontwikkelen van een duurzaam toekomstperspectief voor kerken in Nederland. Binnen dit programma stelde de Minister van OCW geld beschikbaar voor gemeenten voor de opstelling van een kerkenvisie. Hierdoor werden gemeenten in staat gesteld om tijdig na te denken over kerkgebouwen en hun toekomst. Het begrip 'kerk' moest hier overigens breder worden getrokken tot gebedshuis, zodat synagogen, tempels en moskeeën er ook onder vielen. Meer dan 70% van de gemeenten zijn vervolgens gestart met het maken van een gebedshuizenvisie.

Routekaart Religieus Erfgoed Hilversum fase I (2020-2021)

In 2021 heeft de gemeente Hilversum, met de bovengenoemde rijkssubsidie en onder begeleiding van het adviesbureau COUP, haar gebedshuizen geïnventariseerd op geloofsrichting of denominatie, bouwjaar, monumentale status, cultuurhistorische waarde en toekomstperspectief. Hierbij is ook aandacht geschonken aan verduurzaming en andere actuele thema's. Tijdens deze eerste fase van de Routekaart Religieus Erfgoed zijn 48 gebedshuizen in Hilversum meegenomen. De Routekaart fase I had als doel om het gesprek op gang te brengen over de gebouwen en te onderzoeken wat er speelt bij de geloofsgemeenschappen. En om daarna samen te bezien of door slimmere samenwerking kansen voor de gebouwen, die nu wellicht onbenut blijven, in beeld kunnen komen.

In fase I (2021) kwam naar voren dat er meerdere kerken zullen sluiten. Tijdig in actie komen en in gesprek blijven met de gebedshuiseigenaren voorkomt verval en onnodige vertraging in het proces van behoud en neven- of herbestemming van de gebedshuizen.

Vanwege corona kwam fase I tot stilstand. In augustus 2025 is Fase II van de Routekaart Religieus Erfgoed van start gegaan.

Fase II (2025-2026) – werkwijze

Fase II startte met het opnieuw voeren van gesprekken met de gebedshuiseigenaren. Doel van deze gesprekken was om weer met hen te verbinden en op te halen hoe de situatie van het gebouw en de gemeenschap nu is. Er is contact gezocht met alle 31 gebedshuizen in religieus gebruik. Van de 31 zijn 29 op de uitnodiging ingegaan. In al deze gebedshuizen was een gastvrije ontvangst. Met iedere geloofsgemeenschap zijn gesprekken gevoerd. Daarnaast is gesproken met culturele en maatschappelijke organisaties, collega's van het sociaal domein en wijkregisseurs van de gemeente Hilversum, om input op te halen voor de Routekaart. Tot slot is er een bijeenkomst met alle gebedshuizen georganiseerd om de uitkomsten van de inventarisatie met hen te delen. En om hen naar aanleiding daarvan te bevragen naar ideeën voor de Routekaart.

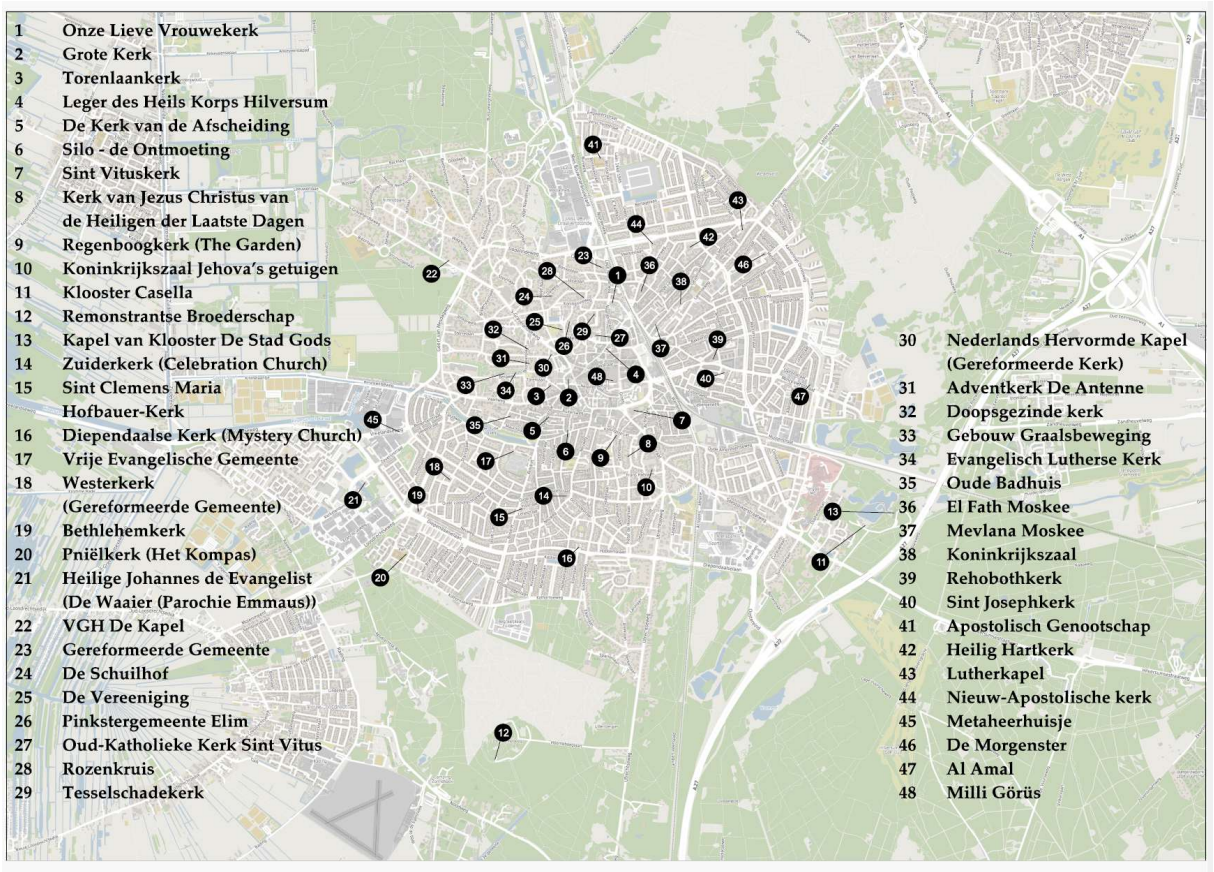
Fase I en fase II hebben geleid tot de onderliggende Routekaart Religieus Erfgoed.

Leeswijzer

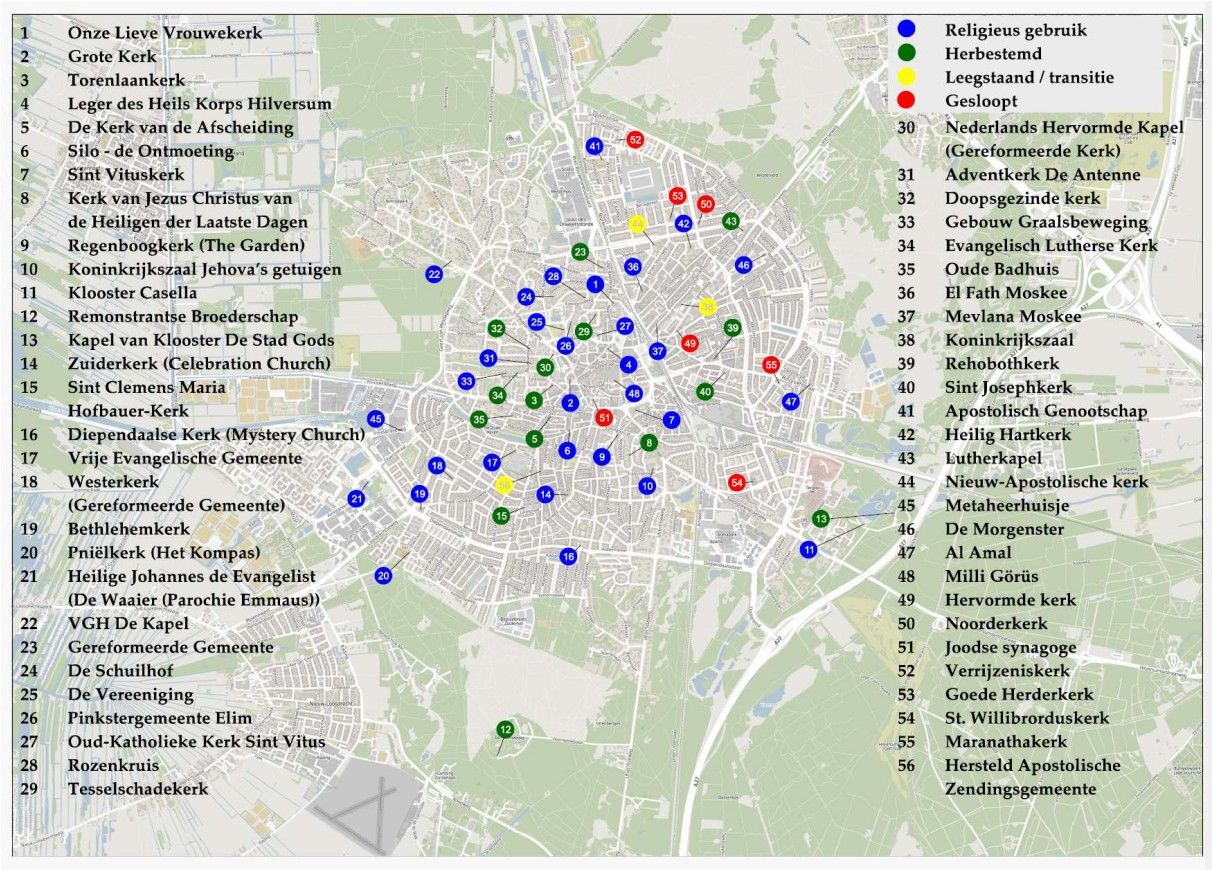
In hoofdstuk 1 is de inventarisatie van de gebedshuizen opgenomen en een weergave van de uitkomsten van de gesprekken die met de geloofsgemeenschappen zijn gevoerd. Ook is in hoofdstuk 1 input meegenomen van culturele en maatschappelijke organisaties en het sociaal domein van de gemeente Hilversum. Hoofdstuk 2 bevat een sterkte-zwakte analyse en geeft aandachtspunten en kansen weer, op basis van de inventarisatie in hoofdstuk 1. Hoofdstuk 3 geeft adviezen om de gebedshuizen als buurtbaken te kunnen behouden. Hoofdstuk 4 bevat beleidsuitgangspunten en vervolgstappen om het doel van deze Routekaart, een duurzaam toekomstperspectief voor de Hilversumse gebedshuizen, behoud van het religieuze erfgoed en de religieuze en maatschappelijke functie voor de stad, te kunnen realiseren.

1. Inventarisatie

In totaal zijn er in Hilversum 48 gebedshuizen (figuur 1). Hiervan zijn er op dit moment nog 31 in religieus gebruik (figuur 2). De meeste gebedshuizen, die nog als zodanig worden gebruikt, betreffen kerken. Dit zijn er in totaal 24. Vier gebouwen zijn in gebruik als moskee. Eén gebouw biedt onderdak aan drie vrijmetselaarsloges, een ander aan de Rozenkruisers. Tot slot is er geen synagoge meer, maar wel een metaheerhuisje, waar overledenen ritueel worden gewassen en gereed worden gemaakt voor de uitvaart.

Figuur 1 – de gebedshuizen in Hilversum

Figuur 2 – het gebruik van de gebedshuizen

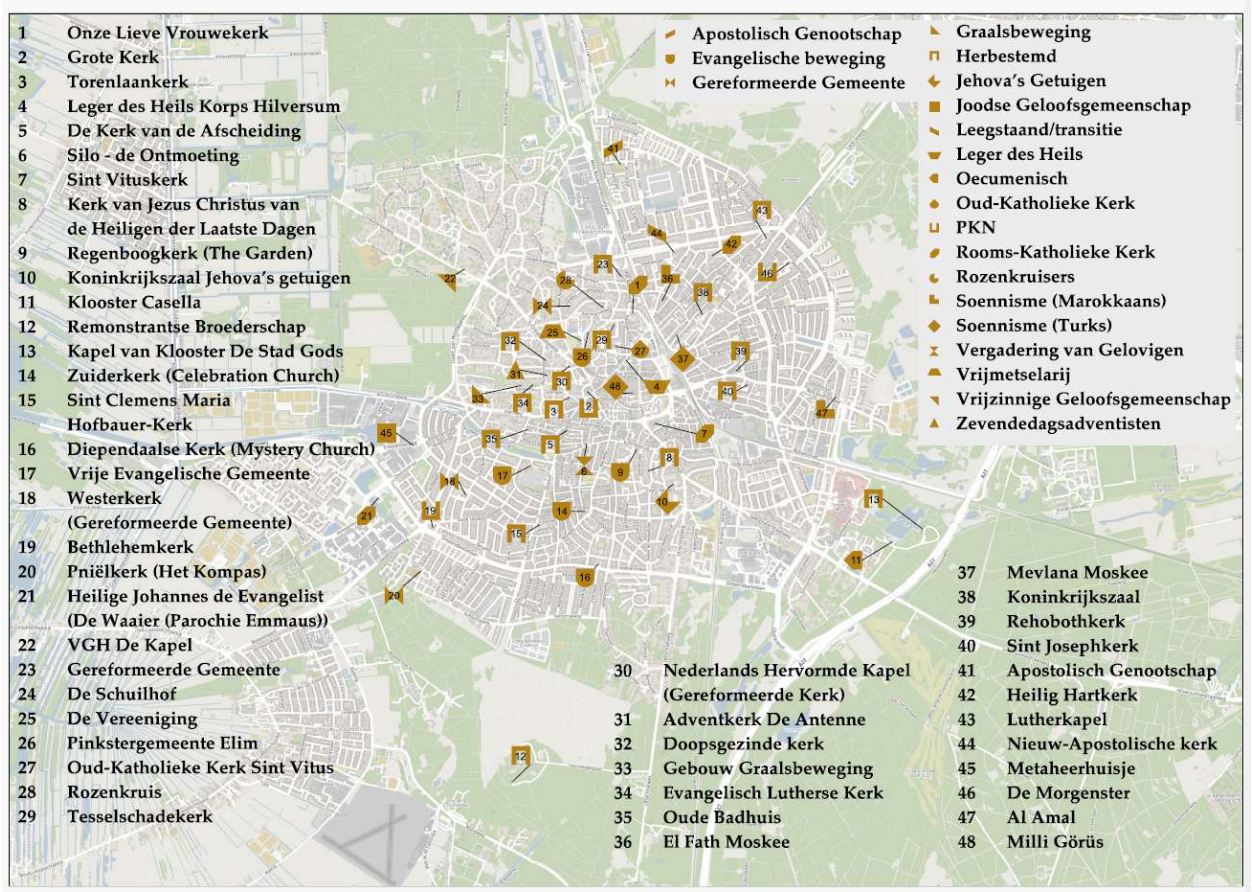
Rijk palet aan religieuze gezindten

Hilversum heeft een 'rijk palet aan religieuze gezindten', zoals Pieter Hoogenraad het zo mooi beschrijft in zijn boek *Zes eeuwen Hilversummers en hun kerken, 1416-1016.* Welke religieuze gezindte gebruik maakt van de diverse gebedshuizen is zien in figuur 3. Hilversum heeft daarnaast verschillende geloofsgemeenschappen zonder eigen gebouw, waaronder een Oekraïense gemeenschap, die nu nog gebruik maakt van de Onze Lieve Vrouwekerk, een Braziliaanse gemeenschap die samenkomt in de Zuiderkerk en een Bulgaarse geloofsgemeenschap die op zoek is naar ruimte voor hun vieringen. Daarnaast is er een Anglicaans, Iraans, Ghanees, Indiaas en Amerikaans genootschap zonder eigen gebedshuis.

Onze Lieve Vrouwekerk

Over de geschiedenis van de religies in Hilversum is meer te lezen in bijlage I.

Figuur 3 – religieuze gezindten

Over de Hilversumse religieuze gezindten

Van de 24 kerkgebouwen, die nog in religieus gebruik zijn, zijn er vier rooms-katholiek. Eén kerk behoort tot de oud-katholieke gemeenschap. Drie kerken zijn in gebruik bij de Protestantse Gemeente Hilversum. Daarnaast behoren drie kerken tot een gereformeerde gemeenschap. Ook kerken vijf evangelische gemeenschappen in Hilversum, waarvan er drie jonge gemeenten zijn. Verder hebben de zevendedagsadventisten een vestiging in Hilversum, evenals het Apostolisch Genootschap, de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap, het Leger des Heils, de Vergadering van Gelovigen en de Graalsbeweging. Er zijn oecumenische diensten te volgen in een voormalig klooster, dat nu dienst doet als retraitecentrum. Ook is er een koninkrijkzaal van de Jehova´s getuigen. Van de vier moskeeën, allen soennitisch, zijn er twee opgericht door de Turkse gemeenschap en twee door de Marokkaanse. Er is een Joodse gemeenschap in Hilversum, maar deze gaat naar de synagoge in Bussum. Wel is er een Joodse begraafplaats met metaheerhuisje. Tot slot heeft Hilversum een vestiging van de Rozenkruisers en de vrijmetselaars. De vrijmetselarij is geen geloof, maar omdat het een filosofisch en humanistisch genootschap is, dat zoekt naar zingeving, en raakvlakken vertoont met religieuze gemeenschappen, is deze groep meegenomen in deze visie.

De gebedshuizen: een rijke variëteit

Het oudste gebedshuis van Hilversum is de Grote Kerk, althans, voor wat betreft de toren. Deze dateert van 1481. Het schip van deze kerk is een stuk jonger. Deze is in 1891 gebouwd en in 1977 hersteld na een grote brand. De andere gebedshuizen zijn allen een stuk jonger

dan de toren van de Grote Kerk. Een aantal, acht in totaal, zijn in de negentiende eeuw opgetrokken. Hieronder is de Sint Vitus met zijn imposante toren uit 1892, waarvoor de beroemde architect Pierre Cuypers het ontwerp maakte.

Toren van de Grote Kerk

De meeste gebedshuizen zijn gebouwd in de twintigste eeuw, met onder meer fraaie voorbeelden in de stijl van het traditionalisme, expressionisme en modernisme. Door de explosieve groei van Hilversum na de Eerste Wereldoorlog is het aantal interbellumkerken groot. Deze interbellumkerken nemen in de betreffende wijk vaak een essentiële plaats in. Ze functioneren als oriëntatiepunt in de nieuw gebouwde wijken, liggen op punten waar zichtlijnen op uitkomen of staan aan het begin van een buurt als herkenbare entree. Voorbeelden zijn de Clemenskerk, Zuiderkerk en Nieuw-Apostolische kerk.

Ook na de Tweede Wereldoorlog zijn veel nieuwe wijken gebouwd. De gebedshuizen en hun plaats in de nieuwe wijk waren ook in deze periode onderdeel van het stedenbouwkundig ontwerp. Zo kregen de Emmauskerk en de Apostolische Kerk een prominente plek in de wijk. Tot slot bevinden zich onder de Hilversumse gebedshuizen ook jonge gebouwen, uit deze eeuw, zoals de Mevlana moskee met haar beeldbepalende minaret uit 2003 en de Morgenster uit 2000, met stijlinvloeden van de bekende architect Le Corbusier.

De Morgenster

Opvallend is de grote variëteit aan gebedshuizen, van groot tot klein en rijk tot eenvoudig. Ook kleine, eenvoudige gebedshuizen vertegenwoordigen een belangrijke waarde. Het uiterlijk van een gebedshuis is afhankelijk van de betreffende denominatie, die veel of weinig middelen ter beschikking had voor hun gebouw, of die – vanuit haar visie op hoe het gebedshuis vormgegeven zou moeten worden – het gebouw een sober uiterlijk gaf of dit juist rijk liet detailleren. De architectuur is sterk verbonden met de betreffende geloofsgemeenschap. Vaak is af te lezen aan een gebouw welke geloofsgemeenschap hier samenkomt. Het gebedshuis vormt voor het genootschap een vertrouwd en passend centrum voor het belijden van het betreffende geloof.

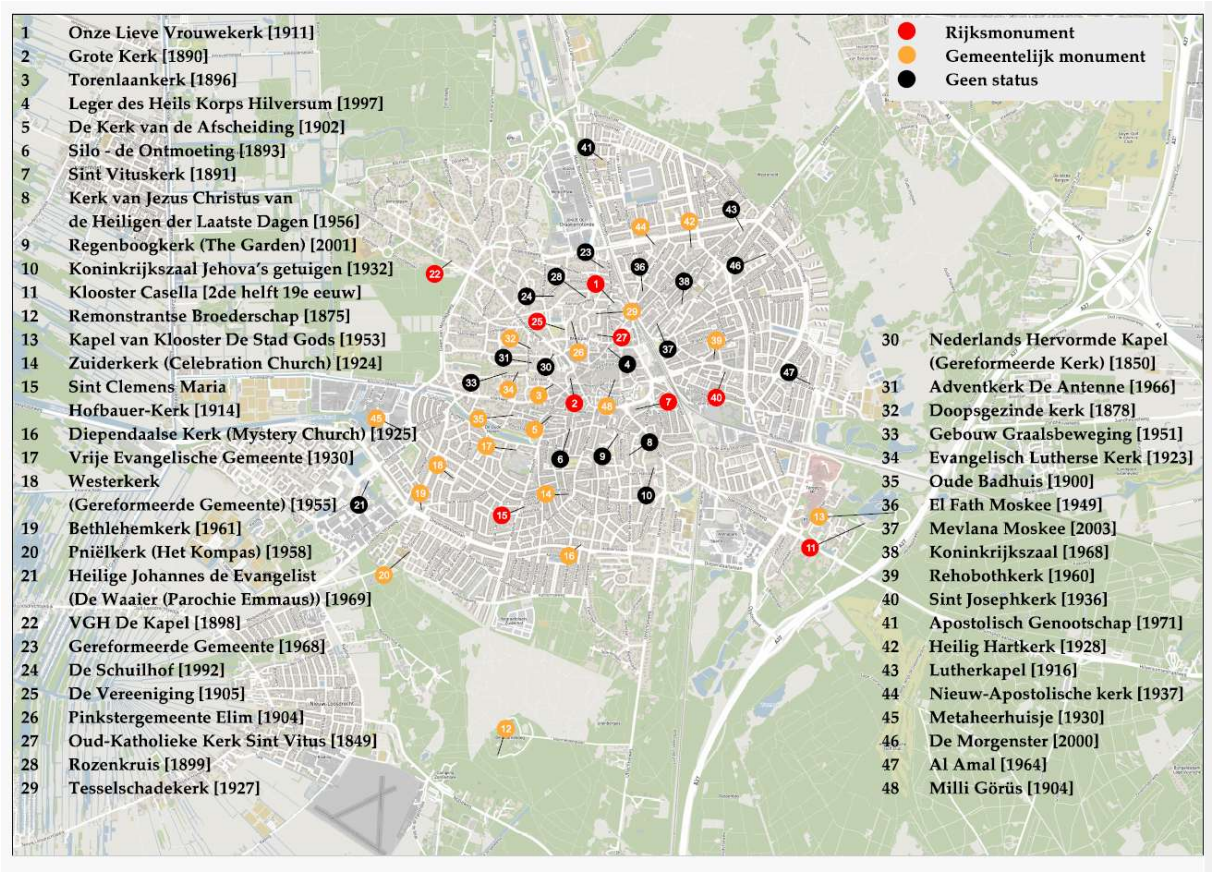
Er zijn inmiddels ook een aantal gebedshuizen gesloopt. In Hilversum Noord en het Van Riebeeckkwartier zijn daardoor oriëntatiepunten weggevallen, die een onderdeel vormden van de oorspronkelijke opzet van de wijk en de stedenbouwkundige structuur. Ook kan de buurt daardoor plekken missen om (religieus) samen te komen. Dit is naar voren gekomen in interviews met bewoners in het kader van het project Erfgoedverhalen. Dit gemis laat zien hoe belangrijk het is voor een wijk om deze bakens te kunnen behouden.

Gebedshuisportretten

Bijlage II bevat beschrijvingen en een beknopte historie van ieder gebedshuis. Daarnaast is hier aangegeven of het gebouw nog in religieus gebruik is en, zo ja, welke geloofsgemeenschap hier samenkomt. En als het herbestemd is, welke functie het nu heeft. Ook is hier vermeld of het gebedshuis een monumentenstatus heeft. Uit de inventarisatie is naar voren gekomen dat veel waardevolle gebedshuizen zijn beschermd als rijks- of gemeentelijk monument (figuur 4).

Vrije Evangelische Gemeente

Figuur 4 – status gebedshuizen en bouwjaar

Status gebedshuizen

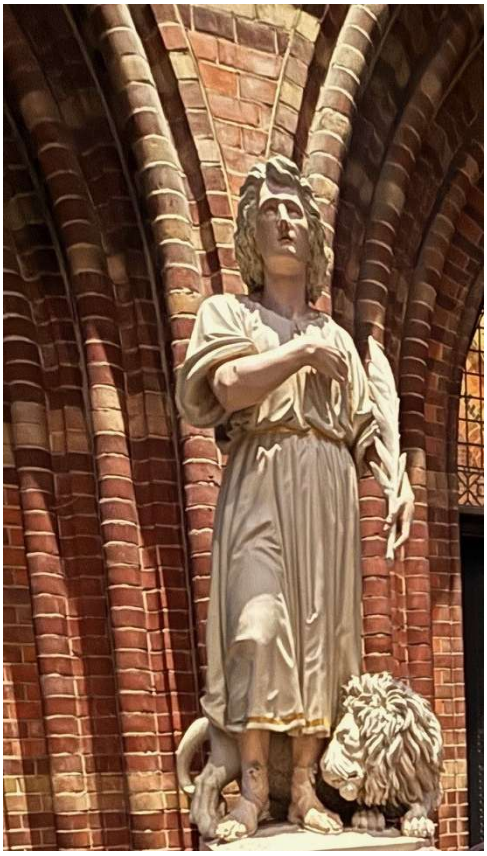
Hilversum bezit een schat aan monumenten, zo ook aan waardevol religieus erfgoed. In totaal zijn 9 gebedshuizen aangewezen als rijksmonument. Verder zijn 20 gebedshuizen beschermd als gemeentelijk monument. De overige 19 hebben geen monumentenstatus. Onder de gebedshuizen zonder monumentenstatus bevindt zich een aantal gebouwen die vanwege hun cultuurhistorische, architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarde en herkenbaarheid als baken in de stad, bescherming verdienen. Zie voor de status van de gebouwen figuur 4.

Inventarisatie interieur

Juist het interieur is van belang bij gebedshuizen. Hier vindt de eredienst plaats. Gelovigen komen hier samen om te bidden. De ruimte is hier geheel op ingericht, met symboliek en schoonheid. Het interieur geniet over het algemeen geen bescherming, tenzij het aard- en nagelvast is aangebracht in een beschermd monument. Daarnaast kennen roerende interieurstukken van gebedshuizen over het algemeen geen bescherming. Enkele stukken zijn opgenomen in het nationale register van beschermde cultuurgoederen en

verzamelingen op basis van de Erfgoedwet. Dit geldt in ieder geval niet voor roerende interieurstukken van Hilversumse gebedshuizen. Deze zijn allen onbeschermd.

Als gebedshuizen te maken krijgen met afnemend bezoek en als deze dreigen te moeten sluiten, is het van belang om kennis te hebben van het aanwezige roerende culturele erfgoed. Het Museum Catharijneconvent, een rijksmuseum voor religieus erfgoed, heeft van het Ministerie van OCW de opdracht gekregen om zorg te dragen voor collecties van religieus erfgoed *in situ*, door kerk- en kloostercollecties in kaart te brengen en bij te dragen aan het behoud van dit erfgoed. Doel is om te voorkomen dat deze culturele rijkdom verloren gaat. Het museum heeft een digitaal platform 'Kerkcollectie digitaal', waar kerkgenootschappen gratis toegang krijgen om hun collecties te beheren en te registreren. Het platform zorgt voor een actueel overzicht van het roerende religieuze erfgoed van een kerkgenootschap en helpt om dit erfgoed te beschermen tegen vervorming door verlies van bewaaromstandigheden of ontkerkelijking.

Beeld van St. Vitus in de rooms-katholieke St. Vituskerk

Museum Catharijneconvent heeft in een eerder stadium voor de kerkbesturen van een aantal kerken in Hilversum de interieurs geïnventariseerd. Zo kon inzicht verkregen worden in deze interieurs, zowel wat de vaste onderdelen betreft als de roerende. Uit de inventarisatie van het museum kwam naar voren dat Hilversum een aantal topensembles heeft, namelijk in de oud-katholieke Sint Vitus Kerk en de rooms-katholieke Sint Vitus Kerk. Daarnaast werd vermeld dat in ieder geval de interieurs van de Heilig Hartkerk, de Grote Kerk, de Onze Lieve Vrouwekerk en de Westerkerk aandacht verdienden vanwege hun oorspronkelijkheid of uitzonderlijke stukken. De interieurs van de Diependaalsekerk, de Kapel, de Nieuw Apostolische Kerk, de Jan Evangelist en de Bethlehemkerk komen in de inventarisatie van het Catharijneconvent naar voren als van minder hoge waarde. Het museum meldt daarbij echter wel dat deze waardering niets zegt over de sentimentele of religieuze waarde die het kerkgenootschap zelf toekent aan de voorwerpen.

De inventarisatie van het Museum Catharijneconvent betrof niet alle Hilversumse Kerken, die nog in religieus gebruik zijn. Een aantal kerken was nog te jong voor een inventarisatie op erfgoedwaarde. Dit gold voor de Schuilhof, de Regenboogkerk en de Morgenster. Daarnaast zijn de interieurs van de Vrije Evangelische Gemeente, de Vereeniging, de Graalsbeweging, de Adventkerk, de Koninkrijkszaal Jehova's getuigen, het Rozenkruis, het Apostolisch Genootschap, de Zuiderkerk, het Christelijk Centrum Gooi en Vechtreek Zout en Licht, de Pniëlkerk/Het Kompas en de Silo nog onvoldoende bestudeerd. Museum Catharijne Convent heeft de aanbeveling gedaan om deze locaties te laten bezoeken door een erfgoedspecialist. De inventarisatie en vastlegging van het roerend erfgoed en nagelvaste interieurstukken gebeurt op initiatief van de kerkbesturen. De gemeente kan faciliteren om dat uit te laten voeren.

Doopvond van Het Kompas

Herbestemde kerken

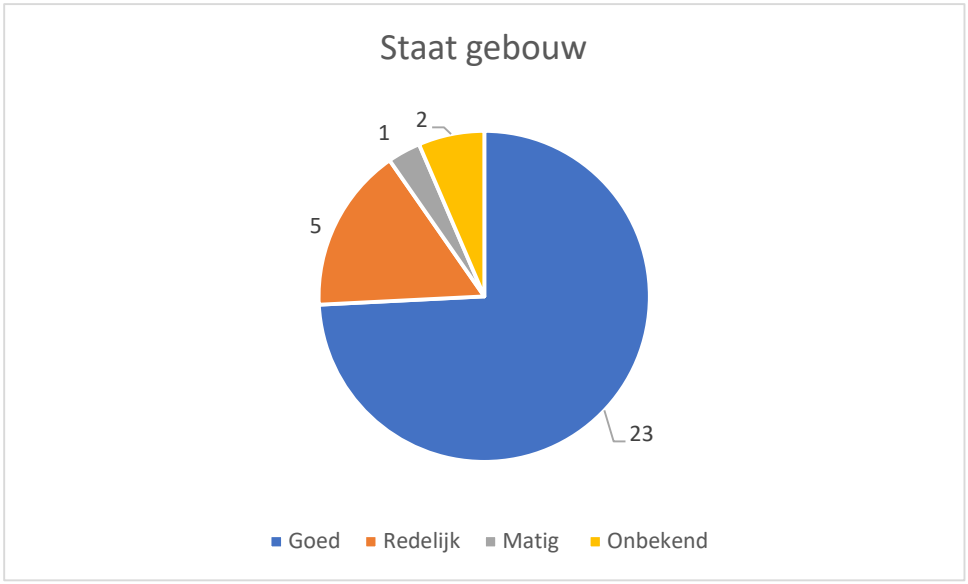
Van de 48 kerken zijn er nog 31 in religieus gebruik. Van deze 31 kerken zal er één binnenkort sluiten, de Onze Lieve Vrouwekerk. Naast deze kerk wacht ook de Nieuw-Apostolische kerk op een nieuwe functie. De andere 16 gebedshuizen zijn inmiddels allemaal herbestemd, waaronder tot kinderdagverblijf, uitgeverij, bedrijfsverzamelgebouw en centrum voor healing en meditatie. Ook is een kerk in gebruik als springkussenpark. Door de diverse herbestemmingen konden de gebedshuizen behouden blijven. Dat maakt deze nieuwe invullingen waardevol voor de stad: de gebedshuizen staan nog steeds in de wijk als beeldbepalend pand en baken in de buurt. Ze zijn nog steeds in gebruik: dit stimuleert onderhoud en behoud van het betreffende gebouw. Bij sommige herbestemmingen zijn de gebedshuizen nog toegankelijk voor publiek of hebben zij een kapel, waar plek is voor bezinning en gebed. Hiermee is de oorspronkelijke ontmoetingsfunctie van het gebedshuis behouden gebleven en is de grote ruimte van de gebedszaal nog steeds beleefbaar. En zijn monumentale waarden in het interieur dikwijls nog goed behouden gebleven en zichtbaar voor bezoekers.

Uitkomsten gesprekken met geloofsgemeenschappen

Door de bezoeken en de gevoerde gesprekken is een goed beeld verkregen van de situatie van de geloofsgemeenschappen en hun gebedshuizen. Daarbij komt het volgende naar voren.

Staat van de gebouwen

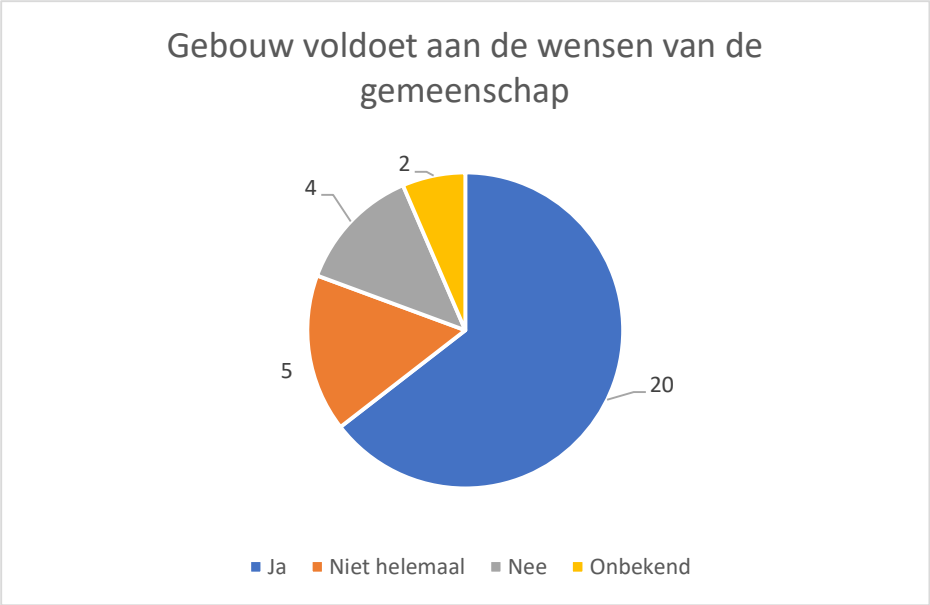
Bijna driekwart van de Hilversumse gebedshuizen verkeert in goede staat. Een paar gebouwen behoeven onderhoud. Een enkel gebedshuis moet groter herstel krijgen, vanwege de toestand van het dak en de glas-in-loodramen. Dit zal ook gebeuren.

populatie: 31 gebedshuizen

Voldoet het gebouw aan de wensen van de geloofsgemeenschap?

De meeste gebedshuizen voldoen aan de wensen van de geloofsgemeenschap. Het gebouw is ruim genoeg, is praktisch inzetbaar, bijvoorbeeld ook voor medegebruik. Een aantal kerken heeft nog wensen voor wat betreft het kerkgebouw. Bij de een is er een gebrek aan ruimte voor de kindernevendienst. Bij andere zijn er wensen voor een aangepast interieur. Maar deze wensen zijn niet zodanig dat er omgekeken moet worden naar een ander gebedshuis. Dit geldt niet voor een viertal andere geloofsgemeenschappen. Hier is door het groeiende ledental het gebedshuis te klein geworden. Eén van deze gemeenschappen bezint zich nog of er misschien naast het huidige gebedshuis een ander gebedshuis moet komen, dan wel of er toch één groter gebedshuis gezocht moet worden.

populatie: 31 gebedshuizen

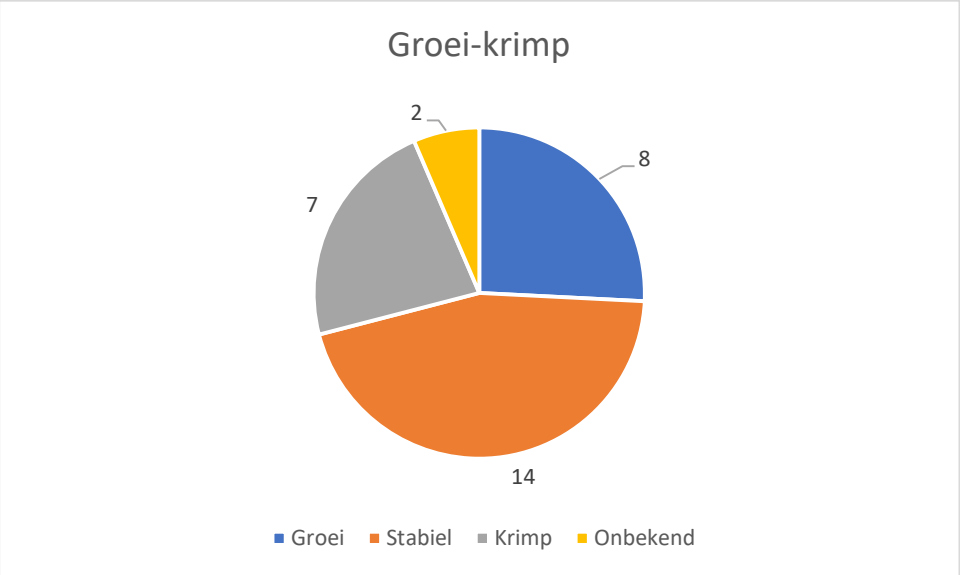

populatie: 31 gebedshuizen

Is er sprake van groei of krimp van de geloofsgemeenschappen in de gebedshuizen?

Uit de gesprekken met de geloofsgemeenschappen komt naar voren dat de meeste een stabiel ledenaantal hebben. Wel is de gemiddelde leeftijd van de leden bij veel kerkgenootschappen hoog. Dat maakt de toekomst, ook al is er soms sprake van aanwas door jonge leden en gezinnen, onzeker. Maar toch viel uit de gesprekken op te maken dat er over het algemeen meer behoefte is aan bezinning. Dit uit zich in meer bezoek van mensen die niet lid zijn van een kerk en op zoek zijn naar zingeving. Dit leidt bij sommige geloofsgemeenschappen tot groei, met name bij de nieuwe kerkgenootschappen. Daarnaast

hebben de moskeeën ook te maken met groei. Bijna een kwart van de gebedshuizen heeft te maken met krimp. Bij één, de Onze Lieve Vrouwekerk, leidt dit tot sluiting van de deuren.

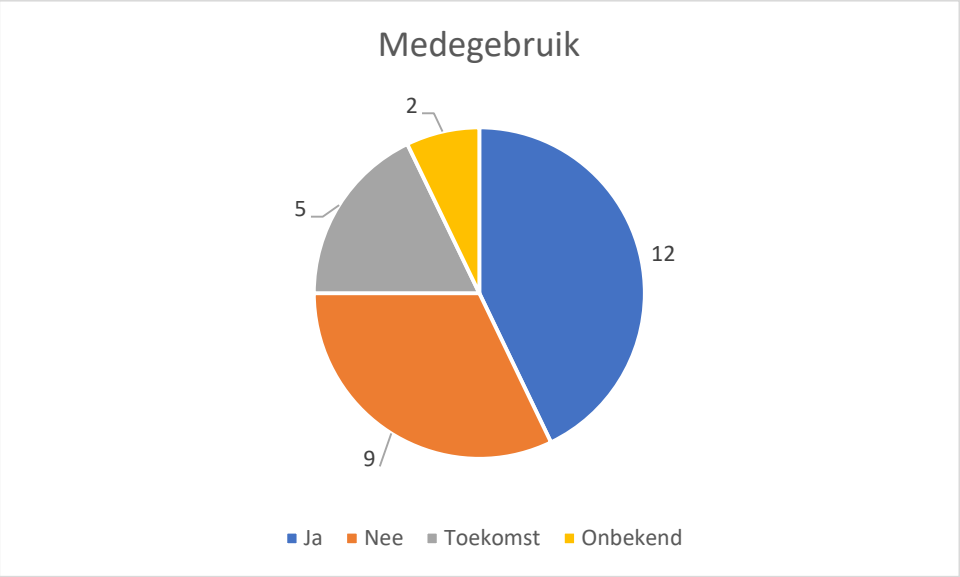

populatie: 31 gebedshuizen

Hoeveel gebedshuizen hebben medegebruik?

Sommige geloofsgemeenschappen zijn zodanig groot of kapitaalkrachtig dat er geen behoefte is aan medegebruik. Daaronder zijn ook een paar gemeenschappen die uit geloofsovertuiging bezwaren hebben tegen een ander dan religieus gebruik van het gebedshuis. Een groot aantal, bijna driekwart, heeft dat daarentegen niet en heeft een vorm van medegebruik. Hiervoor hebben deze gebedshuizen mogelijkheden, omdat er doordeweeks – op de avonden na, die regelmatig gevuld zijn met bijeenkomsten – minder gebruik wordt gemaakt van de ruimten. Ook is er vaak een bijgebouw, waar het medegebruik plaatsvindt. Nevengebruik levert extra inkomsten op voor de instandhouding van het gebedshuis en zorgt ook voor een breder publiek dat gebruik kan maken van het gebouw. Het bestaat met name uit verhuur van zalen voor vergaderingen en bijeenkomsten. Ruimten in kerken worden vaak gehuurd door Verenigingen van Eigenaren (VVE's) van vastgoed uit de omgeving. Maar ook door andere geloofsgemeenschappen, die nog geen eigen gebedshuis tot hun beschikking hebben. Ook wordt een gebedshuis vaak gebruikt als stemlokaal. Daarnaast worden ruimten beschikbaar gesteld voor dans, koren, concerten en andere optredens. Over het algemeen moet dit gebruik passend zijn bij de geloofsgemeenschap. Een aantal gebedshuizen is op zoek naar meer nevengebruik. Een maatschappelijke functie, zonder winstoogmerkt, is dan het meest gewenst. Een vijftal gebedshuizen, die nu nog geen nevengebruik hebben, staat open voor medegebruik in de

toekomst. Dit betreft dan ook een maatschappelijke functie. Daarbij komt vaak de wens naar voren om het bestaande welzijnswerk te versterken en om een buurtfunctie te krijgen. Medegebruik vraagt wel om de inzet van vrijwilligers om het gebouw te openen en de gebruikers te faciliteren. Als er een tekort is aan vrijwilligers, zal het gebedshuis minder opengesteld kunnen worden voor medegebruik.

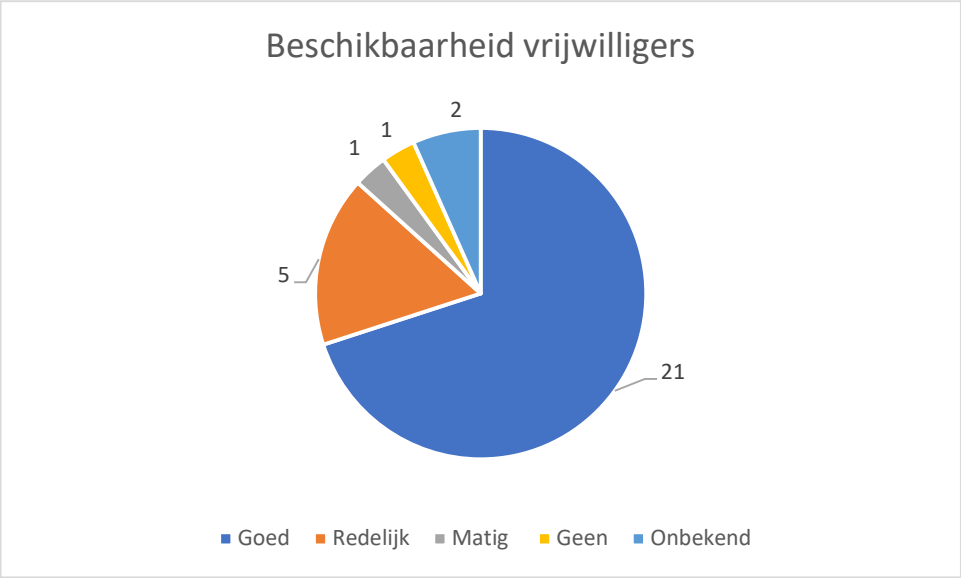

populatie: 31 gebedshuizen

Inzet van vrijwilligers

Gebedshuizen draaien op vrijwilligers. Dit geldt voor de meeste van de 29 bezochte gebedshuizen. Vrijwilligers zijn erg belangrijk. Zonder hen kan er geen eredienst plaatsvinden en kan een gebedshuis niet opengesteld worden voor medegebruik. Vrijwilligers zitten in het bestuur, houden zich bezig met onderhoud van het gebouw, zetten zich in voor de kindernevendienst, jongerengroepen of ouderengroepen en allerlei activiteiten die van belang zijn voor de betreffende geloofsgemeenschap. Daarnaast zijn vrijwilligers van belang voor schoonmaak, tuinonderhoud en het bijhouden van de website.

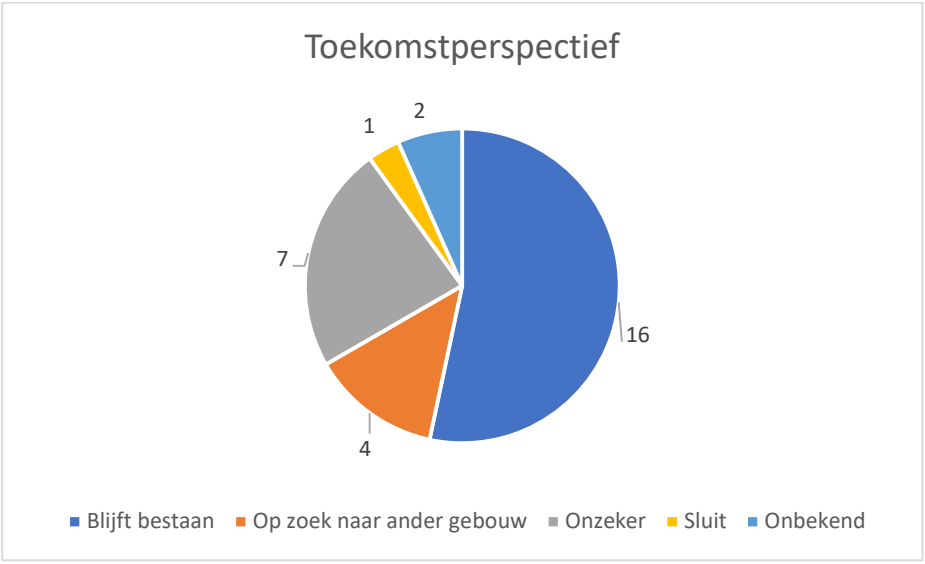
Bij de meeste gebedshuizen is de inzet van vrijwilligers goed. Er zijn voldoende mensen om alle vrijwilligersfuncties ingevuld te kunnen krijgen. Soms is het echter lastig om het vrijwilligersbestand op peil te houden, door vergrijzing of krimp van het ledenaantal. Een aantal kerkgenootschappen heeft een tekort aan bepaalde vrijwilligers, bijvoorbeeld voor het onderhoud van de tuin en voor openstelling van het gebedshuis. Een enkel gebedshuis heeft echt een groter tekort aan vrijwilligers.

populatie: 31 gebedshuizen

Wat is het toekomstperspectief van de gebedshuizen?

De gesprekken met de gebedshuizen hebben een goed beeld opgeleverd van het toekomstperspectief. Meer dan de helft van de geloofsgemeenschappen blijft de komende vijf jaar zeker bestaan en blijft in het betreffende gebedshuis. Een viertal geloofsgemeenschappen hebben daarnaast ook een goede toekomstverwachting, maar zijn vanwege groei op zoek naar een ander gebouw voor de eredienst. Voor iets minder dan een kwart van de gezindten is de toekomst onzeker na 5-10 jaar. Het kan zijn dat een aantal geloofsgemeenschappen kiest voor één gebedshuis en de andere dan afstoot. Een gebedshuis zal al sluiten. Dat is de Onze Lieve Vrouwekerk. Opvallend is het aantal gebedshuizen dat een regionale- en zelfs nationale uitstraling en functie heeft.

populatie: 31 gebedshuizen

Aan welke ondersteuning hebben gebedshuizen behoefte?

Tijdens de gesprekken zijn verschillende wensen voor ondersteuning naar voren gekomen. Dit zijn de volgende:

- *Advies over verduurzaming van gebedshuis*
  Een aantal gebedshuizen heeft plannen voor verduurzaming en wil hier graag advies over van de gemeente. Eén gebedshuis heeft hierover juist naar voren gebracht dat realisme van belang is: je gaat niet een gebouw helemaal verduurzamen, terwijl je de grote zaal maar één keer per week gebruikt.
- *Advies over plannen voor verbouwing gebedshuis voor nieuwe vormen van gebruik*
  Een paar kerken hebben plannen voor een nieuwe inrichting en willen hier graag advies over van de gemeente. De gebedshuizen zoeken naar een realistische aanpak, waarbij het gebruik van de verschillende ruimten een rol speelt.
- *Advies over plannen voor herstel gebedshuis*
  Een paar geloofsgemeenschappen hebben plannen voor herstel van hun gebouw en willen hierover advies.
- *Ondersteuning en advies bij het proces van verkoop en herbestemming*
  Een kerkgenootschap dat de deuren van een gebedshuis zal sluiten, heeft deze wens naar voren gebracht.
- *Ondersteuning om mee te denken/kijken voor andere locatie*
  Een gebedshuis heeft deze behoefte naar voren gebracht, vanwege ruimtegebrek in het huidige gebedshuis.
- *Financiële ondersteuning/subsidie voor verduurzaming en/of instandhouding*
  Een aantal kerken heeft behoefte aan subsidie voor verduurzaming. Een paar hebben de wens voor subsidie voor onderhoud/restauratie.
- *Platform van geloofsgemeenten*
  Zo kunnen de verschillende geloofsgemeenschappen kennis uitwisselen en in kennis gesteld worden van wat er speelt. En zo in gesprek met elkaar en met de gemeente.
- *Op de hoogte gehouden worden van maatschappelijke partijen die ruimte zoeken voor hun activiteiten*
  Dit kan bijvoorbeeld via een digitaal platform.
- *Verbinding met maatschappelijke organisaties*
  Dit kan bijvoorbeeld via een digitaal platform.

- *Weten welke maatschappelijke thema's er spelen in Hilversum, zoals vereenzaming, opvang van mensen uit het buitenland*
  Door een gebedshuis is deze behoefte naar voren gebracht. Door kennis hierover kan het gebedshuis een rol spelen van betekenis om bijvoorbeeld vereenzaming tegen te gaan.
- *Goed contact met de gemeente*
  Veel gebedshuizen hebben een goed contact met de gemeente, bijvoorbeeld voor herstel- of verbouwingsplannen of subsidie. Er zijn hiervoor korte lijntjes met het team erfgoed. Het is van belang dat dit contact behouden blijft. Het is belangrijk dat ieder gebedshuis de gemeente snel kan vinden voor contact.
- *Meer contact met de buurt*
  Een aantal gebedshuizen wil graag meer contact met de buurt. Een gemeenschapsfunctie kan hierbij helpen. Daarvoor moet eerst geïnventariseerd worden welke behoeften en zijn in de buurt.

Detail van de koepel van de Oud-Katholieke Kerk

- *Een gemeenschappelijke groep van vrijwilligers om tuin bij gebedshuis te onderhouden*
  Een paar kerken heeft een tekort aan vrijwilligers om de tuin te onderhouden.
- *Geen betaald parkeren op zondag*
  Veel kerken hebben aangegeven tijdens de gesprekken dat ze geen betaald parkeren willen op zondag, wanneer de eredienst wordt gehouden. Betaald parkeren is namelijk een drempel voor met name gebedshuizen met regionale functie. Het heeft effect op het kerkbezoek. Het kan leiden tot het verdwijnen van de regionale functie.
- *Een parkeervergunning voor regelmatig komende vrijwilligers vanwege oplopende parkeerkosten*
  Het gaat dan om de kosten voor betaald parkeren die vrijwilligers doordeweeks regelmatig moeten maken, voor bijvoorbeeld openstelling kerk of voor andere activiteiten.

Suggesties en ideeën van gebedshuizen voor de Routekaart

Op de vraag of zij nog suggesties en ideeën hebben voor de Routekaart Religieus Erfgoed, hebben de gebedshuizen tijdens de gesprekken het volgende naar voren gebracht.

- *Platform van geloofsgemeenten*
  Zo weten wat er speelt en kennis uitwisselen. Een van de gebedshuizen stelde ook een smoelenboek voor. Hierin kunnen kerken zichzelf beschrijven en zaken onder de aandacht brengen als 'kerk zoekt extra ruimte' of 'kerk krimpt', en vraag en aanbod.
- *Digitale kaart met gebedshuizen*
  Hierop kan een bezoeker van de digitale site/kaart een gebedshuis aanklikken en dan informatie krijgen over identiteit, waar het gebedshuis zich bevindt en wat de openingstijden zijn. Bezoekers kunnen zo zien dat er charitas is en waar geloofsgemeenschap voor staat. Gasten kunnen zo gemeenschap weten te vinden.
- *Contact met andere geloofsgemeenschappen*
  Door in gesprek te gaan met elkaar, kunnen geloofsgemeenschappen elkaar leren kennen, weten ze hoe het gaat en of er hulp nodig is, bijvoorbeeld behoefte aan extra vrijwilligers. Vrijwilligers ene gebedshuis kunnen andere helpen. Samenwerking gebedshuizen kan in een dergelijk gesprek ook gestimuleerd worden.
- *Hulp door vrijwilligers van buiten het gebedshuis voor werkzaamheden, waar gebedshuis zelf geen mensen voor heeft*
  Dit gaat bijvoorbeeld om hulp bij digitalisering, tuinonderhoud en klein onderhoud van het gebouw.
- *Contact gemeente met gebedshuizen*
  Zo kan de gemeente aanhoren hoe het gaat en wat de behoefte is van de gebedshuizen. Door één van de gebedshuizen is de suggestie gedaan om een keer per jaar een gesprek met alle gebedshuizen te hebben.
- *Maak appgroep of mailgroep vanuit gemeente, waarmee gemeente puur informatief berichten stuurt.*
  De bedoeling is dan dat er puur informatie vanuit de gemeente verzonden wordt en dat hier niet een reply mogelijkheid voor de gebedshuizen bij zit.
- *Gemeente geeft behoeften in wijk door aan gebedshuis, zodat gebedshuis hierop kan inspringen*

Bij meerdere gebedshuizen is er de behoefte om kennis te hebben over de behoeften in de wijk, zodat zij hierin een rol in kunnen spelen. Een voorbeeld is behoefte aan tegengaan vereenzaming. Verschillende geloofsgemeenschappen brachten ook naar voren dat hun gebedshuis open staat om mensen uit de buurt te ontvangen.

- *Betrekken buurt bij gebedshuizen*
  Deze suggestie ligt in het verlengde van de voorgaande.
- *Kerken betrekken bij thema polarisatie*
  Hoe kan kerk daarin een rol spelen? Hoe zorg je dat je ondanks verschillen van mening en/of cultuur met elkaar in gesprek blijft.
- *Betrek de Raad van Kerken*
  Dit is een gemeenschap van christelijke kerken en organisaties in Hilversum.
- *Contactpersoon voor gebedshuizen bij gemeente*
- *Kies passende functie voor herbestemming gebedshuis*
  Voorbeelden die genoemd zijn: boekhandel, bibliotheek, overdekte markt, leeszaal voor buurt of werkplekken voor studenten.
- *Benut logische link tussen maatschappelijke organisaties en kerk beter*
- *Doe aan actief beheer op manier zoals Vereeniging haar gebedshuis in stand houdt.*
  De Vereeniging slaagt er in om met realisme het beheer van het gebedshuis op orde te kunnen houden. Andere gebedshuizen kunnen profiteren van deze kennis.
- *Op de hoogte houden van subsidies*
  Dit kan bijvoorbeeld via het platform of via de hierboven aangegeven mailing.
- *Bewaken dat er echt wat gebeurt en dat Routekaart Religieus Erfgoed niet in een la verdwijnt.*
  Deze zorg is geuit door twee gebedshuizen. Het is van belang dat de routekaart echt gaat werken.
- *Maak een eenvoudige, heldere visie, met menselijkheid daarin en creëer verbinding*

Voorbeeld van de gemeente Haarlem – project Buurtbakens

Hoe vindt een gebedshuis een passende medefunctie? En hoe behoudt een gebedshuis betekenis voor de buurt? In Haarlem hebben ze als antwoord op deze vragen het project Buurtbakens opgestart. Hierbij stellen zeven lokale kerken hun deuren open voor maatschappelijke functies om zo hun relevantie in de wijk te behouden en leegstand te

voorkomen. Ondersteund door de gemeente Haarlem en met behulp van subsidie uit de Erfgoeddeal (die liep tot 2025) hebben de zeven kerken onderzocht hoe ze maatschappelijke organisaties kunnen huisvesten en het religieus erfgoed kunnen verduurzamen. De kerken hebben ingespeeld op de behoefte aan meer sociale voorzieningen in de wijk en hebben ruimtes die weinig gebruikt worden, hiervoor ingezet. Zij kwamen met projectplannen voor hun kerk als sociaal-maatschappelijk en/of cultureel buurtbaken. De gemeente Haarlem heeft deze projecten beoordeeld op basis van de volgende criteria:

- Duurzame samenwerking met een of meer sociaal-maatschappelijke en/of culturele partner(s);
- Draagt bij aan de sociale cohesie van Haarlemmers en Spaarndammers;
- Project draagt bij aan behoud en instandhouding erfgoed;
- Uitvoerbaarheid project (kosten en tijdsplanning).

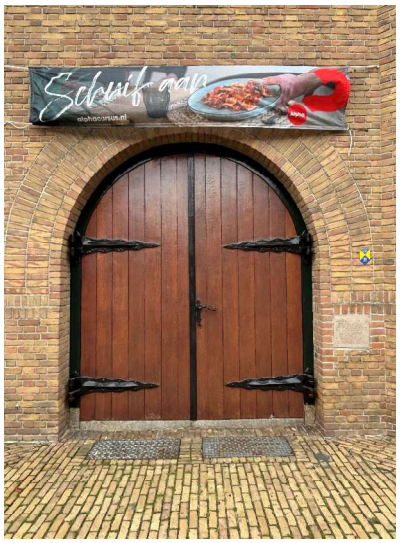
Daarnaast heeft iedere kerk een plan voor verduurzaming ingediend, dat beoordeeld is door een commissie van deskundigen, met kennis van zowel verduurzaming als van historische gebouwen.

Binnen het project Buurtbakens worden kerken, die te maken hebben met krimp, getransformeerd tot laagdrempelige, multifunctionele ontmoetingsplekken in de wijk. Hiermee wordt het sociale weefsel versterkt. Een belangrijk doel is dat de kerken een lokaal ankerpunt voor zorg en welzijn worden voor:

- huisvesting van sociaal-maatschappelijke organisaties
- functies zoals dagbesteding, zorgverlening of ondersteuning
- laagdrempelige toegang tot hulp dichtbij huis.

Daarbij dragen de buurtbakens bij aan het meedoen in de samenleving en het voorkomen van sociale isolatie door ruimte te bieden voor:

- activiteiten voor kwetsbare groepen
- participatie van bewoners (vrijwilligerswerk, initiatieven)
- ontmoeting tussen formele en informele netwerken

Entree van de Zuiderkerk

Het project Buurtbakens is succesvol verlopen en kan als voorbeeld dienen voor Hilversum.

Sessie met maatschappelijke en culturele organisaties op 26 januari 2026

Op 26 januari 2026 heeft een sessie met een aantal maatschappelijke en culturele organisaties plaatsgevonden. Doel was om van gedachten te wisselen over de Routekaart Religieus Erfgoed. En om deze partijen te vragen of zij ideeën hebben om gebedshuizen open te kunnen houden. Daarbij is het volgende naar voren gekomen.

- Het is belangrijk dat een gebedshuis zelf betekenis houdt voor de wijk. Daarbij hangt het af van wat voor wijk het is: er moet gekeken worden naar de context. De beheerder van een gebedshuis speelt hierbij een cruciale rol als toegankelijk en verbindend persoon.
- Gebedshuizen zijn er om gemeenschappen te verbinden. Juist in een samenleving die steeds individualistischer is geworden, is er behoefte aan plekken waar mensen willen samenkomen. De vraag is dan waar mensen naartoe willen. Programmering in kerk kan daarbij uitkomst bieden. Beheerder van gebedshuis speelt hierbij belangrijke rol. Suggestie om jonger iemand hiernaast te zetten, om mee te kijken. Zoek menselijke verbinders, die kunnen zien wat een gebouw kan hebben aan medegebruik.
- Wanneer daar behoefte aan is, taallessen in de wijk organiseren in gebedshuizen.

Bijeenkomst gebedshuisbesturen op 23 februari 2026

Tijdens de bijeenkomst voor gebedshuisbesturen van 23 februari 2026, waarbij is gedeeld wat naar voren is gekomen uit de inventarisatie van de gebedshuizen, is gevraagd aan de aanwezigen om mee te denken over de doelstellingen van de gebedshuizenvisie. Toen is het volgende naar voren gebracht:

- *Zie de gebedshuizenvisie als een kans voor participatie*
- *Zie het belang van de gebedshuizen vanuit maatschappelijk perspectief*
- *De verkondiging van het woord van Jezus blijft de primaire taak voor kerken*
- *Behoud van plekken van betekenis, behoud van gebouwen*

Ook hebben kerken tijdens deze bijeenkomst naar voren gebracht hoe zij aankijken tegen medegebruik:

- De kerk blijft primair de plek om het woord van Jezus te verkondigen

- Medegebruik moet in lijn zijn met de kernwaarden van de gemeenschap

Daarnaast zijn ideeën naar voren gebracht over een op te stellen platform:

- Het platform optuigen vanuit een belang van de gemeente: bijvoorbeeld herinrichting van de openbare ruimte. Vanuit een integrale benadering met aansluiting op sociaal-maatschappelijke vraagstukken.
- Participatie staat/valt met de energie/inzet die de gemeente erin steekt.
- Stel een convenant/intentieverklaring op waarin heldere doelstellingen zijn geformuleerd. Alle deelnemende partijen ondertekenen. Eén keer per jaar evaluatie. Vereiste is commitment van de wethouder en van de ambtelijke organisatie.
- Verbind met grote maatschappelijke thema's, het wijkniveau overstijgend.
- Bundel krachten, werk samen op deze thema's.

Gebedshuizenvisie als kansrijk moment

Tot slot is tijdens de bijeenkomst van 23 februari opgeroepen om de gebedshuizenvisie als een kansrijk moment te gebruiken. Nederland heeft een woonopgave. Aan een toename aan woningen is een toename aan maatschappelijke voorzieningen gekoppeld. Daar moet ook in voorzien worden. Gebedshuizen kunnen daar een rol in vervullen. En benader het momentum van de gebedshuizenvisie als een kans om beweging op gang te brengen vanuit de gemeente en met elkaar.

Glas-in-loodraam met afbeeldingen van de dierenriem in De Vereeniging

2. Sterkte-zwakteanalyse, aandachtspunten en kansen

De inventarisatie van de geloofsgemeenschappen en gebedshuizen hebben geleid tot de volgende sterkte-zwakteanalyse, aandachtspunten en kansen.

Sterkte:

- Ongeveer helft geloofsgemeenschappen heeft stabiel aantal leden
- Aantal geloofsgemeenschappen groeit, aanwas van jongeren en gezinnen
- De geloofsgemeenschappen zijn hecht
- Meerderheid gebedshuizen voldoet aan huidig en toekomstig gebruik
- Veel gebedshuizen hebben het onderhoud op orde
- Alle gebedshuizen steunen op groep betrokken vrijwilligers
- Aantal gebedshuizen heeft al medegebruik
- Veel gebedshuizen met cultuurhistorische waarde zijn aangewezen als monument en zo beschermd tegen sloop
- De financiële situatie is in de meeste gevallen goed
- Gebedshuizen vervullen een maatschappelijke en sociale rol: zingeving, omzien naar elkaar en hulp bieden.
- Verscheidenheid aan geloofsrichtingen

Zwakte:

- Aantal gebedshuizen heeft het wat moeilijker door afname leden
- Bij meeste gebedshuizen is de gemiddelde leeftijd van leden hoog (70+), waardoor toekomstperspectief op korte of middellange termijn onzeker is
- Vaste verbindingsbereidheid (lid worden van genootschap) is lager: dat is een bredere maatschappelijke trend
- Afhankelijkheid van vrijwilligers (met name voor openstelling en faciliteren van ander gebruik)
- Aantal gebedshuizen wordt nauwelijks benut doordeweeks
- Veel gebedshuizen weinig opengesteld voor bezoekers buiten tijdstip viering
- Hoge stookkosten voor verwarming grote zaal bij aantal gebedshuizen

Kans:

- Een aantal gebedshuizen, dat nu nog geen nevenfunctie heeft, staat hiervoor open
- Aantal gebedshuizen staat open voor extra medegebruik
- Veel gebedshuizen willen meer contact met de buurt
- Er is interesse om het kerkgebouw breder in te zetten; voor de wijk en de stad, voor functies die passen bij de doelstellingen van de kerkgemeenschap en om hier samen creatief over na te denken
- Toename van jongeren (20-30jr); meer jongeren op zoek naar betekenis
- Meer mensen zijn op zoek naar zingeving en oriënteren zich daarbij op verschillende denominaties
- Inzetten vrijwilligers via vrijwilligerscentrale voor gebedshuizen waar een gebrek aan vrijwilligers is
- Platform van geloofsgemeenschappen (voor contact onderling en uitwisseling kennis, nieuws, vraag en aanbod)
- Vrije ruimte biedt de mogelijkheid om 'nieuwe' religieuze gemeenschappen ruimte te bieden
- Kerken zijn ‘third’ places (naast thuis, werk of school een plek waar je anderen ontmoet)
- Behouden maatschappelijke functie
- Kerken zijn buurtbakens in sociaal en ruimtelijk opzicht, versterken identiteit van de buurt
- Extra maatschappelijke voorzieningen, die nodig zijn vanwege nieuwe woningen, kunnen mogelijk ingepast worden in gebedshuizen

Aandachtspunt:

- Sommige gebedshuizen hebben een tekort aan bepaalde vrijwilligers, bijvoorbeeld voor onderhoud tuin, openstelling en digitalisering
- Sommige gebedshuizen hebben moeite om hun vrijwilligersbestand op sterkte te houden
- Er zijn vrijwilligers nodig voor nevenfuncties in gebedshuis
- Aantal gebedshuizen willen uit geloofsovertuiging of andere redenen geen medegebruik

- Passende herbestemming voor leegkomend gebedshuis
- Aantal gebedshuizen heeft moeite om contact te maken met buurt
- Jongeren hebben moeite om woning te vinden in Hilversum, waardoor aanwas jonge leden lastiger is
- Aantal gebedshuizen is te klein of te groot voor geloofsgemeenschap
- Sommige geloofsgemeenschappen overwegen afstoting van gebedshuis
- Belang van tijdig in gesprek komen en blijven gemeente en gebedshuizen over mede- en herbestemming

Heilig Hart Kerk

3. Visie – Behoud van gebedshuis als buurtbaken

De inventarisatie in hoofdstuk 1 laat zien dat het belangrijk is om gebedshuizen te kunnen behouden voor de stad. Primair hebben de gebedshuizen een religieuze functie. Maar daarnaast hebben ze een bredere betekenis en is het niet alleen in het belang van de geloofsgemeenschap dat het gebedshuis behouden blijft, maar ook van de wijk en de stad. Hieronder worden deze functies en belangen kort belicht.

Religieuze functie

De eerste functie van de gebedshuizen is het verkondigen van de religie. Zij willen er zijn vanuit hun religieuze kracht. Daarnaast doen de vrijwilligers veel werkzaamheden die van betekenis zijn voor inwoners.

Een baken in de wijk

Hilversumse gebedshuizen liggen vaak op beeldbepalende plekken in de wijk. Ze fungeren als herkenbare bakens en vormen belangrijke oriëntatiepunten. Vaak zijn gebedshuizen en hun plaats in de wijk onderdeel van het stedenbouwkundig ontwerp van de betreffende wijk. Het zijn plekken waar gelovigen samenkomen en waar rust en bezinning centraal staan.

Waarde voor álle inwoners

Niet alleen voor gelovigen zijn deze gebouwen van belang. Omwonenden en wijkbewoners voelen vaak een sterke verbondenheid met het kerkgebouw in hun buurt — vanwege de architectuur, de beeldbepalende toren of het serene interieur. Gebedshuizen zijn vaak monumentaal of hebben een cultuurhistorische waarde. Inwoners kunnen persoonlijke herinneringen hebben aan deze plekken: ze zijn er gedoopt, getrouwd of hebben er andere activiteiten, zoals concerten, meegemaakt. Gebedshuizen vervullen daarnaast een maatschappelijke rol. Ze bieden ruimte voor ontmoeting: mensen kunnen er binnenlopen voor een kop koffie, een luisterend oor, of een gezamenlijke maaltijd.

Hoe kunnen gebedshuizen als buurtbaken behouden blijven?

Hoe kunnen gebedshuizen als baken voor de buurt, als cultuurhistorisch waardevol gebouw en als plek voor ontmoeting en samenkomst behouden blijven? De sterkte-zwakte analyse in hoofdstuk 2 laat naast sterkten en zwakten, die de nodige inzicht verschaffen, ook kansen zien, die benut kunnen worden om de gebedshuizen een zekerdere toekomst te bieden. Zo

kunnen medebestemmingen helpen om de toekomst van het gebouw te versterken en het in gebruik te houden voor zowel de religieuze gemeenschap als de buurt.

Maar hoe vindt een gebedshuis een passende medefunctie? En hoe behoudt een gebedshuis betekenis voor de buurt?

In Haarlem hebben ze als antwoord op deze vragen het project Buurtbakens opgestart. Het project buurtbakens is succesvol verlopen en kan als voorbeeld dienen voor Hilversum. Belangrijk voor het faciliteren van passend medegebruik en het geven van betekenis voor de buurt, is de koppeling met maatschappelijke en culturele organisaties. Hoe kan deze koppeling gemaakt worden?

Zout en Licht

Gebedshuizenplatform

Tijdens de gesprekken met de gebedshuizen is meerdere keren het idee geopperd om een platform op te richten voor de Hilversumse gebedshuizen. Dit platform kan digitaal ontsloten worden. Daarbij kunnen alle gebedshuizen digitaal op de kaart gezet worden: waar staat het gebedshuis, wanneer is het open, waar staat het gebedshuis voor en welke mogelijkheden voor medegebruik zijn er? Zo zijn ze goed te vinden voor sociaal-

maatschappelijke en culturele partners. En zo kunnen ze van meer betekenis zijn voor de buurt.

De buurt kan op zo'n digitaal platform ook snel vinden welke activiteiten er zijn in een gebedshuis en daar desgewenst aan meedoen. Projecten die van belang kunnen zijn voor buurtbewoners kunnen zo gemakkelijker onder de aandacht gebracht worden.

Binnen het platform kunnen gebedshuizen makkelijk met elkaar contact leggen. En zo weten wat er speelt. Het is ook mogelijk voor een geloofsgemeenschap om hierbinnen de wens voor meer ruimte kenbaar te maken. Een geloofsgemeenschap die overweegt om een gebedshuis af te stoten, kan dan in contact treden met de zoekende geloofsgemeenschap en bekijken of overname van het betreffende gebedshuis een optie is. Bij een zoekende geloofsgemeenschap kan ook gedacht worden aan de gemeenten die nog geen eigen gebedshuis hebben. Die maken nog geen onderdeel uit van het platform, bij gebrek aan een eigen gebedshuis, maar zouden wel via het platform kenbaar moeten kunnen maken dat zij zoekend zijn naar ruimte voor hun vieringen. Het opnieuw krijgen van een religieus gebruik is voor een gebedshuis het meest passend. Het blijft zo open voor de buurt en kan zijn functie als plek van bezinning continueren. Religieus erfgoed blijft zo optimaal behouden.

Geloofsgemeenschappen kunnen aanhaken bij de bestaande sociale kaart van de gemeente. Op deze digitale kaart kunnen zij zichtbaar gemaakt worden voor een ieder. De gebedshuizen zullen de digitale kaart zelf online moeten vullen, zodat sociaal-maatschappelijke organisaties en culturele partners de juiste informatie kunnen krijgen voor eventuele mogelijkheden voor medegebruik. En zodat buurtbewoners kunnen zien welke activiteiten er in het gebedshuis plaatsvinden en wanneer zij deze kunnen bijwonen. Daarnaast kan de gemeente zelf informatie richting het platform brengen, die relevant is voor de gebedshuizen, bijvoorbeeld over subsidiemogelijkheden of over bijeenkomsten over instandhouding van gebedshuizen.

Voor de levensvatbaarheid van een gebedshuizenplatform is het doorslaggevend dat gebedshuizen gemotiveerd zijn om hier onderdeel van uit te gaan maken en zich willen committeren. En dat er een jaarlijks contactmoment is. Bij dit contactmoment kan de gemeente aanschuiven.

Verbinding met de buurt

De verbinding met de buurt en de betekenis voor een wijk zijn van belang voor een gebedshuis. Door een participatietraject met de buurt is het mogelijk om te achterhalen welke behoeften er zijn in de buurt en om te bekijken hoe deze eventueel een plek kunnen krijgen in het gebedshuis in deze buurt. Maar ook reeds bestaande inventarisaties kunnen hierbij van pas komen. Bijvoorbeeld de behoefte aan voorzieningen als huisartsenposten en andere medische en maatschappelijke voorzieningen in buurten, die gemonitord wordt door het sociaal domein en het fysiek domein van de gemeente. Hiervoor is recent de leidraad advieslijnen maatschappelijke voorzieningen opgesteld. Door marktonderzoek kan verder in kaart gebracht worden aan welke maatschappelijke voorzieningen Hilversum, per wijk, behoefte heeft. Resultaten hiervan kunnen gedeeld worden in het gebedshuizenplatform.

De gemeente kan een rol spelen in het signaleren en delen van behoeften in een wijk aan gebedshuizen, zodat gebedshuizen hierin een rol kunnen vervullen. Bij meerdere gebedshuizen bestaat de wens om kennis te hebben over de behoeften in de wijk, zodat zij bijvoorbeeld eenzaamheid tegen kunnen gaan in de betreffende buurt. Hiervoor kunnen de gebedshuizen gebruik maken van de wijkprofielen en de sociale kaart, die informatie bevatten van de verschillende wijken over bijvoorbeeld sociale samenhang, jeugd, leefbaarheid en duurzaamheid.

Silo

Inzet vrijwilligers van elders

Een gebedshuis draait op vrijwilligers. Dat is helder uit de inventarisatie naar voren gekomen. Mocht een gebedshuis behoefte hebben aan medegebruik, om zo te voorkomen dat het sluit, dan heeft het voor de openstelling ook vrijwilligers nodig. Als daar een gebrek aan is, dan kan ook lastig aan de behoefte aan medegebruik worden voldaan. Om gebedshuizen te helpen om voldoende vrijwilligers tot hun beschikking te hebben, kunnen zij in contact worden gebracht met Versa Vrijwilligerscentrale. Deze kan hen helpen bij het vinden van vrijwilligers. Ook is het mogelijk om via het platform inzet van vrijwilligers van andere gebedshuizen te vragen. Een paar gebedshuizen staan open voor hulp van hun eigen vrijwilligers in een ander gebedshuis.

Advies op maat bij mede- of herbestemming

Soms kan het zijn dat er aanpassingen nodig zijn in een gebedshuis om medegebruik te kunnen faciliteren. Hiervoor kan een omgevingsvergunning noodzakelijk zijn. Het vergunningstraject zal dan via de gebruikelijke reguliere of uitgebreide procedure onder de Omgevingswet lopen.

Mocht een gebedshuis onverhoopt toch zijn deuren moeten sluiten, en is religieus gebruik door een andere gemeenschap niet mogelijk, dan zal de mogelijkheid van herbestemming bekeken moeten worden. Uit de inventarisatie is naar voren gekomen dat het belangrijk is dat een gebedshuis bij een eventuele herbestemming open kan blijven voor de buurt, dan wel dat er nog een kapel in het gebouw behouden blijft, naast een minder openbare of niet openbare functie. Zo blijft de oorspronkelijke ontmoetingsfunctie bewaard en behoudt het gebedshuis betekenis voor de buurt. Behoud van de maatschappelijke functie is van belang. Verder is een invulling, waarbij de grote ruimte van de gebedszaal nog steeds beleefbaar is, te verkiezen boven een invulling waarbij het gebedshuis geheel wordt onderverdeeld in kleinere ruimtes voor bijvoorbeeld appartementen. Cultuurhistorische waarden van het interieur kunnen zo beter behouden blijven. Sloop zal te allen tijde voorkomen moeten worden: dan is een waardevol icoon in de stad voorgoed verloren.

Een ladder van behoud van gebedshuizen kan helpen om de juiste keuze te maken voor een herbestemming.

Ladder behoud gebedshuizen

1. Religieus gebruik
2. Religieus gebruik met medegebruik
3. Herbestemmen met behoud van maatschappelijke functie
4. Herbestemmen naar andere functie
   Alleen indien het behoud van maatschappelijke functie aantoonbaar en onderbouwd niet mogelijk is. Bij het onderbrengen van een andere functie streven naar zo veel mogelijk behoud ruimtelijke beleving gebedsruimte. Als optie meegeven om deel van gebedshuis open te houden als kapel.
5. (Gedeeltelijke) sloop [indien geen monument]
   Alleen in uitzonderlijke gevallen, wanneer optie 4 (herbestemmen naar andere functie) aantoonbaar en onderbouwd niet mogelijk is, en wanneer geen sprake is van een monument.

Voor onderzoek naar mogelijkheden voor herbestemming en verduurzaming van religieus erfgoed kan subsidie aangevraagd worden bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Advies over verduurzaming en instandhouding

De gemeente heeft veel kennis in huis over de mogelijkheden van verduurzaming van monumenten. Zo ook van kerken. Deze kennis kan de gemeente inzetten voor de gebedshuizen. Bijvoorbeeld als dit nodig is om medegebruik te kunnen faciliteren. Maar niet alleen op het gebied van verduurzaming, ook op het gebied van instandhouding heeft de gemeente de nodige expertise. Het team erfgoed heeft deze kennis over instandhouding van historische gebedshuizen en de mogelijkheden van verduurzaming van deze gebouwen. Dit team kan direct ingezet worden bij vragen hierover.

Bij verduurzamingswensen is het ook goed om realisme te betrachten. Zo heeft de Vereeniging er voor gekozen om niet de eigen grote zaal te verduurzamen, nu deze slechts één keer in de week gebruikt wordt. Daarnaast doet De Vereeniging aan actief beheer: zij slaagt er in om met realisme het beheer van het gebedshuis op orde te kunnen houden. Andere gebedshuizen kunnen profiteren van deze kennis. Door het platform kunnen zij met elkaar in contact komen.

Financiële ondersteuning voor restauratie en verduurzaming

Geloofsgemeenschappen kunnen via de gemeente financiële ondersteuning krijgen voor restauratie van (onderdelen van) hun gebedshuis, indien dit beschermd is als gemeentelijk monument. Het gaat dan om kosten voor herstel van de monumentale waarde, die het normale onderhoud te boven gaan. Dit is maximaal € 10.000 euro.

Ook is het mogelijk om een laagrentende lening aan te vragen voor restauratiekosten en/of energiebesparende maatregelen voor gemeentelijke monumenten via het Hilversums Restauratiefonds.

Verder zijn er ook subsidiemogelijkheden voor gebedshuizen die als rijksmonument zijn aangewezen. Onderhoud kan gesubsidieerd worden via de Subsidieregeling instandhouding Monumenten. Gebedshuizen kunnen hiervoor een aanvraag doen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. In plaats van deze subsidie is het ook mogelijk om een laagrentende lening af te sluiten bij het Restauratiefonds. Een laagrentende lening kan zowel voor restauratie als voor verduurzaming aangevraagd worden. Tot slot gaat er per 1 september 2026 een nieuwe regeling open voor rijksmonumenten met een grote restauratieopgave. Hiervoor komen alleen projecten met meer dan € 2,5 miljoen aan subsidiabele restauratiekosten in aanmerking.

Interieur van de Oud-Katholieke Kerk

Informatie over financiële ondersteuning kan gedeeld worden via het gebedshuizenplatform.

Inventarisatie van het roerend erfgoed dat nog niet in kaart is gebracht
Uit de inventarisatie is naar voren gekomen dat nog niet van elk gebedshuis het roerend interieur in kaart is gebracht. Een inventarisatie van dit roerend interieur geeft de betreffende gebedshuizen een goed overzicht en inzicht in de cultuurhistorische waarde van hun bezit. Deze inventarisatie kan uitgevoerd worden door het Catharijne Convent, dat deskundig is op het gebied van roerend religieus erfgoed. Het Catharijneconvent biedt ook de mogelijkheid om de collecties digitaal vast te leggen. Deze organisatie kan de betreffende gebedshuizen zo ook helpen om hun roerende erfgoed te behouden.

Onderzoeken of de gebedshuizen in bijlage III in aanmerking kunnen komen voor aanwijzing als gemeentelijk monument
Vooral wanneer kerken hun deuren moeten sluiten, komt naar voren hoe gehecht een buurt is aan het gebouw. Een kerk blijkt dan opeens 'van iedereen te zijn'. Het gebedshuis vormt voor omwonenden een oriëntatiepunt. Een gebouw dat geliefd is vanwege zijn karakteristieke uiterlijk en zijn vertrouwde plaats in de wijk. Veel gebedshuizen zijn bovendien mee-ontworpen bij de stedenbouwkundige aanleg van de betreffende wijk, als plek waar zichtlijnen op uitkomen of als herkenbare entree.

Niet alle gebedshuizen zijn beschermd als monument. Een aantal hiervan is in de inventarisatie als waardevol naar voren gekomen. In bijlage III is een lijst opgenomen van gebedshuizen die vanwege hun cultuurhistorische waarden in aanmerking zouden kunnen komen voor aanwijzing als gemeentelijk monument. Een onafhankelijk en deskundig bureau kan onderzoeken of de gebouwen in bijlage III in aanmerking kunnen komen voor aanwijzing als gemeentelijk monument. Door deze gebedshuizen te beschermen als monument, kunnen ze behouden blijven voor de buurt en de stad. De cultuurhistorische waarden kunnen bewaard blijven. En mocht een gebedshuis onverhoopt toch zijn deuren moeten sluiten, dan kan door een bescherming als monument het gebouw toch behouden blijven voor de wijk en kan er tijdig meegedacht worden voor een passende herbestemming. Zo kan voorkomen worden dat wijken hun religieus erfgoed, oriëntatiepunten en plekken om samen te komen verliezen, wat bijvoorbeeld wel is gebeurd in Hilversum Noord en het Van Riebeeckkwartier.

Voorafgaand aan het onderzoek door een externe en onafhankelijke partij zal contact opgenomen moeten worden met de eigenaren van de betreffende gebedshuizen, zodat deze actief betrokken kunnen worden bij dit nadere onderzoek. Mocht er uit het onderzoek naar voren komen dat een gebedshuis in aanmerking komt voor aanwijzing, dan zal het

gebedshuis, na overleg daarover met de betreffende geloofsgemeenschap, worden voorgedragen voor aanwijzing als gemeentelijk monumenten op basis van de Erfgoedverordening Hilversum 2025.

Interieur van de Mevlana Moskee

4. Beleidsuitgangspunten en vervolgstappen

De adviezen om gebedshuizen van betekenis te laten blijven voor hun buurt leiden tot de volgende beleidsuitgangspunten en vervolgstappen:

1. Faciliteer dat gebedshuizen zichtbaar worden op de sociale kaart

Gebedshuizen kunnen op de sociale kaart van de gemeente zichtbaar worden gemaakt voor een ieder. De gemeente zorgt dat de gebedshuizen worden gekoppeld aan deze digitale kaart. De geloofsgemeenschappen zorgen vervolgens zelf voor het vullen van de digitale kaart met informatie, zoals contactgegevens, openingstijden, waar de geloofsgemeenschap voor staat, welke mogelijkheden voor medegebruik er zijn, nieuws en welke activiteiten er zijn. Gebedshuizen kunnen via de sociale kaart ook verbinding zoeken met elkaar. En met elkaar een gebedshuizenplatform oprichten, waarvoor de sociale kaart de ondergrond biedt.

2. Stel de ladder voor behoud van gebedshuizen vast voor de Hilversumse gebedshuizen

Deze ladder heeft als doel om de gebedshuizen te kunnen behouden. In eerste instantie in religieus gebruik of, wanneer gewenst en/of nodig, met medegebruik. Wanneer religieus gebruik niet meer mogelijk is, dan is de insteek om de maatschappelijke functie te behouden en om het gebedshuis zo van betekenis te laten blijven voor de buurt. Indien dit aantoonbaar en goed onderbouwd niet mogelijk is, dan pas komen andere functies aan de orde. Sloop van het gebedshuis kan zo voorkomen worden.

Ladder behoud gebedshuizen

1. Religieus gebruik
2. Religieus gebruik met medegebruik
3. Herbestemmen met behoud van maatschappelijke functie
4. Herbestemmen naar andere functie
   Alleen indien het behoud van maatschappelijke functie aantoonbaar en onderbouwd niet mogelijk is. Bij het onderbrengen van een andere functie streven naar zo veel mogelijk behoud ruimtelijke beleving gebedsruimte. Als optie meegeven om deel van gebedshuis open te houden als kapel.

5. (Gedeeltelijke) sloop [indien geen monument]
   Alleen in uitzonderlijke gevallen, wanneer optie 4 (herbestemmen naar andere functie) aantoonbaar en onderbouwd niet mogelijk is, en wanneer geen sprake is van een monument.

3. Zorg voor advies op maat bij mede- en herbestemming

Dit traject verloopt, wanneer daarvoor een omgevingsvergunning nodig is, via de gebruikelijke reguliere of uitgebreide procedure onder de Omgevingswet. Het is belangrijk dat de gemeente vooraan in het traject voor mede- of herbestemming betrokken wordt. De gemeente kan dan meekijken hoe de nieuwe functie goed ingepast kan worden in het religieuze erfgoed. De gemeente kan zo maatwerk leveren.

4. De gemeente stimuleert de gebedshuizen om in een vroeg stadium expertise te betrekken voor onderzoek en planvorming voor mede- en herbestemming

Het is verstandig als een geloofsgemeenschap tijdig met behulp van een deskundige op het gebied van mede- en herbestemming van historische gebouwen een onderzoek start naar scenario's voor invulling van haar gebedshuis. Op die manier kan het gebouw zo lang mogelijk worden gebruikt in de functie waarvoor het is gebouwd. Door proactief deze kansen voor een gebedshuis te verkennen, kan voorkomen worden dat bijvoorbeeld een maatschappelijke voorziening nieuw wordt gebouwd, terwijl de kerk ernaast (deels) leeg staat. Voor het onderzoek kan een geloofsgemeenschap subsidie aanvragen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

5. **Zet vakkennis van het team erfgoed aan de voorkant in bij wensen voor verduurzaming en/of instandhouding van religieus erfgoed**

   Door deze kennis van het team erfgoed aan de voorkant van een traject in te zetten, kan geborgd worden dat gebedshuizen maatwerkadvies krijgen voor plannen voor instandhouding en/of verduurzaming.

6. **Stimuleer de gebedshuizen om hun roerend erfgoed te inventariseren, waar dit nog niet in kaart is gebracht**

   Van negentien gebedshuizen is het roerend erfgoed nog niet in kaart gebracht. Het is van meerwaarde als het Catharijneconvent ook voor deze gebedshuizen deze inventarisatie kan doen. De gemeente stimuleert de gebedshuizen om deze inventarisatie te laten doen.

Alle vervolgstappen kunnen binnen de bestaande budgetten worden uitgevoerd.

Actie	Doel	Planning
Zorgen dat de gebedshuizen worden gekoppeld aan de sociale kaart.	Gebedshuizen zichtbaar voor een ieder. Contact tussen gebedshuizen onderling en tussen gebedshuizen en gemeente voor actualiteiten	2026 – Q 3 en daarna jaarlijks
Samenwerking met vastgoed, sociaal domein en ruimtelijk domein voor borging behoud en gebruik religieus erfgoed	Behoud maatschappelijke functie en religieus erfgoed als buurtbaken	doorlopend
Gemeente stimuleert gebedshuizen om in een vroeg stadium expertise te betrekken voor onderzoek en planvorming naar mede- en herbestemming	Tijdig zicht op mogelijkheden gebedshuizen door gedegen onderzoek en planvorming van een ter zake deskundige	doorlopend
Advies op maat bij mede- en herbestemming. Hiervoor kan een omgevingsvergunning noodzakelijk zijn. Het vergunningstraject zal dan via de gebruikelijke reguliere of uitgebreide procedure onder de Omgevingswet lopen.	Goede inpassing van mede- en herbestemming in religieus erfgoed	doorlopend
Inzet vakkennis van team erfgoed aan de voorkant bij wensen voor verduurzaming en/of instandhouding gebedshuis	Maatwerkadvies voor gebedshuizen voor plannen voor instandhouding en/of verduurzaming	doorlopend
Gemeente vraagt aan gebedshuizen, waarvan het roerend erfgoed nog niet is geïnventariseerd, of zij dit willen laten inventariseren door het Catharijneconvent.	Gebedshuizen krijgen goed overzicht en inzicht in cultuurhistorische waarde van hun roerend erfgoed	Q 3 en Q 4

Glas-in-loodraam in Westerkerk

Bijlage I - Historie religies in Hilversum

Ontstaan

De Romeinse keizer Constantijn liet zich op zijn sterfbed dopen en in 380 verklaarde keizer Theodosius het christendom tot staatsgodsdienst. Het christendom verspreidde zich daarna snel over het Romeinse Rijk. Ook de Gallo-Romeinse bewoners van het West-Romeinse rijk, dat zich in het noorden uitstrekte tot de limes langs de Rijn, bekeerden zich tot het christendom. De opvolgers van de Romeinse heersers waren de Frankische koningen die de Goten in het zuiden versloegen en in 718 de Friezen in het noorden. ’t Gooi lag tot die tijd in het rijk van die Friezen, Magna Frisia. Door die overwinning werd het rivierengebied inclusief het Gooi en de Vechtstreek bij het rijk der Franken gevoegd. De nieuwe christelijke heersers aarzelden niet de kerstening van hun verworven gebieden ter hand te nemen.

Willibrord en Bonifacius waren de eersten die leiding gaven aan het zendingswerk. Beide missionarissen staken rond 700 vanuit Engeland over naar het vasteland om daar de heidense Germaanse stammen te bekeren tot het christelijke geloof. Het is niet bekend of Willibrord in het Gooi en de Vechtstreek heeft gepredikt. Van Bonifacius weten we dat hij rond 720 in de Vechtstreek bekeringswerk deed. In Breukelen bouwde hij de eerste kerk tussen Vecht en Eem, gewijd aan Sint-Pieter. Een teken dat het christendom al vroeg in het Gooi invloed begon te krijgen zijn grafvelden uit de 7e en 8e eeuw. Het begraven van doden was een christelijk gebruik.

De toegenomen invloed van de bisschop van Utrecht en het feit dat het Gooi tot het domein van het jufferenstift in Elten behoorde, droegen bij aan de verdere kerstening van de bewoners. Vanaf 1200 werden er steeds meer kerken gebouwd in het Gooi. Dat was het gevolg van de instroom van nieuwe bewoners die werden aangetrokken door de ontginning van het veen. Dat leidde tot afsplitsingen van oude parochies en het ontstaan van nieuwe. In de twaalfde of dertiende eeuw werd in Laren een parochie gesticht rond de kerk op het Laarderhoogt. De kerk was gewijd aan Sint-Vitus. De eerste vermelding van de kerk in Laren dateert uit 1306. De kerk bediende ook Hilversum en Blaricum.

Zelfstandige Parochie Hilversum

De Hilversummers waren voor hun kerkgang aangewezen op de kerk op het Laarder Hoogt. Hilversum beschikte in die tijd slechts over een kleine kapel, die waarschijnlijk stond op de plek van de huidige Grote Kerk aan de Kerkbrink. De Hilversummers drongen er bij de bisschop van Utrecht op aan een eigen parochiekerk te krijgen. In 1416 werd hun verzoek gehonoreerd. Hilversum werd daardoor een zelfstandige parochie.

De nieuwe parochiekerk werd gewijd aan Sint-Vitus. In 1481 bouwden de parochianen een toren bij de kerk. Die staat er nog steeds en vormt, na alle branden die hij heeft meegemaakt, het oudste bouwwerk in Hilversum. Bij archeologisch onderzoek zijn restanten van een 13e eeuwse fundering bij die toren gevonden. Andere opgravingen duiden erop dat de vorm van de dorpskerk vanaf de 15e eeuw tot 1890 dezelfde is gebleven. De oudste betrouwbare tekeningen van de kerk dateren uit de eerste helft van de achttiende eeuw.

Grote Kerk – gravure uit 1739

De Reformatie

Het katholicisme bleef het dominante geloof tot aan het begin van de 16e eeuw. 1517 was het jaar waarin Maarten Luther zijn stellingen publiceerde. Samen met Calvijn was hij een

van de belangrijkste reformatoren en ze stonden aan de wieg van het calvinisme en lutheranisme. Beide hervormers hadden kritiek op de gebruiken van de katholieke kerk en vonden dat de bijbel het uitgangspunt van het geloof moest zijn. De reformatie leidde in 1566 tot de beeldenstorm waarbij onder invloed van het calvinisme beelden en afbeeldingen van heiligen in katholieken kerken vernield werden. Na het uitbreken van de Nederlandse Opstand (80-jarige oorlog) werd in 1579 de Republiek der Zeven Verenigde Nederlandse Provinciën gevormd.

De Verenigde Provinciën wezen het (Nederduits) hervormde geloof als de staatsreligie aan. In Hilversum waren de gevolgen van de beeldenstorm beperkt en deed de reformatie maar langzaam haar intrede en vormden de protestanten aanvankelijk maar een kleine minderheid van de bevolking.

De Opstand

Een ingrijpende gebeurtenis tijdens de Opstand was de inname van Amersfoort in 1629. Tijdens de daarna volgende plunderingen van de omgeving werden in Hilversum veel huizen en de kerk in brand gestoken. Het duurde tot 1635 voordat de kerk, die na de reformatie in protestantse handen was overgaan, herbouwd kon worden. Ondanks dat het protestantse geloof de officiële godsdienst was, werden katholieken en hun erediensten gedoogd. Daarvoor werd wel een geldelijke vergoeding, de zogenaamde recognitiegelden gevraagd. Die praktijk leidde tot misstanden tussen beide geloven.

Hoewel de Republiek ook na de vrede van Munster in 1648 protestants bleef, vormden de katholieken een substantieel deel van de bevolking ven bekleedden ook functies als regent of schoolmeester.

Gedoogde verscheidenheid

Een belangrijke ontwikkeling binnen de katholieke kerk was de afscheiding van de oud-katholieke kerk van de kerk van Rome. De oud-katholieken erkenden de paus na 1723 niet meer en hadden een eigen aartsbisschop in Utrecht. Deze scheuring is in Hilversum nog steeds herkenbaar door de twee kerken die aan Sint -Vitus gewijd zijn; een voor de rooms-katholieken en een voor de oud-katholieken.

In de 18e eeuw waren in Hilversum vier geloven vertegenwoordigd. De rooms-katholieken, de oud-katholieken, de protestanten en een kleine groep Joden. De oud-katholieken maakten gebruik van een schuilkerk, de protestanten gebruikten de dorpskerk en de roomsen gingen in Laren of Bussum naar de kerk. Tegen betaling van recognitiegelden konden priesters wel zieken bijstaan of een mis opdragen. De katholieken kregen pas aan het eind van de eeuw toestemming om een schuilkerk te bouwen. Deze schuilkerk aan de Emmastraat werd in 1786 gewijd. De Joodse gemeenschap ontstond na 1750 toen Duitse Joden zich in Hilversum vestigden en een synagoge aan de Zeedijk hadden.

Synagoge aan de Zeedijk, circa 1910

Met de komst van de Fransen in 1795 werd de bevoordeling van de protestanten ten opzichte van de andere geloven formeel afgeschaft. Een gevolg daarvan was dat de

kerkelijke bezittingen moesten worden herverdeeld. Die herverdeling verliep in veel gevallen niet soepel. Zoals in veel plaatsen bleef de bestaande kerk (de dorpskerk) in Hilversum in handen van de hervormden.

Afscheidingen

De 19e eeuw kenmerkt zich door afscheidingen van de Nederlands Hervormde Kerk. De eerste belangrijke afscheiding was die van 1834. De afgescheidenen namen in 1877 een nieuwe, eigen kerk aan de Havenstraat in gebruik. Een andere belangrijke kerkscheuring in diezelfde eeuw is de zogenaamde Doleantie van 1886. Deze afscheiding vond plaats onder leiding van Abraham Kuyper. In Hilversum kochten de aanhangers van Kuyper een gebouw aan de Torenlaan en verbouwden het tot kerk. Met de groei van de bevolking groeide ook het aantal gereformeerden en in 1896 kon het gebouw aan de Torenlaan vernieuwd worden. De naam gereformeerde kerk ontstond pas in 1892 toen de christelijke gereformeerde kerk van de afscheiding van 1834 werd verenigd met de Nederduits gereformeerde kerken van Kuyper. Niet alle christelijk-gereformeerden sloten zich bij de gereformeerde kerk aan. In Hilversum bleef een groep bestaan, die een evangelisatiegebouw aan de Albertus Perkstraat had.

Katholieke kerk

Binnen de rooms-katholieke kerk vonden in die periode geen afscheidingen plaats maar een belangrijke gebeurtenis was het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853. Dat herstel was het gevolg van de gelijkwaardige positie van de katholieke en Nederlands Hervormde Kerk ten gevolge van de grondwet van 1848. Het herstel van de hiërarchie maakte de emancipatie van het katholieke volksdeel mogelijk wat leidde tot de bouw van veel nieuwe kerken. De roomsen vormden het grootste deel van de Hilversumse bevolking en gebruikten de Sint Vituskerk die in 1784 gebouwd was. Onder leiding van pastoor Mocking werd in 1853 een nieuwe kerk naar ontwerp van Petrus Molkenboer gebouwd. Deze kerk was in 1887 alweer te klein en in 1891 begon de bouw van de nieuwe, neogotische, Sint Vitus.

De groei van de Hilversumse bevolking zette door en zorgde ervoor dat een tweede parochiekerk nodig werd. In eerste instantie werd een noodkerk gebouwd in afwachting van de bouw van de Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen in 1910. Een derde kerk, de Clemens Maria Hofbouwerkerk werd in 1914 gewijd.

St. Vitus vanuit de Emmastraat, circa 1900 (foto collectie fotograaf Pieter Jan Siewers)

De oud-katholieken in Hilversum gingen in de 19e eeuw nog steeds naar de voormalige schuilkerk, de Achterhofse kerk. Pas in 1881 kon voor de oud-katholieken een nieuwe kerk gebouwd worden aan het Melkpad. Die kerk werd ook aan Sint-Vitus gewijd

Uitbreiding religieus landschap door aanleg spoorlijn

Met de verbetering van de verbindingswegen en aanleg van de spoorlijn in 1874 werd Hilversum beter bereikbaar. De komst van nieuwe bewoners zorgde ervoor dat het katholieke bevolkingsdeel verhoudingsgewijs kleiner werd en het Nederlands hervormde deel groter. Daarnaast brachten nieuwe bewoners ook nadere kerkgenootschappen mee, die vaak vrijzinniger waren dan de al gevestigde religies. Voorbeelden daarvan zijn de doopsgezinden die in 1870 een eigen gemeente stichtten. In 1901 werd een afdeling van de Nederlandse Protestanten Bond in Hilversum opgericht waar onder andere vrijzinnige hervormden en lutheranen onderdak vonden.

De Verzuiling

Ook in de 20e eeuw groeide de bevolking van Hilversum verder, aan het begin van de jaren ’20 had het dorp meer dan 20.000 inwoners en ten tijde van de Tweede Wereldoorlog meer

dan 75.000. Een kenmerk van de samenleving in die tijd was de sterke verzuiling. Elke geloofsrichting had zijn eigen kerk en de gelovigen bleven voor werk en ontspanning binnen de eigen geloofsgroep. Het aantal Nederlands hervormden groeide zo sterk dat de oude dorpskerk te klein werd. In 1890 gaven de kerkvoogden de opdracht om de kerk te vergroten. Daarbij bleven de oude toren en een deel van de muren staan.

Interbellumkerken

In Hilversum werden nieuwe wijken gebouwd waarbij ook nieuwe kerken hoorden. In de wijken werden de locaties bepaald voor nieuwe voorzieningen, waaronder kerken voor alle gezindten. De openbare gebouwen, waaronder de kerken, namen vaak een essentiële plaats in in de wijk, en functioneren als oriëntatiepunt, stedenbouwkundig anker, en beëindiging van zichtlijnen. Mooie voorbeelden zijn de Clemenskerk (waarop de Bloemenbuurt en de Geraniumstraat is uitgelijnd), de St. Vituskerk (Pieter de Hooghlaan) en de Zuiderkerk (Orchideestraat). Daarmee werd de plaats van het gebouw in het leven in de wijken onderstreept. Ook de kerkbiotopen spelen een belangrijke rol. Voorbeelden van interbellumkerken zijn de gereformeerde Noorder- (gesloopt) en Zuiderkerk en de hervormde Nieuwe Kerk aan de Larenseweg (gesloopt) en de Diependaalse Kerk.

Voor het katholieke volksdeel werden de Heilig Hartkerk en de Sint Josephkerk gebouwd. De oud-katholieken bouwden in die periode geen nieuwe kerk maar verfraaiden en verbeterden hun Sint-Vituskerk. De Joodse gemeenschap gebruikte nog steeds hun synagoge uit 1789 maar die werd wel uitgebreid. Van die synagoge maakten ook Joden uit omliggende plaatsen gebruik. De groep joden groeide vanaf 1933 met vluchtelingen uit Duitsland zodat de groep aan het begin van de oorlog 2200 leden telde. Na de bezetting waren daar nog maar 200 van over.

Wederopbouw

In de tijd van de wederopbouw groeide Hilversum door en werden nieuwe wijken gebouwd. Bij de nieuw ontwikkelde plannen werd net als tijdens het interbellum ook wel gebeurde, rekening gehouden met de centrale rol die de kerk in zo'n nieuwe wijk zou spelen. Bij de nieuwe kerken werden bijeenkomstruimtes en zalen gebouwd. De verzuiling bleef vooralsnog bestaan. Door de rooms-katholieken werden nieuwe parochies gesticht waardoor het aantal groeide van vijf naar acht. De gereformeerden bouwden onder andere de Ooster kerk (later Ontmoetingskerk) en Westerkerk en de hervormden de Goede

Herderkerk en de Betlehemkerk. Een kleinere geloofsgroep die sinds het einde van de 19e eeuw in Hilversum actief was, was de evangelisch lutherse gemeente. Deze gemeente opende in 1923 een kerk aan de Bergweg en in 1966 de Lutherse kapel aan de Coehoornstraat.

Westerkerk in 1956

De Joodse gemeenschap

Van de Joodse gemeente was na de Tweede Wereldoorlog nog maar een klein deel over. De oude synagoge moest wijken voor nieuwbouw en de joodse gemeenschap is uiteindelijk samengegaan met die uit Bussum. Wel bevinden zich de Joodse begraafplaats en het bijbehorende Metaheerhuis nog aan de Vreelandseweg, waarvan bij uitvaarten gebruik wordt gemaakt. Beide zijn nog in eigendom van de Hilversumse Joodse gemeenschap.

Ontkerkelijking

Vanaf het eind van de jaren’60 ontstond het fenomeen ontkerkelijking. De aantallen kerkgangers liepen sterk terug. Hilversum had bovendien te maken met een terugloop van het aantal inwoners. De kerken kwamen voor een deel leeg te staan en de protestantse gemeenschappen gingen meer samenwerken. Door de fusie van de Nederlands hervormde,

de gereformeerde en evangelisch-lutherse kerk ontstond de Protestantse Kerk Nederland (PKN). Door de samenwerking konden de gebouwen voor een deel in gebruik blijven.

Omdat het hergebruiken van de bestaande kerken niet altijd praktisch bleek werden in sommige gevallen ook nieuwe kerken gebouwd die beter aan de eisen van de nieuw samengestelde gemeenten konden voldoen. Een voorbeeld daarvan zijn de Morgenster uit 2000 in de protestantse wijkgemeente in noord-oost Hilversum en de Regenboogkerk. Voor de katholieken betekende de ontkerkelijking een halvering van het aantal parochies in Hilversum en de noodzaak om kerken gezamenlijk te gebruiken.

Nieuwere denominaties in Hilversum

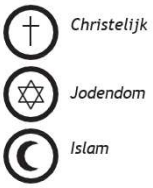
Naast de gefuseerde kerken van PKN bleven een aantal, meer orthodoxe protestantse gemeenten bestaan. Zij bleven gebruikmaken van bestaande gebouwen. Daarnaast bestaat in Hilversum nog een veelheid aan kerkgenootschappen die veelal in Engeland en de Verenigde Staten ontstonden en zich ook in Hilversum vestigden. Voorbeelden daarvan zijn de Zevende Dags Adventisten, De Jehova's Getuigen, de Pinkstergemeente (nu Zout & Licht), Silo – de Ontmoeting, en het Leger des Heils. Zulke gemeenschappen vonden vaak onderdak in de bestaande, leeggekomen gebouwen. Sinds de Jaren '60 speelt ook het moslimgeloof een belangrijke rol in de samenleving. De moslims maken voor een deel, zoals bij de Al Amal moskee, gebruik van de vrijgekomen kerken. In de afgelopen jaren zijn daarnaast nieuwe geloofsinitiatieven ontstaan vanuit en voor de expat community (Celebration Church, Vitamine G, The Garden). Nieuwe geloofsinitiatieven en samenwerkingsverbanden proberen leegstaande (kerk)gebouwen zo goed als mogelijk te gebruiken.

Kunstwerk met engelen op gevel van Adventkerk de Antenne

Bijlage II - Gebedshuisportretten

Legenda

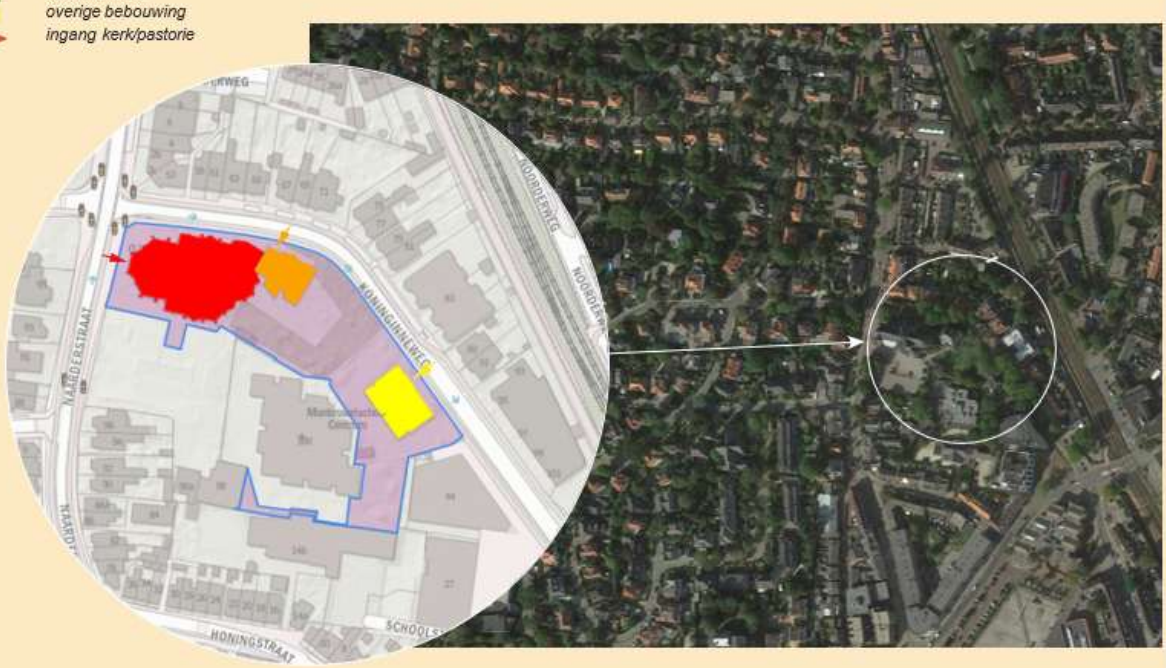
MONUMENTALE STATUS	GROOTTE	GEBRUIK	MAATSCHAPELIJKE NEVENACTIVITEITEN
			
rijksmonument	klein (<250 m²)	religieus gebruik	weinig
			
gemeentelijk	middel groot (250-500 m²)		middelmaat
			
Beschermd stads-/dorpsgezicht	groot (>500 m²)	leegstaand	veel
			
Niet beschermd	zeer groot (>1500 m²)	herbestemd	

1

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Onze Lieve Vrouwe-Verrijzeniskerk

adres	***Naarderstraat 106 / Koninginneweg 40 Hilversum***
bouwjaar	***1910***
architect	***Wolter te Riele***
bouwstijl	***neogotiek***
denominatie	***rooms-katholiek***
zitplaatsen	***500***
gebruik	***religieus***

De kerk is een driebeukige, neogotische kruisbasiliek met centraliserende plattegrond. De entree van de kerk ligt in een voorpartaal geflankeerd door zeshoekige traptorens. De kerk heeft zijbeuken met lessenaardaken. De centraliserende plattegrond van de kerk is aan de buitenzijde herkenbaar door de overhoeks geplaatste gevels tussen het schip en het transept. De zo ontstane zeshoekige kruising wordt gemarkeerd door een zeskantige vieringtoren met slanke spits.

In het interieur is in de viering een netgewelf met gestucte velden aangebracht, De kerk heeft een vijfzijdig gesloten apsis. De indeling van het priesterkoor is na de bouw gewijzigd. Orgeltribune op driebogige onderbouw met opengewerkte balustrade. Natuurstenen heiligenbeelden onder baldakijn tegen de ronde pijlers. Op panelen geschilderde kruiswegstatie. Gebrandschilderde ramen, deels uit de bouwtijd en deels na 1945 (F. Nicolas & Zonen, en Max Weiss). Op het perceel van de kerk staan een pastorie en het voormalige 'vrouwe-gesticht' uit 1913.

De kerk is waardevol omdat ze een voorbeeld is van het vroeg 20e eeuwse streven om in de kerkelijke bouwkunst een synthese te vinden tussen de centraalbouw en het basilicale schema. De glas in loodvensters zijn werken van belangrijke glazeniers. Het ensemble van kerk, pastorie, tuin en gesticht is een waardevol stedenbouwkundig element.

2

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Grote kerk

adres	***Kerkbrink 4 Hilversum***
bouwjaar	***1890***
architect	***J. Wolbers, T. van Hoogevest***
bouwstijl	***neorenaissance***
denominatie	***PKN***
zitplaatsen	***54 banken/30 stoelen***
gebruik	***religieus***

De Grote kerk staat met het oude raadhuis op de hoogste brink van Hilversum, van oudsher een belangrijke locatie. De kerk was altijd zichtbaar vanaf de omringende heidevelden. Waarschijnlijk heeft hier al in 1250 een kapel gestaan, waarna grotere kerkgebouwen volgden. De kerken die op deze plaats stonden werden door brand verwoest in 1505, 1629 en 1766. De gotische toren is wel behouden gebleven en dateert nog van 1481 en is daarmee het oudste bouwwerk van Hilversum. Toen het bestaande schip rond 1890 te klein werd, werd een nieuw schip gebouwd in neorenaissancestijl.

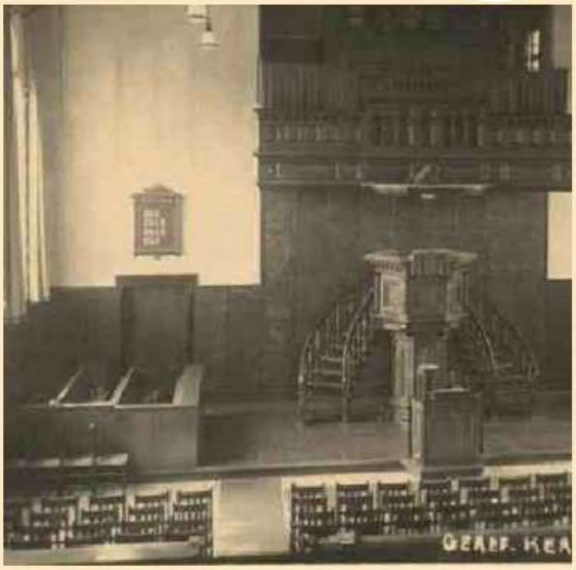
Ook in 1971 woedde er een grote brand in de kerk en bleef weinig bewaard op de muren en de oude toren na. In 1977 werd de gerestaureerde kerk weer in gebruik genomen.

Bij de restauratie werd het interieur van de kerkzaal gemoderniseerd waardoor deze nu witte wanden en een gewelf van tropisch hout heeft. In de kerk staat een kansel uit 1644 die op een verhoging staat die gemaakt is van oude grafzerken. Ook in de portalen zijn nog oude grafzerken te zien. Het orgel werd in 1854 gebouwd voor de St. Josephkerk in Gouda. Rondom de kerk was voorheen een begraafplaats gesitueerd. Deze werd in 1793 gesloten.

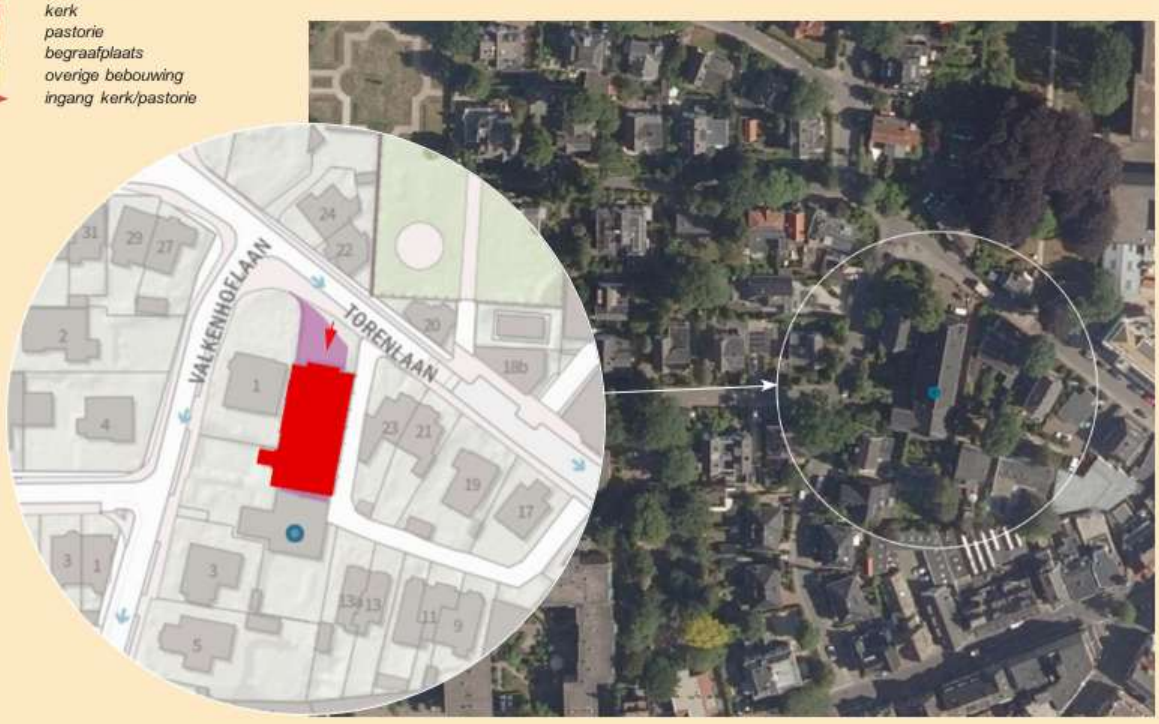
De kerk heeft waarde als historisch gebouw op een oude brink in het centrum van Hilversum. Het neorenaissance-ontwerp van de negentiende-eeuwse uitbreiding van de kerk is een opvallend en zeldzaam element in Hilversum

3

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Torenlaankerk

adres	***Torenlaan 25 Hilversum***
bouwjaar	***1896***
architect	***D. Kuiper***
bouwstijl	***neoclassicisme***
gebruik	***niet religieus***

De Torenlaankerk is gebouwd als gereformeerde kerk in 1896 en ligt in een klein villagebied dat vanaf 1873 is ontwikkeld door bouwbedrijf De Groot. Dit villagebied groeide uit tot villapark Boomberg. Architect Kuiper koos voor sobere classicistische bogen en zadeldaken. In de gevel is ter decoratie siermetselwerk aangebracht. Ook de gemetselde steunberen aan de gevel hebben een decoratieve functie. De foto van het interieur laat het oude kerkinterieur zien.

De Torenlaan-kerkgemeente werd in 2001 bij die van de Regenboogkerk gevoegd waarna in 2002 Uitgeverij Verloren de Torenlaankerk in gebruik nam. De uitgeverij publiceert over geschiedenis en aanverwante disciplines en heeft een toegankelijk publieksgedeelte met een bibliotheek en winkel. Ook het archief van de Historische Kring Albertus Perk is in de Torenlaankerk ondergebracht Voorheen Gereformeerde kerk.

De apostolische christenen maken gebruik van het gemeenschapshuis dat bij de Torenlaankerk is gebouwd. Dit bijgebouw is naoorlogs.

De kerk heeft waarde als beeldbepalende bebouwing in een laat 19e eeuwse villawijk. De kerk is aanmerkelijk hoger dan de villa's in de omgeving. Van oorsprong lag de kerk wel vrijer in de omgeving maar is later ingebouwd geraakt.

4

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Leger Des Heils Korps Hilversum

adres	***Bussumerstraat 27 Hilversum***
bouwjaar	***onbekend***
architect	***onbekend***
bouwstijl	***modern***
denominatie	***evangelisch***
gebruik	***religieus met maatschappelijke taken***

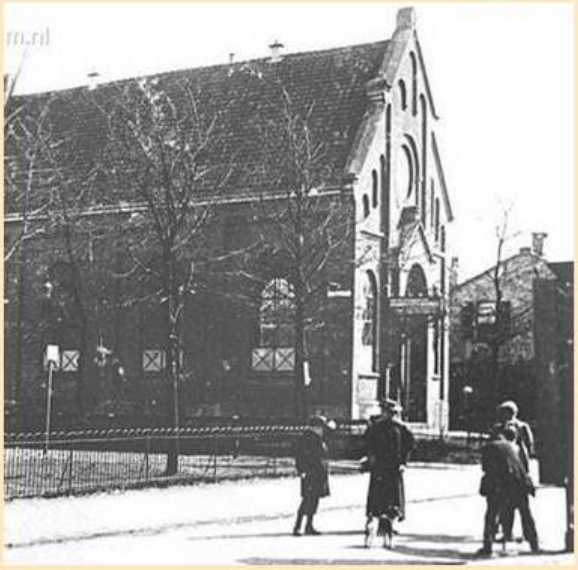
Het Leger des Heils is een evangelisch kerkgenootschap dat in 1865 door William Booth in Londen werd opgericht. Inmiddels is de organistatie in 128 landen aanwezig. Een kerkelijke gemeente van het Leger des Heils wordt 'korps' genoemd en de organisatie lijkt op die van een leger. Het Leger des Heils combineert de verkondiging met het praktiseren van de geloofsovertuiging in de vorm van directe maatschappelijke hulpverlening aan diegenen in de samenleving die geen helper hebben, zoals daklozen, prostituees en verslaafden.

De organisatie is in Hilversum gevestigd in een modern appartementencomplex met in de plint bedrijfsruimten. Daar worden elke zondagmorgen samenkomsten (kerkdiensten) gehouden, maar ook andere dagen van de week is het gebouw geopend voor, onder andere, kledingverkoop, maaltijden en cursussen.

Het gebouw van het Leger des Heils is niet als kerkgebouw opgericht. Aan het gebouw wordt geen waarde toegekend maar de organisatie met haar specifieke beleid en activiteiten is wel een kerkelijke instelling van belang in het Hilversumse.

5

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Kerk van de Afscheiding

adres	***Havenstraat 71 Hilversum***
bouwjaar	***1902-1923***
architect	***Vreeswijk/Meijer/van der Schaar***
bouwstijl	***expressionisme***
gebruik	***niet religieus (bedrijfsruimte en appartementen)***

De oorspronkelijke kerk werd in 1877 gebouwd naar een ontwerp van de Utrechtse architect Vreeswijk. De kerk werd goed bezocht door de christelijk-gereformeerde gemeente en moest in 1902 worden uitgebreid. Hiervoor moest de naastgelegen pastorie wijken.

Begin jaren twintig sloot de gemeente zich aan bij die van de Torenlaankerk. Het gebouw aan de Havenstraat werd vervolgens niet meer als kerk gebruikt. In 1923 kreeg het een ingrijpende verbouwing naar ontwerp van H. v.d. Schaar. De smalle hoge ramen verdwenen, het zadeldak werd afgewolfd en het sierlijke voorportaal werd sterk versoberd. Het metselwerk van de gevels kreeg sobere, expressionistische versieringen. In de kerk werd verder een verdieping gemaakt. Na deze metamorfose kreeg het gebouw waarschijnlijk de functie van bankgebouw voor de BAOZ. Verder was de Openbare Christelijke Bibliotheek en Leeszaal (OCBK) hier gevestigd van 1924 tot 1972. Daarna diende het o.a. als sportschool. De huidige bestemming is bedrijfsruimte en op de verdieping appartementen.

Door de verbouwingen is het kerkgebouw zoals het was in 1902 niet meer herkenbaar. De voormalige kerk is van belang vanwege de bijzondere functies die het heeft gehad en is van architectuurhistorisch belang vanwege de kwaliteit van het ontwerp en vanwege de voor de bouwtijd kenmerkende hoofdvorm, materiaalgebruik en detaillering. Het gebouw heeft ensemblewaarde vanwege de sterke architectonische en stedenbouwkundige samenhang met de nabij staande bebouwing en als een karakteristiek, beeldbepalend onderdeel van de bebouwing aan de Havenstraat.

6

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Silo - de ontmoeting

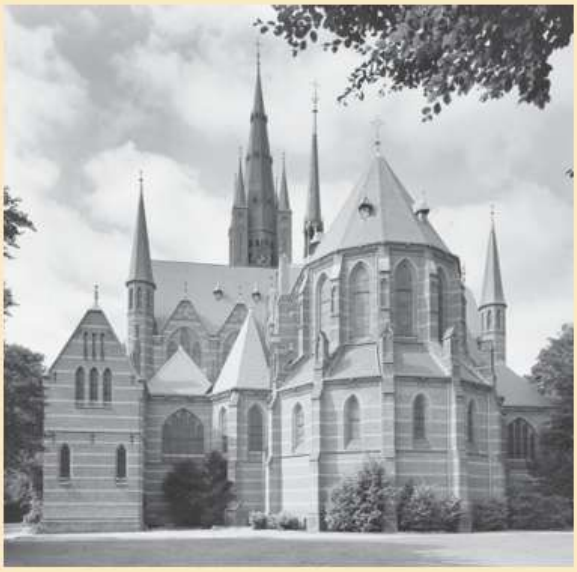
adres	***Zadelstraat 3 Hilversum***
bouwjaar	***1898/1923***
architect	***de Groot/Gijzel***
bouwstijl	***eclecticisme***
denominatie	***Vergadering van Gelovigen***
gebruik	***religieus***

De Silo is het kleinste kerkgebouw van Hilversum. Aanvankelijk stond op deze plaats een bewaarschooltje uit 1893 voor peuters en kleuters. Toen dit gebouw in 1898 gebruikt werd voor samenkomsten van de Vrije Evangelische Gemeente Hilversum, kreeg het de naam Beth-El. In 1901 is er een torentje op het dak bijgebouwd en in 1923 werd het voormalige schoolgebouw verbouwd tot haar huidige vorm. De bakstenen buitengevels van de kerk zijn later nog gepleisterd

De Vrije Evangelische Gemeente vertrok in 1931. Na korte tijd dienst gedaan te hebben als boekopslag voor boekhandel Egberts en als zeepziederij, huisvestte het in de jaren veertig onder meer de vrijkatholieken en de vrijmetselaars. Vanaf 1948 werd het gebouw onder de naam Silo gebruikt door de Vergadering van Gelovigen. De toren is in 2006 gerestaureerd. De Vergadering van Gelovigen is een gemeenschap van christenen zonder een vaste voorganger, die zich in de negentiende eeuw afscheidde van de Anglicaanse kerk. De samenkomsten van de broeders en zusters hebben geen vast verloop. Zij proberen te leven zoals de eerste christenen en geloven dat de wederkomst van Christus aanstaande is.

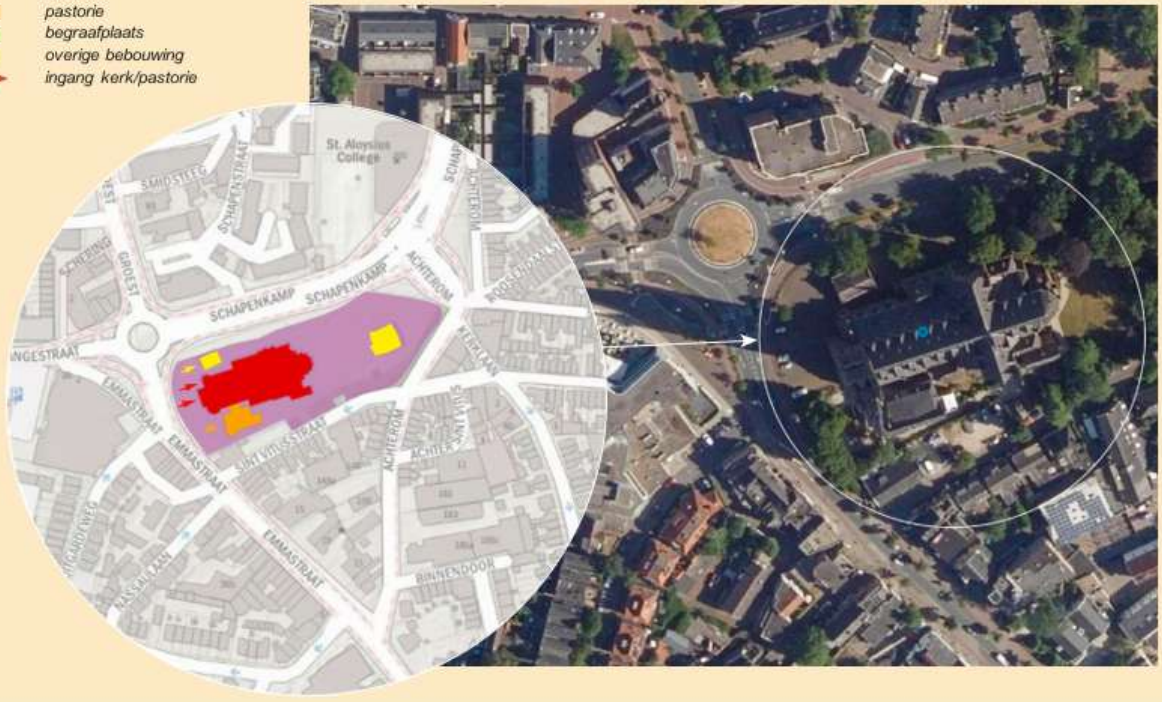
Silo is een voorbeeld van een kerk van een kleinschalige geloofsgemeenschap. Het gebouw heeft waarde vanwege de bijzondere functies die het heeft gehad en als beeldbepalend en karakteristiek pand.

7

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Sint Vituskerk

adres	***Emmastraat 5 Hilversum***
bouwjaar	***1892***
architect	***P.J.H. Cuypers***
bouwstijl	***neogotiek***
denominatie	***rooms-katholiek***
zitplaatsen	***250***
gebruik	***religieus***

De Rooms-katholieke Vituskerk uit 1892 is een neogotische kruisbasiliek en één van de grootste kerken uit het oeuvre van Pierre Cuypers. De toren behoort tot de vier hoogste kerktorens in Nederland. De kerk bevat vele gotische motieven. Tussen 2003 en 2010 zijn kerk en toren uitgebreid gerestaureerd met behoud van oorspronkelijke details. De kerk heeft een kruisvormige plattegrond met een driebeukig schip en een lang, vijfbeukig transept. Het middenschip en de transepten hebben een houten stervormig gewelfplafond, de gewelven in koor, zijbeuken en viering zijn gemetseld. De kerk geldt als een hoogtepunt uit Cuypers' oeuvre, waarin onder andere elementen uit de Franse en Engelse gotiek verwerkt zijn. Naast de kerk werd tegelijkertijd een pastorie gebouwd. Later zijn nog twee bijgebouwen op het perceel toegevoegd.
Het hoogaltaar werd in 1893 vervaardigd door de Duits-Nederlandse beeldhouwer Friedrich Wilhelm Mengelberg (1837-1919). De gebrandschilderde ramen boven het hoogaltaar dateren uit 1892 en zijn gemaakt in het atelier van de Limburgse glazenier Frans Nicolas (1826-1894). In de kerk bevinden zich voorts de twaalf kruiswegstaties die in 1861 geschilderd zijn door de Hilversumse kunstschilder Antonius Brouwer.

De kerk heeft een hoge waarde als belangrijk werk van P.J.H. Cuypers. De kerk is gaaf bewaard gebleven. Veel interieurelementen uit de bouwtijd zijn nog steeds in de kerk aanwezig. De ligging op een grote, met een hek afgescheiden tuin is beeldbepalend in zijn verre omgeving.

8

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Kerk van Jezus Christus en de Heiligen der laatste dagen

adres	***Wernerlaan 28 Hilversum***
bouwjaar	***1920***
architect	***N. Nieuwenhuijsen***
bouwstijl	***rationalisme***
gebruik	***niet religieus (woningen)***

In 1841 deed apostel Orson Hyde tijdens zijn reis naar Jeruzalem meer dan een week lang Rotterdam en Amsterdam aan en legde het evangelie uit aan enkele rabbi's. De eerste zendelingen van de kerk arriveerden in augustus 1861. Tegen mei 1862 hadden ze in Amsterdam veertien mensen gedoopt en er de eerste gemeente georganiseerd.

Tijdens de volgende honderd jaar dienden ongeveer 4.500 zendelingen in Nederland en meer dan 14.000 mensen lieten zich dopen. De meesten emigreerden naar de Verenigde Staten. De afgelopen jaren emigreerden maar weinig leden. Tegenwoordig zijn veel leden van de kerk in Nederland tweede-, derde-, en zelfs vierdegeneratie leden.

De officiële erkenning van de kerk vond plaats in augustus 1955, nadat de kerk er bijna twintig jaar lang om had verzocht. De villa aan de Wernerlaan is verbouwd tot appartementen. De gemeenschap heeft nog kerken in onder andere Amsterdam Utrecht en Almere.

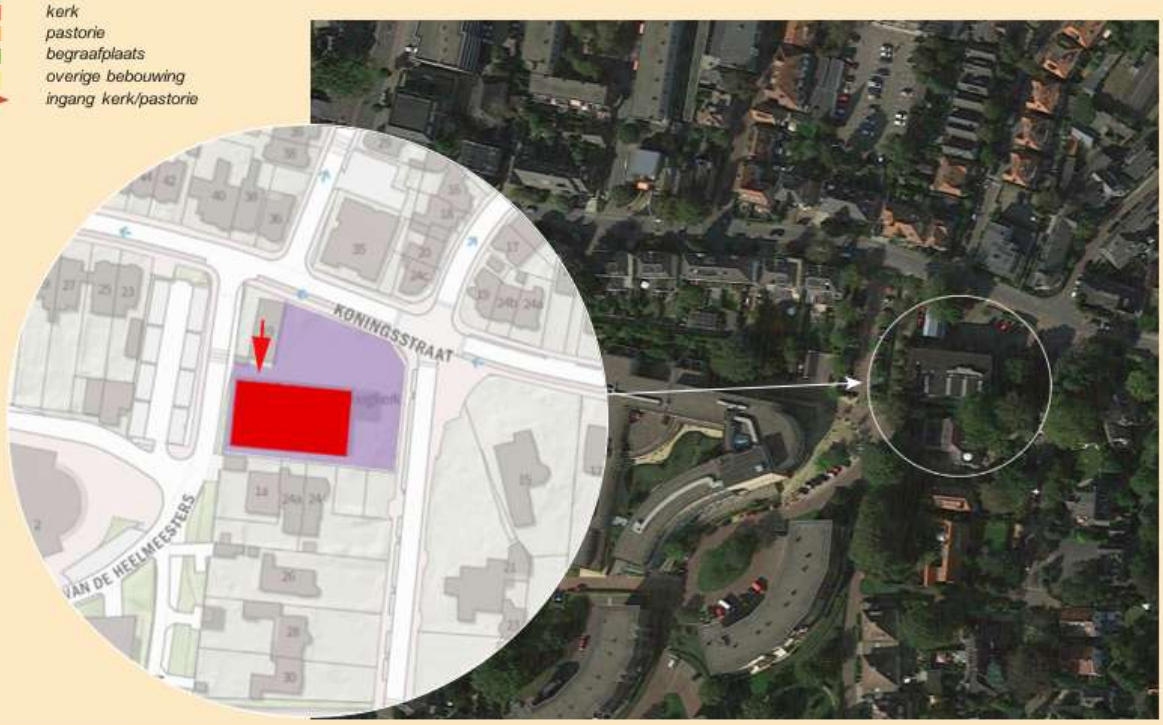
Het pand aan de Wernerlaan heeft geen waarde als kerkgebouw omdat het gebouwd is als woonhuis in een relatief sobere stijl. Het heeft wel betekenis in de geschiedenis van het kerkgenootschap.

9

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Regenboogkerk

adres	***Nassaulaan 22 Hilversum***
bouwjaar	***2000-2001***
architect	***UNStudio Van Berken & Bos***
bouwstijl	***postmodern***
denominatie	***International Church the Garden***
zitplaatsen	***300***
gebruik	***religieus***

De Regenboogkerk staat op de plaats van het voormalige zusterhuis van het rooms-katholieke ziekenhuis. Het gebouw werd ontworpen door UNStudio Van Berkel & Bos. Het was van origine voor de Samen-op-Weg gemeente gebouwd, die was ontstaan uit een fusie van de gemeenten van de Zuiderkerk en de Torenlaankerk. Sinds 2024 kerkt International Church The Garden in De Regenboogkerk.

De architecten hebben een gebouw met glazen buitenwanden ontworpen om de binding met de buitenwereld te behouden. De kerkgangers komen via een gang in de kerkzaal waardoor ze afstand kunnen nemen van de dagelijkse zaken. Het interieur van de kerkzaal is bijzonder door het van boven binnenvallende licht en de semitransparante gedeelten van de wanden. De schachten waardoor het licht binnen-hebben verschillend gekleurde wanden, in de liturgische kleuren roze, rood, paars en wit.

Het interieur is bewust sober gehouden zodat de ruimte ook voor exposities gebruikt kan worden. De zitplaatsen liggen oplopend om een verdiept gelegen liturgisch centrum. De avondmaalstafel en de kansel hebben een robuust maar eenvoudig ontwerp dat voor deze kerk gemaakt is. De kerkzaal ligt op de begane grond, op de verdieping zijn vergader- en kantoorruimtes gesitu-eerd

De waarde van deze kerk ligt in de bijzondere indeling en 'routing' in het gebouw. Daarnaast zijn ook het gebruik van eigentijdse materialen en het lichtgebruik van belang.

10

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Koninkrijkszaal Frans Halslaan

adres	***Frans Halslaan 55 Hilversum***
bouwjaar	***1932***
architect	***H. Bunders, J. Kuiler, W. Smijtink***
bouwstijl	***expressionisme***
denominatie	***Jehova's Getuigen***
zitplaatsen	***100***
gebruik	***religieus***

Hilversum heeft meerdere gemeentes van Jehova's getuigen. Een ervan is die aan de Frans Halslaan en is sinds 1976 gevestigd in de voormalige kerk van de vrijzinnig hervormden. Omdat de Jehova's Getuigen hun gebouwen zo eenvoudig mogelijk willen houden is de dakruiter van de kerk gehaald. Het in expressionistische stijl gebouwde kerkje bestaat uit drie aan elkaar gekoppelde volumes met hoge zadeldaken. In de gevels van schoonmetselwerk zijn hoge spleetvensters gemaakt. Het portiek is summier versierd met groen en zwart geglazuurde baksteen. In 1992 is er een wooneenheid ingericht op de verdieping. Het exterieur is sinds de bouw weinig veranderd. In het interieur is de kerkzaal gemoderniseerd.

De koninkrijkszaal heeft waarde als kleine, in expressionistische stijl gebouwde kerk. Het gebouw is minder herkenbaar als religieus gebouw door de verwijdering van de dakruiter.

11

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Klooster Casella

adres	***Soestdijkerstraatweg 145 Hilversum***
bouwjaar	***XIXB***
architect	***onbekend***
bouwstijl	***neoclassicisme***
denominatie	***rooms katholiek***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus***

Het monumentale boerderijcomplex maakt deel uit van het landgoed 'Monnikenberg', waar de congregatie van de Zusters Augustinessen van Sint Monica gevestigd is. Casella omvat een renoveerd deel en nieuwbouw, ontworpen door GVB Architecten, dat de zusters voorziet van een bezinningscentrum. Het boerderijcomplex bestond van oorsprong uit de boerderij, een schuur en een hooiberg. Bij deze gebouwen is nieuwbouw geplaatst. De oorspronkelijke boerderij is volledig gerenoveerd tot op casco, met behoud van zoveel mogelijk monumentale delen. De historische balkonbalustrade is volledig gereconstrueerd. De boerderij is nu een gastenverblijf voor maximaal tien personen. Het melkhuisje werd uitgebreid tot ranke gebedsruimte met dragende houten spanten; van hieruit leidt een in glas uitgevoerde passage naar de nieuwbouw met leefruimte, bestaande uit twee prachtige hoge, geschakelde zalen met witte binnenmuren en een dubbele houten kap. De oorspronkelijke hooiberg is elders herbouwd

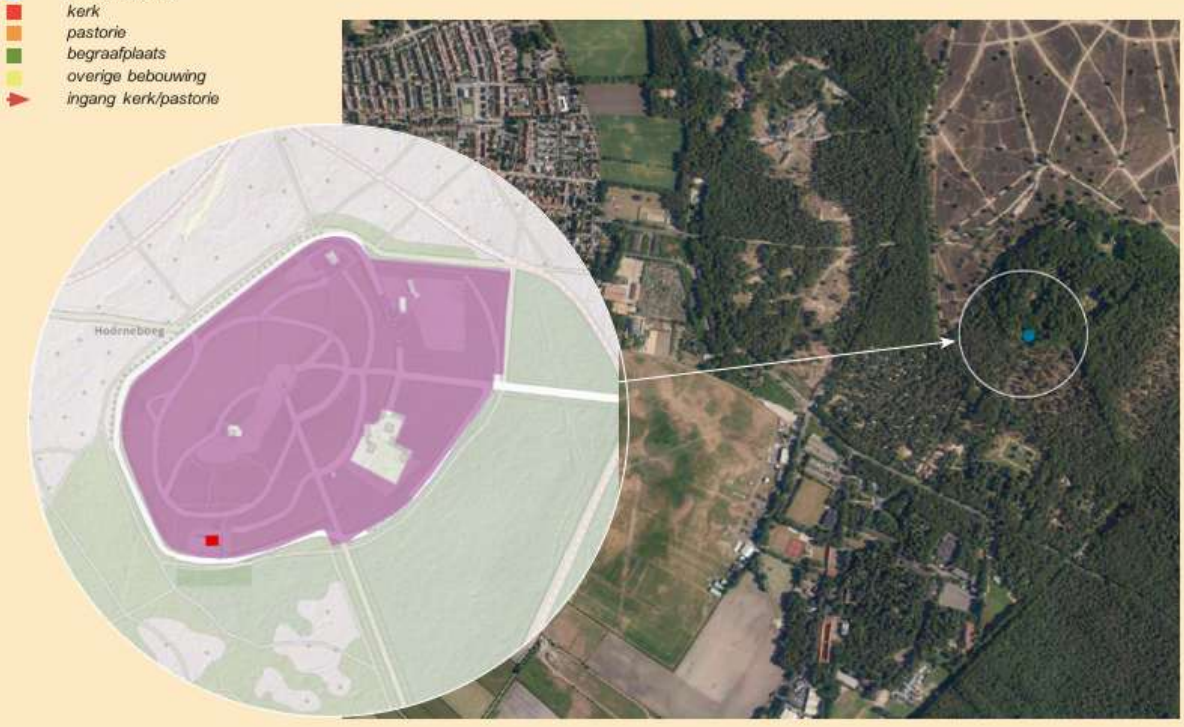
Het complex is van architectuurhistorisch belang als 19e eeuws ensemble in neoclassicistische stijl met details in vakwerk. Daarnaast is het van cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde vanwege de verbouwing van het melkhuisje tot gebedsruimte en de door middel van een glazen aanbouw gekoppelde nieuwbouw, die qua ontwerp goed aansluit op de omgeving. Ook de ligging van het complex in een bosrijke omgeving is een belangrijke waarde.

12

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Hoorneboeg (voormalig Remonstrantse Broederschap)

adres	***Hoorneboeg 5 Hilversum***
bouwjaar	***onbekend***
architect	***onbekend***
bouwstijl	***functioneel***
gebruik	***niet religieus (restaurant, congreszalen)***

De Remonstranten hadden de hele buitenplaats sinds 1973 in gebruik als retraitebuitenplaats. Er was ook een bibliotheek ingericht. De kapel van de remonstranse broederschap was onderdeel van de buitenplaats en is een eenvoudig eenlaags gebouw met een flauw hellend zadeldak. Het gebouwtje is niet meer als kapel in gebruik. Het ligt op het terrein van de buitenplaats Hoorneboeg die wordt gebruikt als conferentieoord. Het interieur van de kapel is gemoderniseerd.

De voormalige kapel is als zodanig niet meer herkenbaar. Het eenvoudige gebouw heeft waarde als onderdeel van de bebouwing op het landgoed Hoorneboeg.

13

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Klooster ‘De Stad Gods’

adres	***Soestdijkerstraatweg 151 Hilversum***
bouwjaar	***1900, 1953-1955***
architect	***J. F. Klinkenberg***
	Nic. de Jong
bouwstijl	***Wederopbouw***
gebruik	***niet religieus (woonzorglocatie)***

Het klooster behoorde van origine toe aan de zusters Augustinessen van Sint Monica. Zij vestigden zich in 1946 op het landgoed Monnickenberg, in de gelijknamige villa. Deze was in 1900 gebouwd naar ontwerp van J.F. Klinkenberg.

De zusters lieten de villa tussen 1953 en 1955 flink verbouwen en uitbreiden. Dit gebeurde onder leiding van de Utrechtse architect Nic. de Jong. Het pand kreeg naar zijn ontwerp een kapel met toren. In 1958-1959 volgde wederom een uitbreiding van het klooster, nu met een vleugel aan de noordwestzijde.

Het klooster diende met name als rusthuis voor moeders die de druk van hun gezin niet meer aankonden. Ook waren er vakantiehuisjes in de bossen rondom het klooster, bedoeld voor gezinnen die anders niet in staat zouden zijn om op vakantie te gaan.

De zusters Augustinessen van Sint Monica hebben tot 2014 het klooster bewoond.

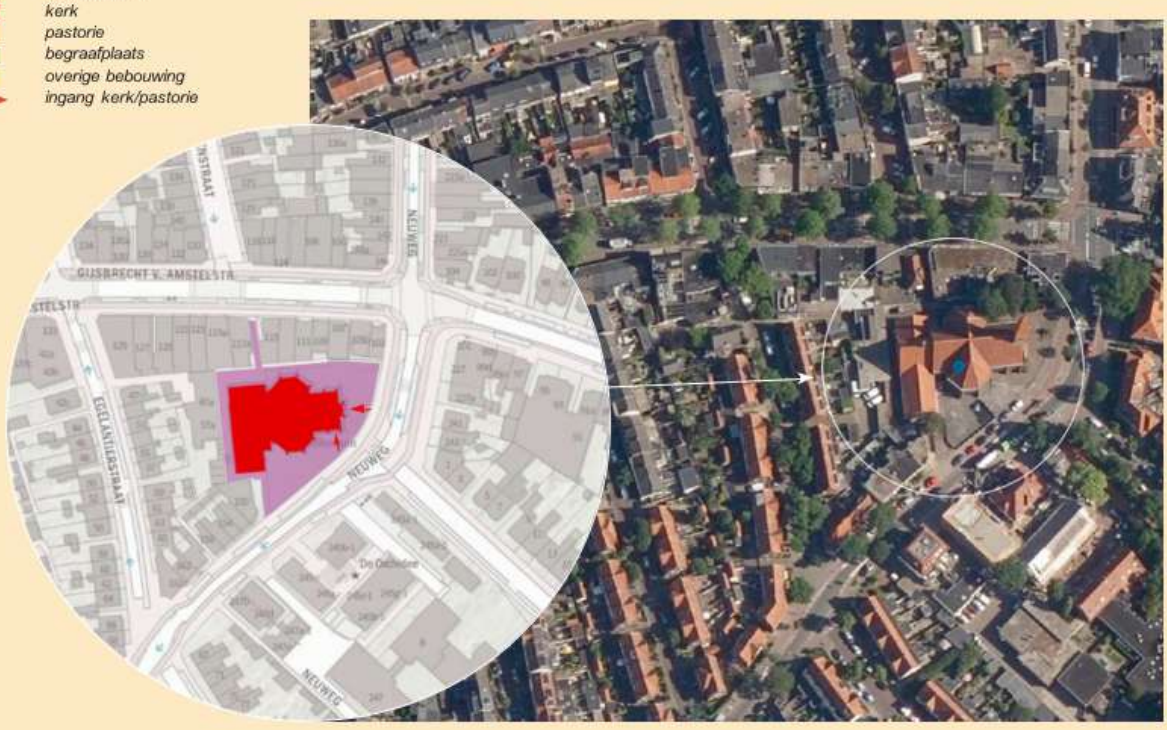
Het klooster ‘De Stad Gods’ is van cultuurhistorische waarde als een bijzondere uitdrukking van een typologische ontwikkeling in de kloosterbouw en vanwege de bijzondere functie. Het is van architectuurhistorisch belang vanwege de kwaliteit van het ontwerp, de kenmerkende hoofdvorm, het materiaalgebruik en de detaillering. Daarnaast heeft het klooster ensemblewaarde vanwege de sterke samenhang met de omgeving. Tevens is het van belang vanwege de herkenbaarheid en de gaafheid van het exterieur.

14

- perceelsgrens
- kerk
- pastorie
- begraafplaats
- overige bebouwing
- ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Zuiderkerk (Celebration Church)

adres	***Neuweg 148 Hilversum***
bouwjaar	***1924***
architect	***A. de Maaker***
bouwstijl	***expressionisme***
denominatie	***Celebration Church***
zitplaatsen	***200***
gebruik	***religieus***

De Zuiderkerk staat aan de Neuweg nabij de kruising met de Gijsbrecht van Amstelstraat. Conform de tuinstadgedachte is de kerk door de daarop georiënteerde straten dominant voor de omgeving.

De Maaker combineerde op curieuze wijze romaanse elementen met siermetselwerk en nadrukkelijke kappen. De vorm van de torenspits is een karakteristiek voor interbellum architectuur.

De kerk is in 1996 aangekocht door de gemeente Hilversum. In 2006 is de Zuiderkerk, in afwachting van verdere plannen, tijdelijk in gebruik genomen door een Evangeliegemeente, met als oorspronkelijke naam "Hilversum International Christian Center" (HICC). In november 2009 wer de naam van deze gemeente gewijzigd in "Thousand Hills International Church". Zij kocht het gebouw in 2012 aan en liet het wijzigen. De aandachtswand, de kansel en het orgel verdwenen daarbij. De architectonische ruimtewerking van het interieur bleef wel intact. Binnen is een prachtig zicht op het oorspronkelijke houten gewelf.
Daarnaast is een deel van het interieur aan de torenzijde behouden gebleven, evenals de vele glas-in-lood raampartijen in expressionistische vormen.

In 2020 veranderde de naam van het kerkgenootschap in Celebration Church.

De kerk is van hoge waarde als voorbeeld van een interbellumkerk met invloed van de expressionistische bouwstijl in combinatie met neoromaanse elementen. De stedenbouwkundige plaats in de wijk is ook van belang.

15

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Sint Clemens Maria Hofbauer-Kerk

adres	***Bosdrift 55 Hilversum***
bouwjaar	***1914***
architect	***J.W.A. van Gils***
bouwstijl	***neoromaans***
gebruik	***niet religieus (luchtkussenpark)***

Bij de inwijding van de kerk in 1914 was deze nog maar gedeeltelijk gereed. Jos. Cuypers, breidde de kerk in 1922 uit door toevoeging van een voorportaal in de stijl van het oorspronkelijke ontwerp.

Bijzonder is de grote centrale open ruimte met de kleurige geblokte boogconstructies. Het brede middenschip wordt van de zijschepen gescheiden door vierkante rode bakstenen pijlers die rode bakstenen scheibogen dragen. Deze zijn wit gestukt met goudkleurige ornamenten.

Het exterieur is opvallend door een opeenvolging van daken op verschillende niveaus. Max Weiss (1910-1972) vervaardigde de schildering op glas boven de dubbele toegangsdeuren, voorstellende de uitzending der apostelen, en diverse glas-in-loodramen en glasobjecten in de kerk. Naast de kerk is een pastorie gebouwd.

Door samenvoeging van parochies kwam de kerk in 1996 leeg te staan. De kerk dreigde in 2010 gesloopt te worden. Erfgoedontwikkelaar BOEi kocht het monument en voerde een grondige restauratie uit, die in 2013 werd afgerond. Daarbij zijn de schilderingen op het plafond van het koor en de tuinmuren rond de kerk in oorspronkelijke staat hersteld. De kerk is sinds 2024 in gebruik als luchtkussenpark, nadat het vanaf 2018 dienst had gedaan als trampolinepark. De Mariakapel is ingericht als een plek voor bezinning.

De kerk heeft waarde als neoromaans bouwwerk dat op een groot terrein in de woonwijk ligt. De kerk valt op door zijn afmetingen in een omgeving met voornamelijk laagbouw in expressionistische stijl

16

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Diependaalse Kerk

adres	***Diependaalselaan 138 Hilversum***
bouwjaar	***1925***
architect	***D.A. van Zanten***
bouwstijl	***expressionisme***
denominatie	***Mystery Church***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus***

De Diependaalse kerk ligt beeldbepalend in de zichtlijn aan het einde van de Elzenlaan, in een buurt die in de jaren tussen de Wereldoorlogen werd volgebouwd met woonhuizen op ruime percelen en veel groen. De grote toren ligt aan het einde van de zichtas vanuit de Elzenlaan en is ook elders in de buurt met laagbouw goed te zien. De kerk is gebouwd als Nederlands Hervormde kerk. Het ontwerp was van de Hilversumse architect Dirk van Zanten die naam had gemaakt met de bouw van een aantal woningen. De realisatie van de kerk werd mogelijk door een schenking.

Het ontwerp van de kerk is duidelijk beïnvloed door het werk van Ed Cuypers. Het kantoor van Cuypers wordt gezien als de oorsprong van de Amsterdamse school. De invloed is vooral te zien aan het expressionistische gebruik van metselwerk aan de toren. De kerk heeft een nagenoeg vierkante plattegrond en had een dubbelfunctie als kerk en wijkgebouw. Het interieur van de kerk is gemoderniseerd met nieuw afgewerkte wanden en modern glas in lood.

Sinds 2025 kerkt Mystery Church in de Diependaalse Kerk.

De waarde van de Diependaalse kerk ligt in de centrale locatie in een gedurende het interbellum gebouwde wijk. Ook de herkenbare invloed van het expressionisme op de architect is wat betreft het exterieur van belang. Het interieur is gewijzigd

17

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Vrije Evangelische Gemeente

adres	***Taludweg 35a-b Hilversum***
bouwjaar	***1931***
architect	***A.D.R. Blok***
bouwstijl	***expressionisme***
denominatie	***Vrije Evangelische Gemeente***
zitplaatsen	***70***
gebruik	***religieus***

Dirk Lokhorst werd in 1904 de eerste predikant van de vrije evangelische gemeente in Hilversum. De gemeente maakte toen gebruik van het voormalige bewaarschooltje aan de Zadelstraat. De diensten trokken steeds meer mensen en in 1922 werd de bewaarschool aangekocht en verbouwd tot de kerk Beth-El (nu Silo) Ook de verbouwde kerk werd te klein en waarop de kerk aan de Taludweg werd gebouwd. De kerk staat aan de kop van een korte zijstraat van de Taludweg. Het is een opvallend gebouw in expressionistische stijl. De kerk heeft een hoog zadeldak met grote overstekken. Op de hoge kap is één spitse dakkapel geplaatst. In de toren bevindt zich de ingang van de kerk. De toren wordt geaccentueerd door een ranke spits die op een plateau is geplaatst. Het interieur is gemoderniseerd maar de kerk heeft wel nog glas in lood ramen uit de bouwtijd.

De kerk heeft een hoge waarde als voorbeeld van het zakelijk expressionisme. Het interieur is weliswaar gemoderniseerd maar de glas in lood ramen zijn bewaard gebleven en zijn een belangrijk element in het interieur.

18

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Westerkerk

adres	***Frederik van Eedenlaan 15 Hilversum***
bouwjaar	***1956***
architect	***D. Egberts***
bouwstijl	***traditionalisme***
denominatie	***Gereformeerde Gemeente***
zitplaatsen	***37 banken***
gebruik	***religieus***

De Westerkerk werd gebouwd op de plaats van een noodkerk aan de Frederik van Eedenlaan. De nieuwe kerk werd in opdracht van de kerkenraad gebouwd en was een van de gereformeerde kerken in Hilversum. Van deze kerken werd een aantal, waaronder de Westerkerk, vanwege het teruglopend ledental afgestoten. Vanaf 1982 wordt de kerk gebruikt door de Gereformeerde Gemeente. Aansluitend aan de kerk werden bijeenkomstruimtes gerealiseerd. De kerk van Egberts werd gebouwd in 'shake-hands' architectuur waarbij traditionele elementen zoals baksteen werden gecombineerd met elementen uit het modernisme als betonnen vensters en de betonnen bovenbouw van de toren. Het interieur van de kerk is nog grotendeels in oorspronkelijke staat. De opstelling uit de tijd van de Gereformeerde kerk met de kansel en orgel bij elkaar is blijven bestaan. Het orgelbalkon is opvallend door zijn plaatsing in een hoek bij de kansel en niet achter de kansel. Het balkon en de kansel hebben een modernistische vormgeving. In het interieur is de combinatie van traditionele vormgeving en moderne elementen terug te vinden. In de kerkzaal zijn glas in lood ramen van Jan Ooms aangebracht.

De Westerkerk is van belang vanwege zijn 'shake-hands' architectuur, het ensemble van kerk, bijgebouwen en pastorie. De vormgeving is bijzonder binnen de categorie wederopbouwkerken.

19

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Bethlehemkerk

adres	***Loosdrechtseweg 263 Hilversum***
bouwjaar	***1963***
architect	***D. Zuiderhoek***
bouwstijl	***modernisme***
denominatie	***Protestantse Kerk in Nederland***
gebruik	***religieus en maatschappelijk***

De kerk en bijbehorende gebouwen bestaan uit een aantal geschakelde volumes. In deze bouwdelen zijn niet alleen de kerkzaal, maar ook een pastorie en wijkgebouw ondergebracht. De functies van deze onderdelen zijn in de loop van de tijd gewijzigd. Het ensemble functioneert als een 'landmark' in de wederopbouwwijk door de hoge, vrijwel vrijstaande, toren van het complex.

De architect van de kerk, David Zuiderhoek, maakte voor het ontwerp van de kerk gebruik van bouwmaterialen, zoals gele baksteen en beton, die bij veel wederopbouwkerken werden gebruikt. De zeshoekige plattegrond van de kerkzaal is opvallend en afwijkend van wat gebruikelijk was. In de muren van de kerk zijn kleine vensteropeningen gemaakt met daarin glas in beton. Een ander opvallend ontwerpelement zijn de lage aanbouwen tegen de kerk waarvan de wanden bestaan uit verticale lamellen met glas ertussen. In het interieur geeft deze constructie, samen met het gekleurde licht van de glas in betonvensters een bijzondere lichtinval op het liturgisch centrum. Het interieur van de kerk is in 2012 beperkt gerenoveerd met onder andere een nieuwe vloerafwerking en nieuw meubilair. Ook werd het liturgisch centrum vergroot en is de vaste preekstoel verwijderd.

De Bethlehemkerk is waardevol vanwege zijn vrijwel intacte ensemble met wijkgebouw, kosterswoning en toren. Daarnaast maken de verschillende bouwelementen die gebruikt zijn tot een markante wederopbouwkerk.

20

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Het Kompas (voormalige Pniëlkerk)

adres	***Van Ghentlaan 47 Hilversum***
bouwjaar	***1960***
architect	***C. Trappenburg***
bouwstijl	***modernisme***
denominatie	***oecumenisch***
zitplaatsen	***600***
gebruik	***religieus***

De Pniëlkerk is in modernistische stijl gebouwd, met gebruikmaking van materialen die gebruikelijk waren in de periode van de Wederopbouw. Vooral het gebruik van baksteen en beton springen in het oog. Afwijkend van andere modernistische kerken heeft het gebouw een zadeldak in plaats van een plat dak. De kerkzaal heeft een rechthoekige plattegrond. Naast de kerk staat een kleine, open klokkentoren van beton. Boven de ingang is bij de bouw een keramisch mozaïek van Pieter van Velzen en Jan Oosterman aangebracht. Het stelt "Jacob worstelt met de engel" voor. Bij de kerk is een pastorie gebouwd.

De kerk is al eens in 2012 (foto) gerenoveerd, maar in 2021 is het interieur volledig gemoderniseerd door Studio van Dijl. De linker glaspui is gewijzigd.

De kerkzaal en de entreeruimte worden flexibel met elkaar verbonden door de plaatsing van een panelenwand met glazen afscherming.
De kijkrichting van de zitplaatsen in de kerkzaal is 90 graden gedraaid zodat de afstand tussen de kerkgangers en de spreker korter is. De ontmoetingsruimte (achter de entreedeuren) is vergroot.

De kerk wordt gebuikt door de christelijke geloofsgemeenschap 'De Verbinding' die ontstaan is uit de Pniëlkerk, Rehoboth en de Schuilhof.

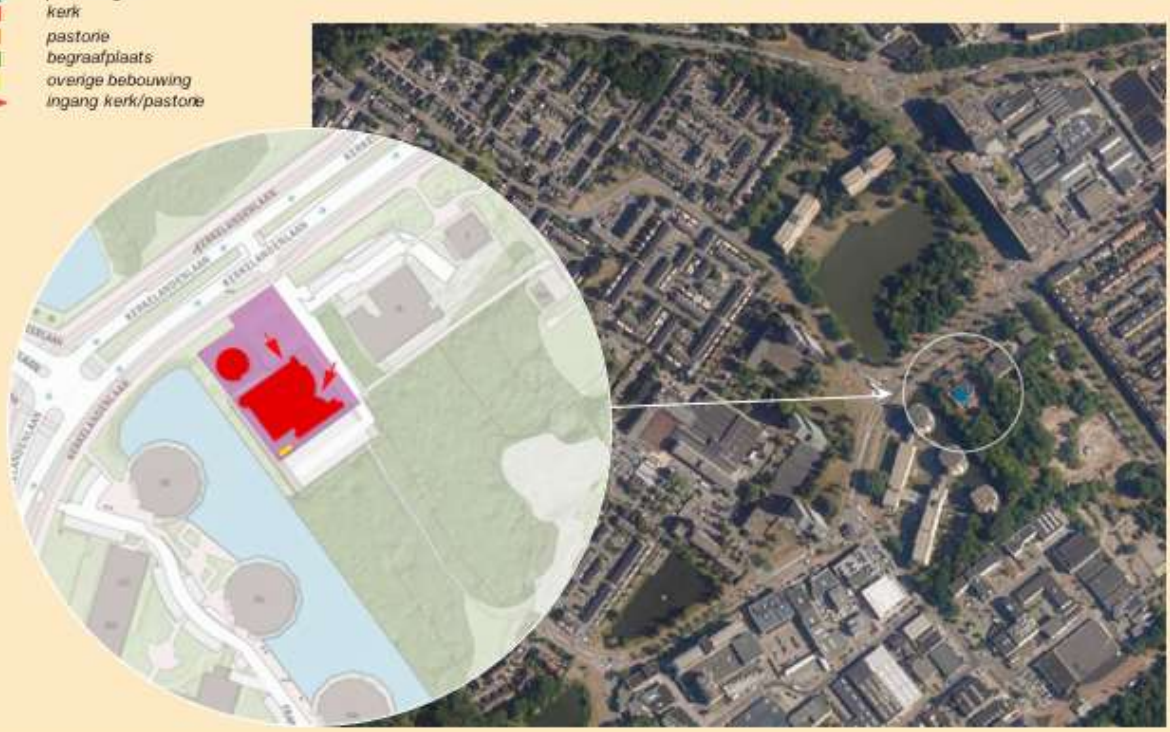
De kerk heeft waarde als wederopbouwkerk met opvallende elementen zoals de klokkentoren en het mozaïek boven de ingang. Ook de verhoogde ligging is een karakteristiek element.

21

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Waaier (Emmaus-Paulus)

adres	***Kerkelandenlaan 5 Hilversum***
bouwjaar	***1969***
architect	***A. van Kranendonk***
bouwstijl	***modernisme***
denominatie	***rooms-katholiek***
zitplaatsen	***228***
gebruik	***religieus***

Kerkcentrum "De Waaier", in westelijke uitbreidingswijk Kerkelanden Hilversum. Gebouwd als kerk van de aan het begin van de jaren '60 nieuw opgerichte R.K. parochie St. Jan Evangelist. In eerste instantie was het plan dat de nieuwe parochie gebruik zou maken van de Nederlands hervormde Bethlehemkerk, maar men kon het niet eens worden over het plaatsen van katholieke heiligenbeelden.

De kerk stamt uit het einde van de wederopbouwpeiode en heeft een opvallende waaiervormige zaal met hoog aangebrachte vensters. Bij de kerk zijn ook ontmoetingsruimtes gebouwd. Het gebouw is voorzien van bijzondere glas-in-loodramen.

Later is deze parochie gefuseerd met de R.K. parochie St. Clemens tot Emmausparochie. De St. Clemenskerk is vervolgens in 1996 buiten gebruik gesteld voor R.K. vieringen. Sindsdien is dit kerkcentrum De Waaier in gebruik als centrale kerk van de Emmausparochie, en wordt daarom ook Emmaus genoemd.

De kerk heeft waarde als late wederopbouwkerk waarvan de architectuur vernieuwend is ten opzichte van de gebouwen uit de decennia ervoor. De kerk heeft stedenbouwkundig een centrale plaats in de wijk.

22

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Kapel

adres	***s-Gravelandseweg 144 Hilversum***
bouwjaar	***1957***
architect	***A. Salm***
bouwstijl	***chaletstijl***
denominatie	***Vrijzinnige Geloofsgemeenschap***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus***

De Kapel werd in 1898 als koetshuis ontworpen door architect Abraham Salm (1857-1915) in de stijl van een Zwitsers chalet met bijzondere classicistische details. Het huis behoorde bij het landgoed Quatre Bras van eigenaar en opdrachtgever Geert van Mesdag (1863-1939).
Het koetshuis werd volledig opgetrokken uit gebeitste horizontale grenen delen. Het huis is zeer gevarieerd vormgegeven, met loggia's, balkons en een ver overstekend dak. De plattegrond kreeg de vorm van een Grieks kruis. Beneden bevond zich een garage voor de koets met paardenboxen, boven waren een koetsierswoning en een hooizolder.

De villa Quatre Bras werd in 1938 afgebroken. De Remonstrantse gemeente van Hilversum, opgericht in 1942, kocht in 1953 het voormalige koetshuis, waar toen een autogarage in gevestigd was. Zij verbouwden het koetshuis intern tot kapel. De bovenverdieping werd in gebruik genomen als kosterswoning. Op 24 maart 1957 werd het gebouw ingewijd als Remonstrantse Kapel en is sindsdien in gebruik voor kerkdiensten, concerten en lezingen. In 2005 is het gebouw opnieuw verbouwd, maar aan de buitenzijde grotendeels onveranderd gebleven. De kapel is nu in gebruik bij de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap Hilversum.

De kapel heeft hoge waarde als ontwerp van een koetshuis door Abraham Salm. Het was ooit onderdeel van het landgoed. Het interieur is enkele keren verbouwd.

23

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Gereformeerde Gemeente

adres	***Sumatralaan 24a Hilversum***
bouwjaar	***1968***
architect	***onbekend***
bouwstijl	***traditioneel***
gebruik	***niet religieus***

De gereformeerde gemeente van Hilversum bestaat sinds 1923 als zelfstandige gemeente. Tot de aankoop van de bouwgrond aan de Sumatralaan kerkten de leden in het gebouw de Christelijke Jonge Mannen Vereniging aan het Noordse Bosje. Het nieuwe kerkgebouw werd met hulp van de gemeenteleden in een woonwijk gebouwd. De kerk bleef tot 1982 bij de gemeente in gebruik.

Het gebouw aan de Sumatralaan is een onopvallend gebouw met gemetselde muren en een met pannen gedekt schilddak. Bij de entree is een kleine gemetselde klokkentoren geplaatst. De voormalige kerk ligt in een woonwijk met gedurende het interbellum gebouwde woningen. Het gebouw is in gebruik geweest als Centrum voor Healing & Meditatie

De kerk heeft beperkte architectonische waarde.

24

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Schuilhof

adres	***Dalweg 8a Hilversum***
bouwjaar	***1992***
architect	***Schipper Verbeek Zijlstra***
bouwstijl	***praktisch modernisme***
denominatie	***Protestantse Kerk Nederland***
zitplaatsen	***400***
gebruik	***religieus***

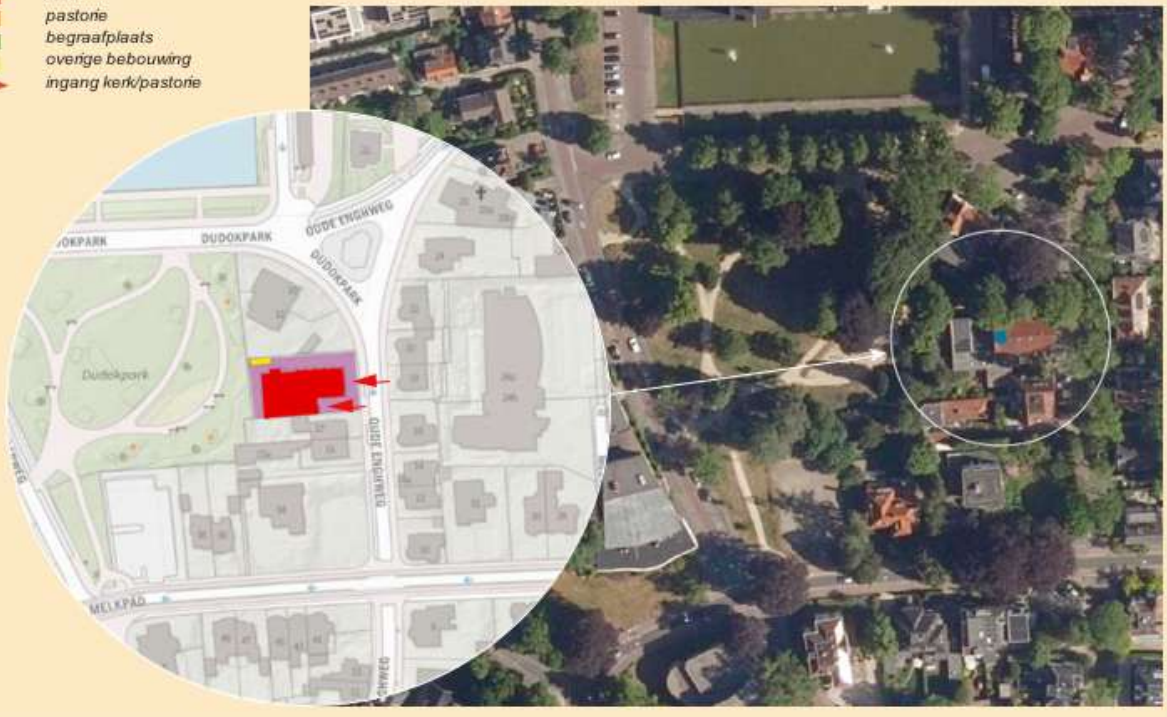
De drie kerkenraden van de gemeentes van de Schuilhofkerk (gereformeerde kerk vrijgemaakt), de Pniëlkerk (christelijke gereformeerde kerk (cgk)) en de Rehobothkerk (cgk) zijn samen gaan werken in de gemeenschap de Verbinding. De leden van de gereformeerde kerk vrijgemaak maakten tot 1962 gebruik van het gebouw de Vereniging. In dat jaar betrokken zij een nieuw kerkgebouw aan de Dalweg dat in 1990 afbrandde. Het in 1992 geopende gebouw 'De Schuilhof' werd goed bezocht door gelovigen. De kerk ligt op een achterterrein in een buurt met gemengde woonhuisbebouwing vanaf het eind van de 19e eeuw tot heden-daags. De kerk heeft een bouwlaag met een hoge kap boven de kerkzaal. De zaal wordt verlicht door grote glasoppervlakken. In de zaal is boven de entree een orgelbalkon gebouwd.

De kerk heeft in het interieur een bijzondere afwerking vanwege de hoge kap, lichtinval en orgelfront.

25

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Vereeniging

adres	***Oude Enghweg 19 Hilversum***
bouwjaar	***1905***
architect	***A. Salm***
bouwstijl	***eclecticisme***
denominatie	***Soefi/vrijmetselarij***
zitplaatsen	***50***
gebruik	***religieus***

Aan het einde van de negentiende eeuw was in Hilversum een tekort aan ruimte waar culturele en vrijzinnige verenigingen activiteiten konden laten plaatsvinden. Architect Abraham Salm (1857-1915) kreeg opdracht om een verenigingsgebouw te ontwerpen waar verschillende verenigingen lokalen konden huren. Het gebouw kwam in 1905 gereed. Vrijmetselaarsloge 'De Gooische Broederschap' huurde vanaf het begin ruimte in het gebouw.

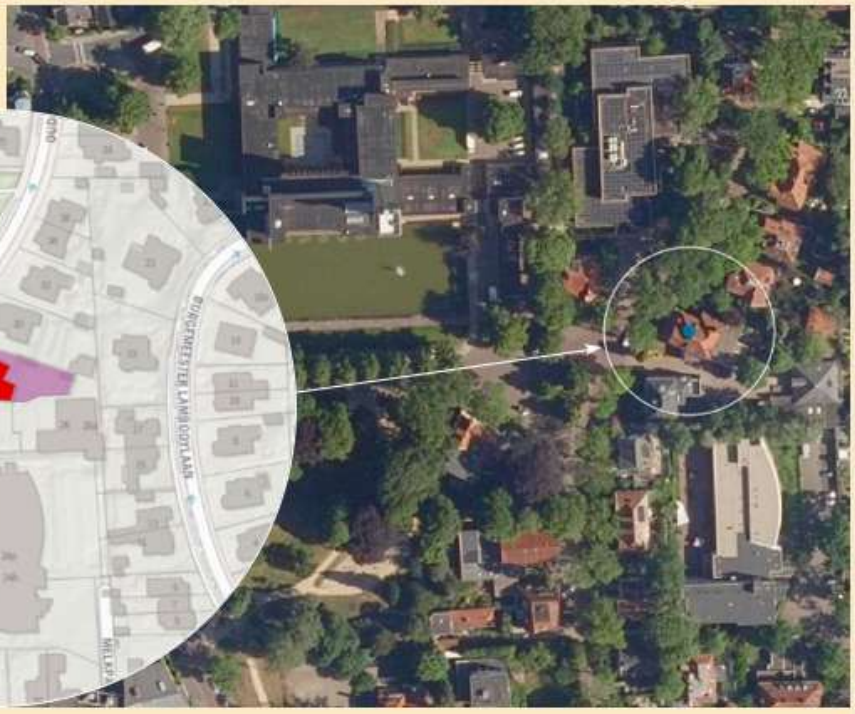
Het verenigingsgebouw werd door Salm ontworpen in een eclectische bouwstijl, waarbij Jugendstil-elementen en chaletstijl zijn gecombineerd. Opvallend aan het gebouw zijn de donkere plint met daarboven witgepleisterde gevels voorzien van rode banden. Het overstekende dak met houten vakwerkversiering is karakteristiek voor de destijds populaire chaletstijl. De prachtige glas-in-loodramen hebben Jugendstil-kenmerken.
In de loop der jaren hebben meerdere verbouwingen aan het gebouw plaatsgehad. In 1931 is er een nieuwe toegang gemaakt aan de zijkant van het gebouw. In 1975 werd de huidige toegang gerealiseerd met garderobe en toiletgroepen. In de periode 2000 tot 2009 is het gehele gebouw zowel aan de buitenzijde als binnenzijde grondig opgeknapt.

De vereeniging heeft een hoge waarde als werk van A.Salm. Het pand is opvallend door het gebruik van elementen uit de chaletstijl en de Jugendstil.

26

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Zout & Licht

adres	***Oude Enghweg 28 Hilversum***
bouwjaar	***1956***
architect	***C. de Groot/M.J. Mouw/W.M. Weerkamp***
bouwstijl	***eclecticisme***
denominatie	***Evangelische Gemeente***
zitplaatsen	***70-100***
gebruik	***religieus***

De villa met kantoor is gebouwd in een voor de bouwtijd karakteristieke stijl met vakwerkelementen (chaletstijl). De villa is gebouwd in opdracht van wijnhandelaar J.C. Lasonder, naar een ontwerp van de architect C. de Groot. In 1911 is het linker venster gewijzigd in een erker, naar een ontwerp van architect J. Mouw. Nog weer later is de villa aan de voorzijde uitgebreid met een veranda die aan de erker is gebouwd.

De villa ligt in het villapark Ministerpark, een onderdeel van het Noordwestelijke Villagebied, waar het in architectuurhistorisch en stedenbouwkundig opzicht aansluit op een groot aantal van de in de nabije omgeving staande panden. In de villa is door W.M. Weerkamp in 1956 een kapel gebouwd ten behoeve van de Missionarissen van het H. Hart: Kapel Una Sancta.

Het pand is in 1961 in gebruik genomen door de Pinkstergemeente Elim. Op 20 november 2005 is de Pinkstergemeente Elim gefuseerd met de Volle Evangelie Gemeente Bethel (Oranjelaan 1-3). De Pinkstergemeente Elim is in 2015 van naam veranderd en heet nu Chistelijk Centrum Gooi- en Vechtstreek 'Zout & Licht'.

Het pand heeft waarde als vroeg 19e eeuwse villa. Het gebouw heeft ook waarde vanwege de kapel uit 1956.

27

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Oud-Katholieke Kerk Sint Vitus

adres	***Melkpad 12 Hilversum***
bouwjaar	***1889***
architect	***P.A. Weeldenburg***
bouwstijl	***neobarok***
denominatie	***oudkatholiek***
zitplaatsen	***250***
gebruik	***religieus***

De kerk staat op een hoge gepleisterde sokkelzone. Het markante zuilenfront, in twee zones, wordt bekroond door een timpaan. De trigliefen van de kroonlijst dienen tevens als consoles onder het fronton. De Sint Vitus is ontworpen in de relatief zeldzame stijl van de neobarok. Het Christusbeeld boven de entree werd vervaardigd door S. Miedema. Na een brand in 1958 werd het indrukwekkende interieur gerestaureerd.

Bij de brand zijn wel onvervangbare stukken zoals misgewaden verloren gegaan. Bij de restauratie werden wat aanpassingen aan het interieur gedaan, zoals het verplaatsen van het altaar. Om het terrein van de kerk stond van oorsprong een hek. Op het terrein van de kerk is het moderne buurtgebouw 'de Akker' geplaatst.

De kerk heeft een hoge waarde als neobarok bouwwerk gelegen op een groot terrein met pastorie en bijgebouwen. Ook het interieur van de kerk is van hoge waarde.

28

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Gebouw Rozenkruis

adres	***Koninginneweg 41 Hilversum***
bouwjaar	***1913***
architect	***H. Nieuwenhuijsen***
bouwstijl	***rationalisme***
denominatie	***Rozenkruisers***
zitplaatsen	***80***
gebruik	***religieus***

De villa aan de Koninginneweg in gebruik als centrumgebouw van het Lectorium Rosicrucianum. Dat is de internationale naam van de School van het Gouden Rozenkruis.
In het gebouw is ook een gebedsruimte in de vorm van een tempel aanwezig, en daarmee is het gebouw dus nog steeds een 'bedehuis'.
Voordat de Rozenkruisers dit gebouw in de jaren 1977 van de vorige eeuw betrokken, was het centrumgebouw gevestigd aan de Trompenbergerweg nr. 6 te Hilversum.
In de erker bevindt zich een opstelling die een indruk geeft van de filosofie van de Rozenkruisers.

Het gebouw is door de leerlingen in 2009 aan de buitenzijde volledig opgeknapt. Het huis is door het vernieuwen van vensters en het plaatsen van dakkapellen in belangrijke mate gewijzigd.

Het gebouw heeft waarde vanwege het gebruik als gebouw van de Rozenkruisers. De beeldbepalende villa heeft daarnaast ensemblewaarde in de wijk.

29

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Tesselschadekerk

adres	***Tesselschadelaan 17 Hilversum***
bouwjaar	***1927***
architect	***B.H. Bakker***
bouwstijl	***expressionisme***
gebruik	***niet religieus (kantoren)***

De protestantse kerk met markante toren aan de Tesselschadelaan is in 1927 gebouwd in opdracht van de Nederlandse Protestantenbond, naar een ontwerp van het Hilversumse architectenbureau Bakker en Bunders. De bakstenen kerk heeft siermetselwerk en geglazuurde en verschillend gekleurde bakstenen. De ingang van de kerk werd voorzien van een grote gemetselde boog. De grote, hoge vensters hebben de vorm van een spitsboog met verticale bakstenen stijlen. Op verschillende plaatsen zijn natuurstenen en bakstenen versieringen aangebracht. De ramen werden voorzien van gebrandschilderd glas in lood Het kerkgebouw vormt een stedenbouwkundig ensemble met de middenstandswoningen aan de Gerardus Gullaan.
Het kerkgebouw kwam te liggen op een centraal punt in het Noordwestelijk Villagebied. Aan de zuidkant, gericht op de Gerard Gullaan kwamen een pastorie, kosterswoning, catechisatielokaal en bestuursruimte. Halverwege aan de westkant staat de rechthoekige klokkentoren.

De kerk raakte in 1988 buiten gebruik en werd enige tijd met sloop bedreigd. Inmiddels is het gebouw herbestemd. Naar een ontwerp van Kastanje, een vastgoedontwikkelaar uit Hilversum, heeft de voormalige kerk een functie gekregen als bedrijfsverzamelgebouw.

De kerk heeft waarde als interbellumkerk in een villawijk. de stedenbouwkundige ligging is ook van belang. In het interieur is na de herbestemming de oorspronkelijke afwerking nog gedeeltelijk bewaard.

30

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Nederlands Hervormde Kapel (Gereformeerde Kerk)

adres	***Albertus Perkstraat 4 Hilversum***
bouwjaar	***1891***
architect	
bouwstijl	***eclecticisme***
gebruik	***niet religieus (appartementen)***

De Nederlands hervormde Kapel werd gebouwd als evangelisatiekapel. De kapel was een gehoorzaal zonder bijgebouwen. De wijkgemeente noemde zich de `hervormde Kapelgemeente´. De hervormde Kapel vormde een brugfunctie met andere kerken en geloven.

De kapel is een eenvoudig bakstenen gebouw met een rechthoekige plattegrond. Aan een van de korte zijden is een portaal gebouwd. De kapel had van oorsprong hooggeplaatste vensters in de lange gevels die geleed zijn met lisenen. Met de verbouwing tot appartementen zijn deze vergroot.

Sinds 1981 in gebruik als kerk van Gereformeerde Gemeente in Nederland. Als zodanig buiten gebruik genomen in 2004 en vervolgens verbouwd tot appartementen. In woonvoorziening de Kerk van Philadelphia wonen mensen met een licht verstandelijke beperking. Iedere bewoner heeft zijn eigen appartement.

De kapel heeft waarde als laat 19e eeuws, klein kerkgebouw. De waarde is wel aangetast door de verbouwingen in verband met de herbestemming.

31

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Adventkerk De Antenne

adres	***Boomberglaan 6 Hilversum***
bouwjaar	***1966***
architect	***Van Loo/Van de Mei***
bouwstijl	***modernisme***
denominatie	***Zevendedagsadventisten***
zitplaatsen	***200***
gebruik	***religieus***

De adventisten kwamen in 1906 voor het eerst bij elkaar in Hilversum. Ze vonden tot de bouw van hun eigen kerk onderdak bij verschillende kerkgenootschappen. In 1966 kon de grond waarop deze kerk staat voor 100.000 gulden worden gekocht door het Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten. Op 1 november 1967 werd de kerk in gebruik genomen. Dagblad Trouw besteedde op 26 oktober 1967 onder de titel "Nieuwe Kerk in Hilversum" aandacht aan de aanstaande opening: "het fraaie kerkgebouw bevat een grote kerkzaal met een smaakvolle versiering, uitgerust met een zwart betegeld baptisterium voor de doop door onderdompeling, kleedkamers, en consistoriekamer, alsmede een jeugdhonk, een vergaderzaal en een speel- en spelzaal."

De kerkzaal ligt boven een souterrain met ruimtes voor de nevenfuncties. De grote ramen in de zuidgevel geven zicht op het plein van de kerk.

De kerk heeft waarde vanwege het bijzondere baptisterium. Het materiaalgebruik is eenvoudig en sober.

32

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Doopsgezinde kerk

adres	***Boomberglaan 14 Hilversum***
bouwjaar	***1878/1940***
architect	***G.B Salm & A. Salm/C.M. Bakker***
bouwstijl	***neorenaissance***
gebruik	***niet religieus (centrum voor healing en meditatie)***

In 1878 gebouwde kerk naar ontwerp van de Amsterdamse architect G.B. Salm en zijn zoon A. Salm. De eerste steen werd gelegd op 10 april 1878 en de kerk werd in gebruik genomen op 17 juni 1878. In 1940 werd de kerk te klein voor het toenemende aantal kerkgangers en werd zij gedeeltelijk afgebroken en gemoderniseerd naar ontwerp van architect C.M. Bakker.

De koperen kronen uit de Doopsgezinde kerk te Huizen zijn terug te vinden in deze kerk.
In 2008 hebben de Doopsgezinden zich aangesloten bij de Vrijzinnig Protestanten en de Remonstranten, die diensten houden in de kapel aan de ‘s Gravenlandseweg 144 (zie daar).
De naast de kerk staande pastorie is in gebruik als kantoor met twee appartementen. In de zomer van 2008 stond de kerk te koop. De kerk is in 2010 verkocht en is nu een centrum voor healing en meditatie.

De kerk heeft waarde als werk van de familie Salm. De toevoegingen van Bakker hebben waarde als werk van die architect. Het interieur is gemoderniseerd.

33

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Gebouw Graalsbeweging

adres	***Bergweg 14 Hilversum***
bouwjaar	***1952***
architect	***B.H. Bakker***
bouwstijl	***traditionalisme***
denominatie	***Graalsbeweging***
zitplaatsen	***125***
gebruik	***religieus***

Door de Graalsbeweging gebruikt laag wijdingsgebouw van gele baksteen met diepliggende voegen. De ingang wordt gemarkeerd door lichtblauw geglazuurde stenen. Binnen de Nedelandse Graalsbeweging is dit het enige, speciaal voor hun samenkomsten ontworpen gebouw.

Het gebouw van de Graalsbeweging is in 1952 gebouwd en later nog enkele keren verbouwd. De meest recente verbouwing dateert van 2008.

De Graalsbeweging is een vrije aaneensluiting van mensen die hier samenkomsten houden, wijdingsuren genaamd.

Het uitgangspunt van de (internationale) Graalsbeweging zijn de uitgaven van Abd-ru-shin (schrijversnaam van Oskar Ernst Bernhardt): In het Licht der Waarheid, Graalsboodschap.

Het gebouw van de Graalsbeweging heeft een goed bewaard exterieur. Het gebouw heeft waarde als enige gebouw binnen de Nederlandse Graalsbeweging dat speciaal voor hun samenkomsten is ontworpen. Binnen het oeuvre van de architect Bakker is het van belang.

34

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Evangelische Lutherse kerk

adres	***Bergweg 6 Hilversum***
bouwjaar	***1924***
architect	***J. Dullaart***
bouwstijl	***traditionalisme***
gebruik	***niet religieus (wonen en zakelijke en maatschappelijke verhuur)***

Op 26 maart 1871 werd de Afdeeling Hilversum van het Nederlandsch Luthersch Genootschap voor In-en Uitwendige Zending gesticht. Van 1913 tot 1923 werd gebruikgemaakt van het gebouw De Vereeniging aan de Oude Enghweg. Omdat men onder de gemeente Naarden-Bussum viel, was het niet mogelijk een eigen kerkgebouw te verkrijgen. Ook financieel was dat nog niet mogelijk. Om dit doel te kunnen bereiken werd in 1915 de filiaal-gemeente Hilversum opgericht. In 1926 werd de filiaal-gemeente Hilversum zelfstandig. In 1922 werd een perceel grond aan de Bergweg gekocht en aan architect Dullaart de opdracht gegeven een kerkgebouw te ontwerpen. De symmetrisch ontworpen voorgevel wordt gedomineerd door de topgevel met ver doorlopende dakvlakken. De dakaanzet wordt geaccentueerd door beeldhouwwerken. De dubbele houten toegangsdeur in het midden wordt omlijst door een getrapte rondboog. Lange verticale vensters daarboven bevatten gekleurde glas-in-loodramen. Het gebouw is niet meer als kerk in gebruik.

De kerk is van belang als kerkgebouw in traditionalistische stijl met gebeeldhouwde elementen. Voor het interieur zijn onder meer de glas in lood ramen van belang.

35

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Oude Badhuis

adres	***Badhuislaan 15 Hilversum***
bouwjaar	***1949***
architect	***E. Verschuyl***
bouwstijl	***traditionalisme***
gebruik	***niet religieus (verbouwd tot appartementen)***

Het op de hoek van de Badhuislaan en de Floralaan staande pand is in 1912 gebouwd als een overdekte bad- en zweminrichting naar een ontwerp van de architect E. Verschuijl. In 1948-1949 is het zwembad verbouwd door de Hersteld Apostolische Gemeenschap, die er kerkelijke bijeenkomsten ging houden. Verantwoordelijk voor de verbouw waren de architecten H. Bunders en B.H. Bakker.

O.l.v. projectontwikkelaars Chrit Reijnders en Dirk van Ettekoven van dit bedrijf is het pand gerenoveerd en zijn er 11 appartementen en een parkeerkelder gerealiseerd. Het gebouw is inmiddels opgeleverd.

Het gebouw heeft gebruikshistorische waarde als badhuis en gebruik door het Apostolisch Genootschap. Architectonisch heeft het waarde vanwege de architectuur en gebouwtypologie. Het interieur heeft door de verbouwingen geen waarde.

36

- perceelsgrens
- kerk
- pastorie
- begraafplaats
- overige bebouwing
- ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

El Fath Moskee

adres	***Simon Stevinweg 48 Hilversum***
bouwjaar	***1924***
architect	***M. Breebaard (uitbreiding 1949)***
bouwstijl	***functioneel***
denominatie	***soennitisch***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus***

Omdat er in Hilversum geen moskee was, bezochten de Hilversumse Marokkanen aanvankelijk voor het vrijdaggebed de moskee in Utrecht-Overvecht. In 1982 kwam er een einde aan hun wekelijkse reis naar Utrecht. Zij huurden een pand aan de Boerhaavestraat. Dat knapten zij op en richtten daar een kleine moskee in. Inmiddels groeide hun aantal tot 75 à 100. In 1984 kocht de groep het pand van een garagebedrijf aan de Simon Stevin weg en verbouwde dat tot een moskee. Er kwam een was- en kleedgelegenheid en een nieuwe toegangspartij met daarop de naam van de moskee, Al Fath, wat 'de opening' betekent. De moskee beschikte wegens ruimtegebrek niet over een vrouwenruimte.

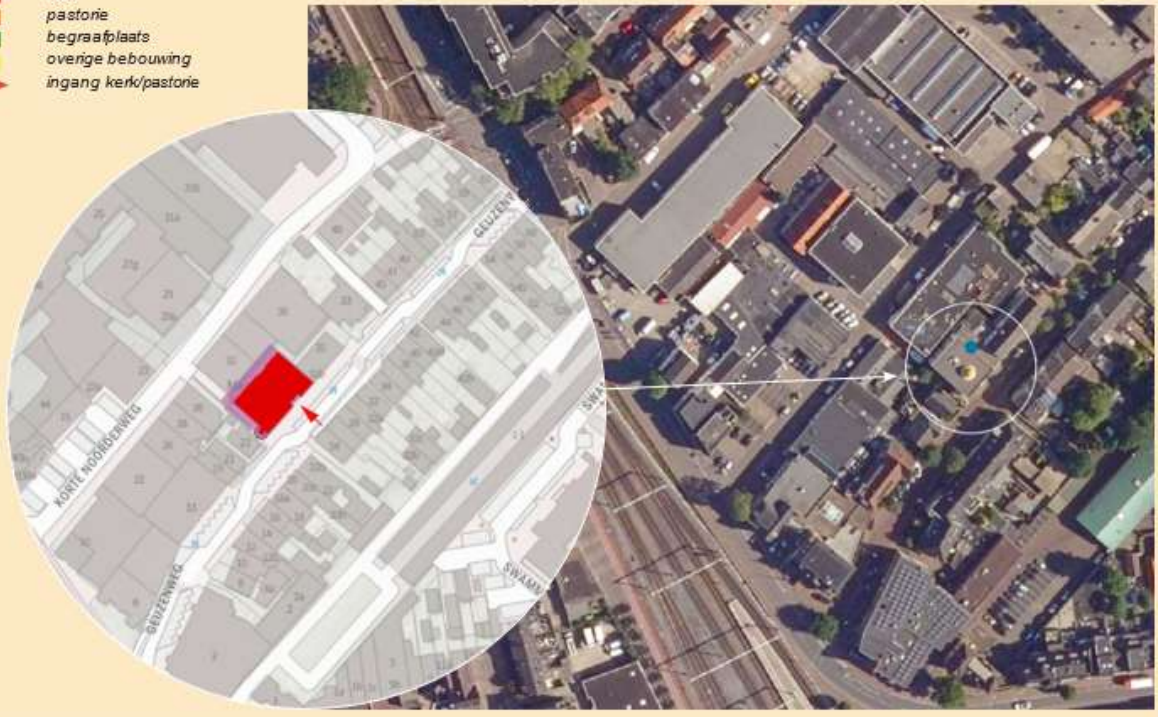
De voormalige garage heeft geen architectuurhistorische waarde maar wel enige gebruikshistorische waarde vanwege de geschiedenis van de moslims in Hilversum

37

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Mevlana Moskee

adres	***Geuzenweg 27 Hilversum***
bouwjaar	***2003***
architect	***H.H. van Zeeland***
bouwstijl	
denominatie	***soennitisch***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus***

De Koran verplicht de gelovigen vijf keer per dag te bidden, zodat zij op zoek gingen naar plekken waar zij hun religieuze plichten ongestoord konden vervullen. Velen van hen woonden in de Palmstraat, die later werd omgedoopt in Swammerdamstraat. In een van de woningen in die straat richtten de Turkse moslims hun eerste moskee in. Het was een eenvoudig vertrek, want veel geld voor de inrichting was er niet. Toen hun aantal toenam, verplaatsten zij hun bedehuis achtereenvolgens naar verschillende andere locaties. In 2003 liet de Turkse islamitische gemeenschap aan de Geuzenweg de Mevlana-moskee bouwen. Architect H.H. van Zeeland ontwierp het gebouw met zijn kenmerkende minaret. De bouwmeester liet zich daarbij inspireren door de oude moskeeën in Anatolië. Zowel de minaret als de koepel van de moskee bestaan uit geprefabriceerde kunststof elementen. Mevlana is de eretitel van de dichter Jalal ad-Din Rumi, die in de dertiende eeuw in Konya (Oost-Turkije) de derwisjorde Mevlevi stichtte, een soefi-orde van mystici, religieuze dansers en muzikanten. In de dans draaien de Semazen (wervelende derwisjen) om hun as, waarbij zij mediteren en de naam van God aanroepen. Mevlana betekent onze meester.

De moskee vertegenwoordigt waarde vanwege de referentie aan oude moskeeën en de geschiedenis van de Turkse moslims in Hilversum

38

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Koninkrijkszaal Geuzenlaan

adres	***Geuzenweg 120 Hilversum***
bouwjaar	***1932***
architect	***onbekend***
bouwstijl	***functioneel***
zitplaatsen	***100***
gebruik	***niet religieus***

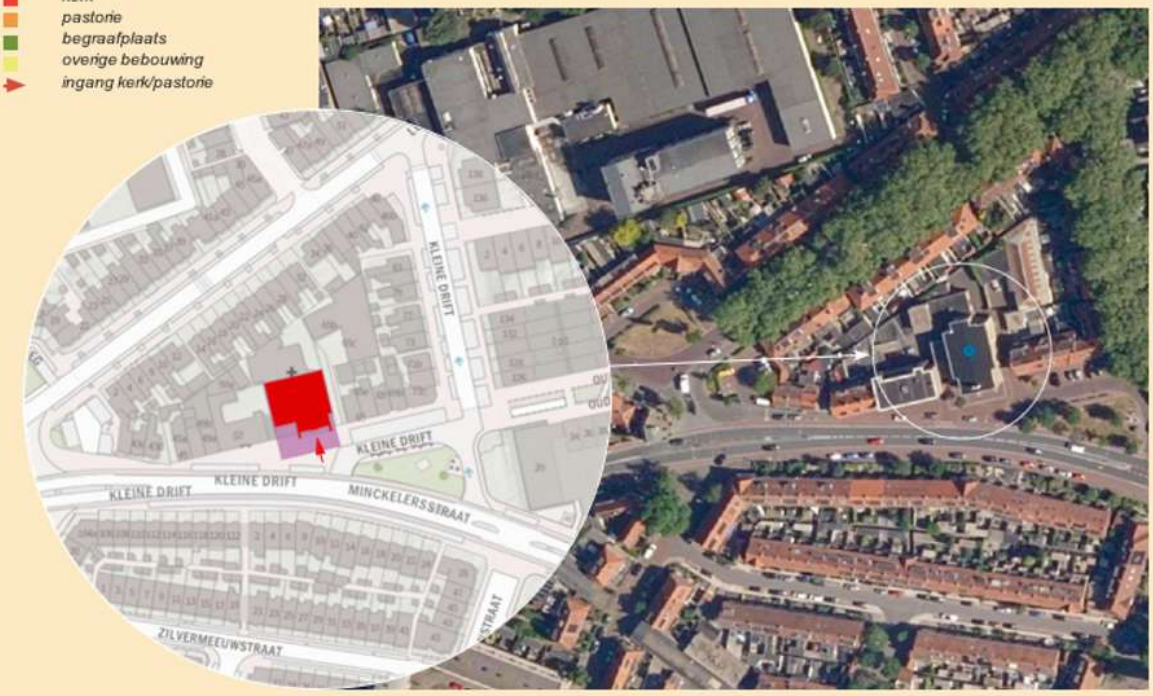
De koninkrijkszaal aan de Geuzenweg is een van de twee zalen van de Jehova's Getuigen in Hilversum. De zaal is ingericht in een ouder, maar in 1966 verbouwd gebouw met een plat dak. De gevels zijn wit geschilderd en de gevel is aangepast ten behoeve van de entree.

Het pand vertegenwoordigt geen andere waarde dan de geschiedenis van de Jehova's in Hilversum.

39

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Rehobothkerk

adres	***Kleine Drift 63 Hilversum***
bouwjaar	***1959***
architect	***H. Geels***
bouwstijl	***modernisme***
gebruik	***niet religieus (kinderdagverblijf)***

De kerk is gebouwd als Christelijke Gereformeerde Kerk voor Hilversum-Oost. De Baptisten zijn medegebruiker geweest van de Rehobothkerk. In 2021 sloot de kerk zijn deuren. De gemeenschap van de Rehobothkerk ging samen met die van de Pnielkerk. Deze laatste kerk kreeg de naam het Kompas. Daar werden de gezamenlijke diensten voortgezet. Het gebouw van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Hilversum is eind juni, na 62 jaar, dichtgegaan en vervolgens verkocht. Het is nu in gebruik als kinderdagverblijf.

Het gebouw heeft een opvallende vormgeving door de voorgevel die is uitgevoerd als een raatwerk van beton. De zijgevels van de kerk zijn sober met hoog geplaatste vensters. Op het flauw hellende zadeldak staat een betonnen klokkenstoel.

De kerk heeft waarde als wederopbouwkerk met een bijzonder gebruik van beton.

40

- perceelsgrens
- kerk
- pastorie
- begraafplaats
- overige bebouwing
- ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Sint Josephkerk

adres	***Pelikaanstraat 32 Hilversum***
bouwjaar	***1936***
architect	***N. Andriessen***
bouwstijl	***traditionalisme***
gebruik	***niet religieus (verbouwd tot appartementen)***

De kerk maakt onderdeel uit van een complex in de stijl van de Delftse School in het oosten van Hilversum, bestaand uit de voormalige rooms-katholieke St. Josephkerk, de voormalige pastorie en drie rijtjes van in totaal 21 arbeiderswoningen die samen het complex 'Veenshof' vormen. De voormalige rooms-katholieke kerk 'Sint-Joseph' heeft een vrijwel rechthoekige en symmetrische plattegrond met toren op de zuidwesthoek, een overdekte gang naar de voormalige pastorie en een overdekte gang naar de voormalige sacristie aan de noordoostzijde. De hoog opgaande, spitse zadeldaken zijn bedekt met grijze dakpannen. De gevels zijn opgetrokken in gele baksteen op een plint van paars/blauwe klinkers. Detailleringen zijn uitgevoerd in natuursteen (zandsteen) of sierbeton.

De kerk is gelukkig aan sloopplannen ontsnapt en bevat nu een aantal ingebouwde appartementen, die door architectenbureau Jonkman en Klinkhamer zijn ontworpen. De toren bevat een appartement in verschillende lagen.

De kerk heeft hoge waarde als werk van de architect Andriessen en is een voorbeeld van traditionalistische architectuur. Wel zijn vensters toegevoegd en is het dak gewijzigd ten behoeve van de appartementen in het gebouw.

41

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Apostolisch Genootschap

adres	***La Rivièrestraat 9 Hilversum***
bouwjaar	***1970***
architect	***Hartman en Eylers***
bouwstijl	***modernisme***
denominatie	***Apostolisch Genootschap***
zitplaatsen	***200***
gebruik	***religieus***

In mediastad Hilversum bestaat al meer dan 100 jaar een gemeenschap van het Apostolisch Genootschap. Momenteel telt de gemeenschap ca. 250 leden. Van jong tot oud en met een goede doorsnee van de Hilversumse samenleving. Het gebouw van het Genootschap ligt in Hilversum-Noord. Naast de wekelijkse eredienst op zondag, zijn er onder andere jeugd-, zang- en themasamenkomsten. Gemeenschap Hilversum is een plek voor ontmoeting, inspireren tot levenskunst en nabij-zijn op basis van religieus-humanistische waarden.

Het gebouw van het genootschap werd bij de opening omschreven als ‘een compacte verzameling van rechthoekige bouwdelen’. De leden van het genootschap hielpen mee met de bouw. De zal van het gebouw heeft hooggeplaatste vensters, de aanbouwen hoge vensters waarin patronen zijn aangebracht. In het interieur is een groot balkon gebouwd waardoor meer zitplaatsen zijn gerealiseerd.

De waarde is vooral gelegen in de geschiedenis van het Apostolisch Genootschap. Het gebouw ligt op een stedenbouwkundig prominente plaats in de wijk uit dezelfde bouwtijd.

42

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Heilig Hart van Jezus en Heilige Joseph kerk

adres	***Dr. P.J.H. Cuypersplein 7 Hilversum***
bouwjaar	***1928***
architect	***H.W. Valk***
bouwstijl	***traditionalisme***
denominatie	***rooms-katholiek***
zitplaatsen	***400***
gebruik	***religieus***

De door een groot plantsoen omgeven, driebeukige kerk met pastorie staat te midden van middenstandswoningen. Mede door de robuuste opbouw vormt de kerk een accent in de wijk, hoewel er geen sprake is van een stedenbouwkundig ontwerp. Het was de eerste rooms-katholieke kerk in de arbeiderswijk 'Over het Spoor'. De harmonische combinatie van gotische en Romaanse stijlelementen plaatst de kerk onder de architectuur van de Delftse School van M.J. Granpré Molière.

De kerk is een karakteristiek werk uit oeuvre Hendrik Valk (1886-1973) uit 's Hertogenbosch, ontworpen volgens de zgn. christocentrische opzet met het priesterkoor op snijpunt van schip en dwarsschip). Het interieur is geheel opgetrokken in schoon metselwerk. Karakteristiek zijn de gebeeldhouwde apostelkoppen van Jozef Cantré (1890-1957) en de geschilderde kruiswegstatie van Lodewijk Schelfhout (1881-1943). De glas-in-lood ramen zijn van Joep Nicolas (1897-1972). In deze kerk bevinden zich twee belangrijke orgels: het Adema-orgel uit 1934 en een Mutin/Cavaillé-Coll-orgel uit 1910, afkomstig uit Parijs en sinds 1999 in deze kerk.

De kerk heeft een hoge waarde door de traditionalistische architectuur met romaanse en gotische elementen en is een belangrijk werk in het oeuvre van architect Valk. In het interieur zijn kunstwerken van destijds bekende kunstenaar bewaard gebleven. De kerk is beeldbepalend in de omgeving.

43

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Lutherkapel

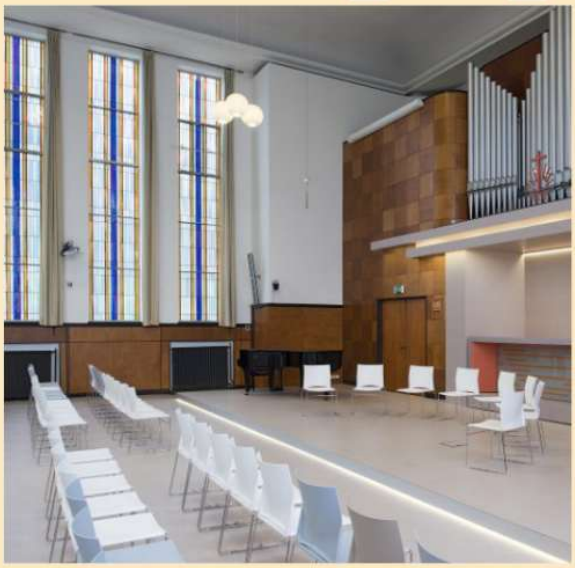
adres	***Johannes Geradtsweg 17 Hilversum***
bouwjaar	***1966***
architect	***J.A. Wentink***
bouwstijl	***modernisme***
gebruik	***niet religieus (woningen)***

Buiten gebruik in 1975, nu kantoor. De toren is gesloopt. De kapel is gebouwd in 1966 naar ontwerp van architect J.A. Wentink.
Al in 1975 werd de kapel gesloten voor de eredienst en verkocht. De toren, die aanvankelijk naast de kerk stond, is gesloopt. De kerk is eersverbouwd tot magazijn en kantoor van een handelsonderneming en later tot woningen. De kapel heeft een bijzonder ontwerp met een zadel dak dat tot op het maaiveld doorloopt. De geveltoppen zijn transparant door de glaspuien die erin zijn aangebracht. In de glaspui aan de Coehoornstraat is in die pui een groot kruis aangebracht.

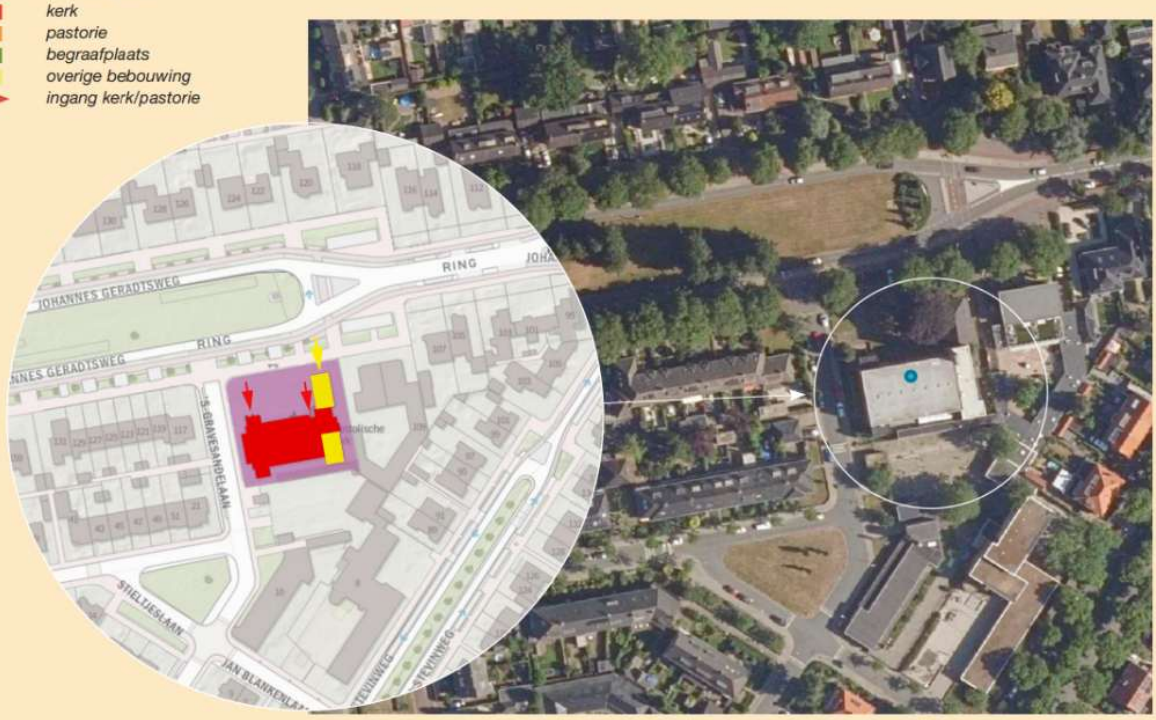
De kapel heeft waarde als bijzonder ontwerp uit de wederopbouwperiode ondanks dat de bijbehorende toren gesloopt is en het interieur gewijzigd ten behoeve van nieuwe bestemmingen.

44

- perceelsgrens
- kerk
- pastorie
- begraafplaats
- overige bebouwing
- ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Nieuw-Apostolische kerk

adres	***Johannes Geradtsweg 115 Hilversum***
bouwjaar	***1937***
architect	***B. en C. Bakker***
bouwstijl	***expresionisme***
gebruik	***niet religieus***

De Nieuw-Apostolische kerk is gebouwd in sobere functionalistische vormen, stilistisch beïnvloed door het werk van de Hilversumse architect W.M. Dudok. De rechthoekige zaalkerk heeft een bescheiden toren aan de noordgevel. De gebouwdelen en het glas in lood zijn een sobere compositie van rechthoekige volumes. Een luifel en blauwe geglazuurde stenen markeren de hoofd- en achteringang. Het boogvenster boven de hoofdingang en het zadeldak van de laagbouw contrasteren met de strakke moderniteit van het complex.

In 2015 is het kerkgebouw inwendig verbouwd naar ontwerp van MK Architecten te Rotterdam om plaats te kunnen bieden aan grote bijeenkomsten en concerten. Daarbij heeft het hoge en oude altaar uit de zeventiger jaren plaats gemaakt voor een modern en flexibel altaar. Ook is het podium uitgebreid. De kerkbanken, eveneens uit de zeventiger jaren, hebben plaats gemaakt voor stapelbare stoelen, in verschillende lichttinten en kleuren. In 2021 heeft de Nieuw-Apostolische Kerk de deuren gesloten en is het gebouw is verkocht aan een aan een projectontwikkelaar.

De kerk is van waarde vanwege de modernistische vormgeving uit het interbellum. Het ontwerp laat invloed van Dudok zien. De hoge vensters met glas in lood spelen een belangrijke rol in het interieur.

45

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Metaheerhuisje

adres	***Vreelandseweg 1 Hilversum***
bouwjaar	***XXb***
architect	***onbekend***
bouwstijl	***expressionisme***
denominatie	***joods***
gebruik	***religieus***

Van de joodse gemeenschap in Hilversum waren na de Tweede Wereldoorlog nog maar ongeveer 200 leden over. De kleine synagoge aan de Zeedijk werd weer in gebruik genomen maar de geemschap werd nooit meer zo groot als voor de oorlog. Veel joden gingen in Bussum wonen en ook binnen het joodse geloof was, net als bij andere geloven, sprake van secularisatie. In 1967 werd een nieuwe synagoge gebouwd aan de Laanstraat, omdat de oude gesloopt werd. Deze synagoge werd al weer afgebroken in 2014 en in 2016 fuseerde de joodse gemeente met die in Bussum. De begraafplaats aan de Vreelandseweg herinnert nog aan de joodse aanwezigheid.

De joodse begraafplaats Beth Chaim en het Metaheerhuis in Hilversum werden in 2008 gerestaureerd en op de monumentenlijst geplaatst. Een metaheerhuis is bedoeld voor het ritueel reinigen van overledenen. Voor de begrafenis wordt in het metaheerhuis een lijkrede uitgesproken.

De joodse begraafplaats ligt in het zuidwesten van Hilversum, tussen een woonwijk en een industrieterrein. Het metaheerhuis is typologisch van belang en in combinatie met de begraafplaats een lieu de mémoire voor de joodse gemeenschap in Hilversum
.

46

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

De Morgenster

adres	***Seinstraat 2 Hilversum***
bouwjaar	***1998***
architect	***Jonkman Klinkhamer***
bouwstijl	***postmodernisme***
denominatie	***Protestantse Gemeente***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus gebruik***

Het kerkgebouw is ontworpen voor de Protestantse Gemeente in het oosten van Hilversum, “Over het Spoor”, tussen de eerste uitbreidingswijk over het spoor en uitbreidingsplan Oost van Dudok. Deze kerk vervangt vier, in de loop van de jaren ‘90 afgestoten kerkgebouwen in het oosten van Hilversum.

De kerk heeft een niervormige plattegrond. In de plint zijn de nevenfuncties van de kerk ondergebracht. Het gebouw heeft witgepleisterde buitenmuren en een geknikt dak. De wanden van de kerkzaal zijn samengesteld uit hoge verticale lamellen met daartussen glas. Het entreegedeelte ligt in een lagere aanbouw. Dit heeft reeksen liggende vensters. In het interieur heeft de kerkzaal een balkon waarop ook het orgel staat opgesteld. De stalen spanten van de dakconstructie zijn in het zicht gebleven. De afscheiding met de entree is opgetrokken uit glazen bouwstenen. Hoewel het een jonge kerk betreft zijn in het ontwerp invloeden herkenbaar van het werk van Le Corbusier en Marius Duintjer.

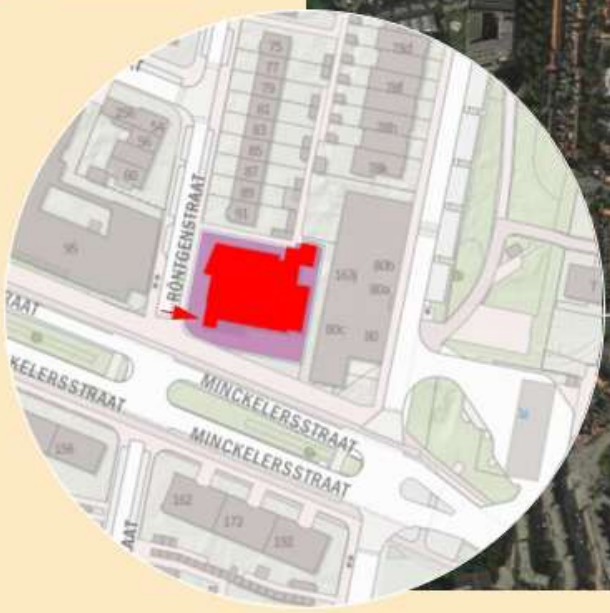
De kerk heeft waarde als voorbeeld van de moderne ontwikkelingen in de kerkbouw met een zekere binding met de wederopbouwperiode. De locatie van de kerk op de grens van twee woonwijken uit het interbellum is van stedenbouwkundig belang.

47

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Al-Amal

adres	***Minckelersstraat 161 Hilversum***
bouwjaar	***1964***
architect	***C. Trappenburg***
bouwstijl	***modernisme***
denominatie	***soennitisch***
zitplaatsen	
gebruik	***religieus***

Het gebouw van de Al-Amal moskee is van origine gebouwd voor de gereformeerde kerk en droeg de naam Oosterkerk. Het ontwerp van Trappenburg omvatte een kerkzaal met zeshonderd zitplaatsen en een wijkzaal met toneelaccommodatie. Omdat de grond waarop de kerk gebouwd zou worden toch ontgraven moest worden, werd besloten een verdiepingskerk te bouwen. De kerkzaal kwam boven het straatniveau te liggen en de wijkzaal met een ontmoetingshal werd onder de kerkzaal gesitueerd. Vanaf 1982 werden de gereformeerde en hervormde diensten in deze kerk gehouden en veranderde de naam in Ontmoetingskerk. In 2010 is het complex aangekocht door de molslimgemeenschap en wordt gebruikt als Islamitisch centrum Al-Amal

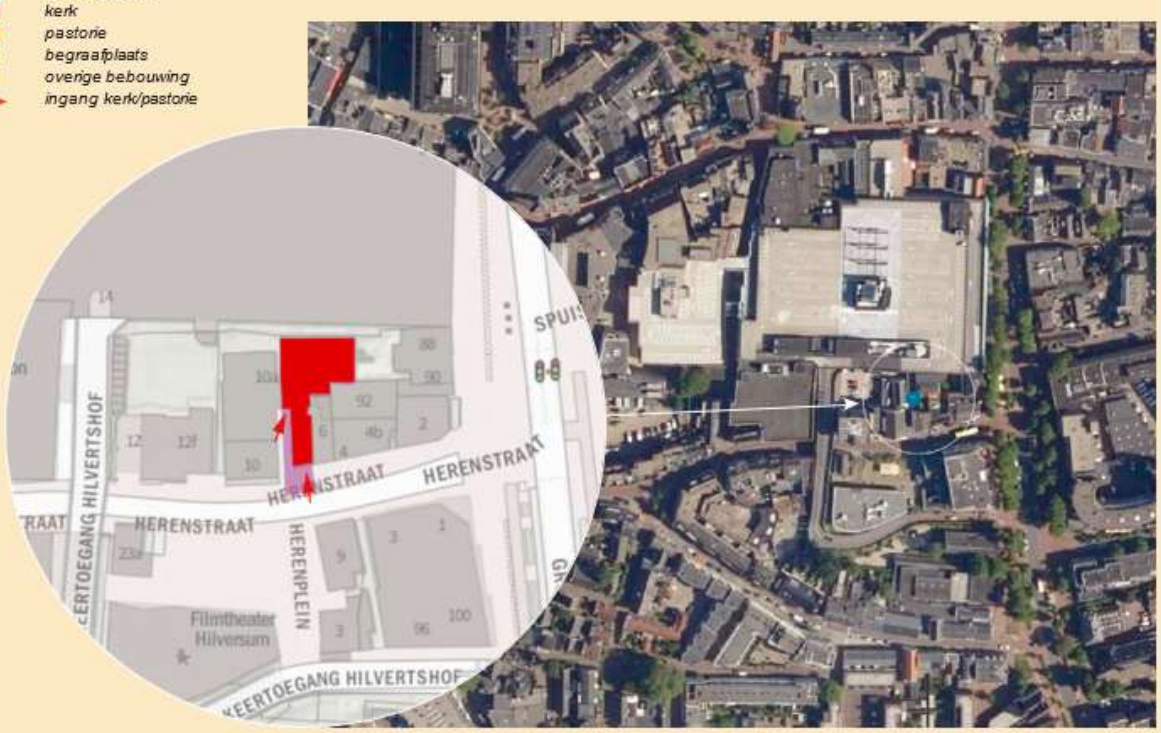
De kerk is ontworpen in modernistische stijl met gebruikmaking van voor wederopbouwkerken gebruikelijke materialen als baksteen en beton en in het interieur blank gelakt hout. In de zuidgevel is een glas in beton venster aangebracht en in de oost en westgevel hoge, smalle vensters met van oorsprong een betonnen omlijsting. De toren bij de kerk bestaat uit een betonskelet. De klokken zijn uit de toren verwijderd. Het kerkinterieur is aangepast met afwerkingen passend bij een islamitische gebedsruimte.

Het kerkgebouw is van belang als wederopbouwkerk vanwege zijn afwijkende typologie met verdiepingen en de naar het brutalisme verwijzende elementen zoals de kerktoren en de (gewijzigde) vensters. Ook het glas in beton in de zuidgevel heeft cultuurhistorische waarde.

48

perceelsgrens
kerk
pastorie
begraafplaats
overige bebouwing
ingang kerk/pastorie

gebedshuisportret

Gebouw Stichting Milli Görüs

adres	***Herenstraat 8 Hilversum***
bouwjaar	***1916***
architect	***J.H. Slot***
bouwstijl	***jugendstil***
denominatie	***soennitisch***
gebruik	***religieus-maatschappelijk***

De Turks-islamitische moskee aan de Herenstraat 8 behoort toe aan de Stichting Milli Görüs Hilversum. De stichting is een sociaal-religieuze organisatie, die in 1991 werd opgericht. Zij is een onderdeel van de Turkse Islamitische Gemeenschap Milli Görüs die in Europa actief is en afdelingen heeft in Nederland en verschillende andere Europese landen. Het hoofdkantoor is in Duitsland gevestigd. Het beleid van Milli Görüs is gericht op de integratie, emancipatie en participatie van haar leden in de samenleving. Evenals de gemeenschap van de Mevlana-moskee viert Milli Görüs de islamitische feesten en het vertrek van haar leden voor de bedevaart naar Mekka. De moskee ziet ook een taak voor zich bij het van de straat houden van jongeren. In tegenstelling tot Diyanet, waarmee de gemeenschap van de Mevlana-moskee is verbonden, is Milli Görüs een particuliere stichting.

Mili Görüs is gevestigd in de helft van een dubbel woonhuis aan de Herenstraat. Het terrein achter het huis is bebouwd met bedrijfsruimten.

Het pand van Milli Görüs maakt onderdeel uit van een blok vroeg 20e eeuwse bebouwing aan de Herenstraat en is van belang als stedelijke bebouwing uit die periode.

Bijlage III - Potentiële monumenten

	Gebedshuis	Bouwjaar	Reden
1	De Waaier	1969	Heeft waarde als late Wederopbouwkerk. Gebouwd in de stijl van het modernisme, als kerkcentrum 'De Waaier', voor nieuw opgerichte R.K. parochie St. Jan Evangelist, in westelijke uitbreidingswijk Kerkelanden. Gebouw heeft bijzondere vormgeving (waaiervorm), is beeldbepalend gelegen aan het water, heeft stedenbouwkundig een centrale plaats in de wijk en is karakteristiek. Zowel in- als exterieur goed behouden gebleven. Onder meer bijzonder glas-in-lood.
2	Morgenster	2000	Gebouwd in de stijl van het neomodernisme en het neo-expressionisme, naar ontwerp van architectenbureau Jonkman Klinkhamer. De verschillend gevormde bouwdelen en helder witte gevel geven het gebouw een monumentale uitstraling. Kerk is nog in oorspronkelijke staat, zowel qua interieur als exterieur. Is beeldbepalend gelegen in de wijk aan de Seinstraat, Orionlaan en Meteorenlaan. Vormt belangrijke entree naar wijk die gebouwd is op voormalige Philipsterrein. Invloeden van het werk van Le Corbusier en Marius Duintjer. Gebouwd voor Samen-op-Weg kerken, met functie van kerkgebouw en ontmoetingsplek voor de wijk.
3	Mevlana moskee	2003	Eerste als moskee opgetrokken gebouw in Hilversum. Beeldbepalend gebouw in de straat en voorzien van kenmerkende minaret die beeldbepalend is in de omgeving in het centrum. Het ontwerp van architect H.H. van Zeeland is geïnspireerd door moskeeën in Anatolië. Van cultuurhistorische waarde vanwege de geschiedenis van Turkse moslims in Hilversum.
4	Silo	1893-1923	Kleinste kerkgebouw van Hilversum. Begonnen als bewaarschooltje in 1893, in 1898 al in gebruik genomen door Vrije Evangelische Gemeente. In 1904 toren op gebouw gezet. In 1923 verbouwd tot huidige vorm. Beeldbepalend en karakteristiek gebouw. Van cultuurhistorische waarde vanwege de bijzondere functies die het heeft gehad. Exterieur goed behouden gebleven. Interieur is gewijzigd door verbouwingen uit recente verleden.
5	Apostolisch Genootschap	1970	De laatste kerk in Hilversum Noord. Post 65 gebedshuis op een stedenbouwkundig prominente plaats in de wijk, die in dezelfde periode is opgetrokken. Het gebouw, dat nog in oorspronkelijke staat

	Gebedshuis	Bouwjaar	Reden
			verkeert, is mede met behulp van de leden van het Apostolisch Genootschap Hilversum opgetrokken. Dit genootschap bestaat al meer dan 100 jaar.
6	Nederlands Hervormde Kapel	1921	Gebouwd in 1921 naar ontwerp van de bekende Gooische architect Barend Hendrik Bakker. Gebouwd voor de Nederlands Hervormde Gemeente. In 1981 in gebruik genomen door Gereformeerde Gemeente. In expressionistische stijl gebouwd, beeldbepalend gelegen op kruising. Verbouwd tot complex met zelfstandige woonzorg-eenheden met gemeenschappelijke voorzieningen voor mensen met verstandelijke beperking. Kapel zodanig verbouwd dat buitenzijde goed beleefbaar en behouden is gebleven. Glas-in-loodramen uit 1921 nog aanwezig.
7	Al Amal	1964	Gebouwd in de stijl van het modernisme naar ontwerp van de architect C. Trappenburg. Oorspronkelijk gebouwd voor de Gereformeerde Gemeente als Oosterkerk. Sinds 2010 in gebruik als moskee onder de naam Al Amal. Van belang als wederopbouwkerk vanwege zijn afwijkende typologie met verdieping en de naar het brutalisme verwijzende elementen zoals de kerktoren en de (gewijzigde) vensters. Ook het glas-in-betonvenster in de zuidgevel heeft cultuurhistorische waarde. Gebouw is beeldbepalend gelegen op kruising in wijk. Kerkinterieur is aangepast met afwerkingen passend bij een islamitische gebedsruimte.
8	Gebouw Graal beweging	1952	Gebouwd in de stijl van het traditionalisme. Ontworpen door de Hilversumse architect Barend Hendrik Bakker. Invloeden van het werk van Dudok zijn afleesbaar in het gebouw. Binnen de Nederlandse Graalsbeweging het enige gebouw dat speciaal voor hun samenkomsten is ontworpen. Exterieur is goed behouden gebleven. Interieur is verbouwd in 2008. Gebouw is beeldbepalend gelegen aan de straat en voegt zich goed in het straatbeeld.
9	Regenboogkerk	2001	Door architecten B. van Berkel en H. Wassink ontworpen postmoderne kerk. Gebouwd met eigentijdse materialen. Kerk heeft glazen buitenwanden om binding met buitenwereld te behouden. Interieur bijzonder door het van boven binnenvallende licht, de semitransparante gedeelten van de wanden en de kleur die het licht de ruimten geeft.

Colofon

Tekst: Anne van Wijngaarden, Annette Koenders en Janine Mol

Foto's: Archief Gooi en Vechtstreek (afbeeldingen p. 44, 46, 48 en 50), Erfgoed Gemeente Hilversum (overige afbeeldingen)

Kaarten, figuur 1-4: Gerben Timmer, Gemeente Hilversum

Bijlage I en II: COUP B.V. in samenwerking met Erfgoed Gemeente Hilversum

Vormgeving: Erfgoed Gemeente Hilversum

Met dank aan: de eigenaren van de gebedshuizen en andere betrokken partijen

Datum: 10 juni 2026